

การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
จังหวัดสุราษฎร์ธานี
AN EDUCATIONAL ADMINISTRATION OF PHRAPARIYATTIDHAMMA
PALI SECTION IN SURATTHANI PROVINCE

พระมหาศรวุฒิ สิริวณฺโณ (จิตรจำนงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโณ (จิตรจำนงค์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Educational Administration of Phrapariyattidhamma Pali
Section in Suratthani Province

Phramaha Sornwut Sirivanno (Jitjumnonk)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Educational Administration)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระครูปลัดมารุต วรมงคลโธ,ผศ. ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.เรงชัย หมีนชนะ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก

กรรมการ

ผู้วิจัย

(พระมหาศรวุฒิ สิริวณฺโณ)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ผู้วิจัย	: พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโณ (จิตรจำนงค์)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	
	: ผศ.ดร.อินฉา ศิริวรรณ พธ.บ., M.Ed., Ph.D.
	: ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก พธ.บ., พธ.ม., พธ.ด.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม, สัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากภิกษุและสามเณรที่เป็นผู้บริหาร ครูสอนและนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๙๔ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบ ค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) หากยังไม่พบความแตกต่างจะใช้วิธีหาค่าความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) เป็นลำดับไปและการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ (Interview)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีในด้านหลักสูตร ด้านสื่อการเรียนการสอน

เรียนการสอนและด้านกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านการจัดการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปรได้แก่ สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา/ปีที่บรรพชา วุฒิการศึกษาทางโลกและวุฒิเปรียญธรรม พบว่าความแตกต่างของ ตำแหน่ง/หน้าที่ วุฒิการศึกษาทางโลก และด้านวุฒิเปรียญธรรมของภิกษุและสามเณรผู้ตอบแบบสอบถามไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลที่แตกต่างกันในด้านอายุ และพรรษา/ปีที่บรรพชา ของภิกษุและสามเณรผู้ตอบแบบสอบถามมีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ ๑)ด้านหลักสูตร หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรได้รับการปรับปรุงโดยเฉพาะด้านเนื้อหา ๒)ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรให้ความสำคัญกับนักเรียนและครูสอนอย่างเต็มที่ ควรมีการปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจ ดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียนมากขึ้น มีการสนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอและควรมีการจัดอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการสอนให้แก่ครูสอน ๓)ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรจัดซื้อ จัดหา สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยอย่างเพียงพอ สนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อการสอนของวิชาแผนกนี้มีมากขึ้น มีการจัดอบรมครูสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในการนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่และมีการจัดระบบงบประมาณในด้านสื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ ๔)ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่และมีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น ๕)ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลและประเมินผลของสนามหลวงควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

Thesis Title : An Educational Administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province

Researcher : Phramaha Sornwut Sirivanno (Jitjumnonk)

Degree : M. Ed. (Educational Administration)

Thesis Advisory Committee:

Assist. Prof. Dr.Intha Siriwan B.A., M. Ed, Ph.D.

Assist. Prof. Dr.Somchai Sinok B.A., M.A., Ph.D.

Date Graduation : March 17, 2015

Abstract

The three main objectives of this research are 1) to study the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province, 2) to compare the monks' and novices' opinion of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province, being divided as an individual status, 3) to study problems, obstacles and suggestions of those who have answered the questionnaire and interview of educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province. This is a mixed research which is mixed among quantitative research and qualitative research. On the field study, the data are collected from 94 monks and novices who are administrators, teachers and the students of Phrapariyattidhamma schools, Pali Section, Suratthani province, by applying the questionnaire of open ending and closed ending. The derived data are analyzed to find out the value of frequency, percentage, mean, standard deviation. Testing the hypothesis is made by t-test, F-test and One Way Analysis of Variance. After finding the difference, comparing the difference of mean in pair is made by the way of Scheffe. If the difference is not found, finding out the difference in pair by the way of Least Significant Difference; LSD will be made, and the qualitative research is to analyze the documents and interview.

On the result of research, it is found that;

1. the monks' and novices' ideas of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province, in 5 aspects; aspect of

curriculum, aspect of learning and teaching management, aspect of educational media, aspect of educational activities and aspect of measurement and assessment, in whole, are at the medium level 3.45. Considering as an aspect, it is found that monks' and novices' ideas of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province in the aspect of curriculum, educational media and educational activity are at the medium level, but in the aspect of learning and teaching management and in the aspect of measurement and assessment, their ideas are at the higher level. The highest mean that equals 3.92 is in the aspect of learning and teaching management and the lowest mean that equals 3.06 is in the aspect of educational media.

2. On the result of comparing monks' and novices' ideas of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province, being divided as an individual status, with hypothesis test made by analyzing the difference between variables :- status, position/duty, age, rains-retreat/ year of ordination, general educational qualification and religious study qualification, it is found that the ideas of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani Province of monks and novices who answer the questionnaire and whose individual status is different in the aspect of position/duty, general educational qualification and religious educational qualification, are not different with statistical significance at 0.05, it is negative to the hypothesis set up. The difference of individual status, in the aspect of age and rains-retreat/ years of ordination, of monks and novices who answer the questionnaire, makes the ideas of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani different with statistical significance at 0.05, it is acceptable to the hypothesis set up.

3. The suggestions of the educational administration of Phrapariyattidhamma Pali Section in Suratthani are 1) in the aspect of curriculum, the curriculum of Phrapariyattidhamma, Pali Section should be improved, especially in the aspect of substance, 2) in the aspect of learning and teaching management, the importance should be given to students and teachers fully, the style of learning and teaching should be improved to make it interesting, to attract students to pay more joining emotion in learning, it should be supported with enough budget and training for

increasing the teachers' skills should be held, 3) in the aspect of educational media, the modern educational media should be supplied sufficiently, supporting those who are possessing the knowledge and ability to produce more educational media of the subjects in this division should be done, training the teachers in order to know and understand how to apply the educational media beneficially, the budget for educational media should be allocated sufficiently, 4) in the aspect of educational activity, the educational activity should be held in order to motivate students in considering the importance of learning, the activities supporting students' courage of showing fully and those supporting relationship between students and community should be held additionally, 5) in the aspect of measurement and assessment, the measurement and assessment of the royal exam should be adjusted in order to be more suitable for the present conditions.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่ายที่ให้คำแนะนำช่วยเหลือ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างดียิ่ง โดยเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อินตา ศิริวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมชัย ศรีนอก ที่กรุณาเป็นทั้งที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้กราบขอบพระคุณ พระเทพพิพัฒนาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร พระศรีปริยัตยาภรณ์ เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม พระวัดตจาวีศีลสุนทร เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง พระมหาภิรมย์ สุจิตโต อาจารย์ใหญ่ สำนักเรียนวัดบ้านส้อง พระมหาสุนทร อดิเมโธ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ที่เมตตาสละเวลาให้สัมภาษณ์ คณะครูผู้สอน ภิษุและสามเณร ทุก ๆ รูปที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำแนะนำและช่วยตอบแบบสอบถามด้วยความยินดียิ่ง

ขอบพระคุณ พระมหาสม กลยาโณ ดร., พระมหาไกรวรรณ ชินทตติโย ดร., ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรกาญจน์ สุขสดเขียว และดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ ผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้คำแนะนำ เพื่อปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ในการวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบพระคุณคณาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุก ๆ รูป ทุก ๆ ท่านที่ให้การอบรม ถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ตลอดจนถึงวิธีการทำวิจัยในทุก ๆ ขั้นตอนจนประสบความสำเร็จลงได้ด้วยดีทุกประการ

ขอเจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรกาญจน์-ฉันทนา สุขสดเขียว ที่คอยอุปถัมภ์เรื่องยานพาหนะในการเดินทางไปศึกษาตลอดเวลาที่ศึกษา รวมถึงเจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย และเจ้าของตำราที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุก ๆ ท่านที่ผู้วิจัยใช้ในการค้นคว้าข้อมูลและอ้างอิง

ประโยชน์และคุณค่าอันใดที่จะพึงเกิดมีจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณพระอุปัชฌายจารย์ คุณมารดาบิดา คุณครูอาจารย์และผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน

พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโณ (จิตรจํานงค์)

๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๘
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา	๒๔
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติบาติและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย	๖๓
๒.๔ หลักสูตรประโยคบาลีสนาทมูลงที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน	๘๕
๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๙๓
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๐
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑๖
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๑๖
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑๑๖
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๑๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์	๑๒๑
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๒๒
๔.๑ ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๒๓
๔.๒ ระดับความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๒๕
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๓๑
๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๔๔
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๔๖
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๕๒
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๕๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๖๑
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๗๐
บรรณานุกรม	๑๗๓
ภาคผนวก	๑๘๔
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือ	๑๘๕
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๙๓
ภาคผนวก ค หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อทดสอบเครื่องมือวิจัย	๑๙๖
ภาคผนวก ง ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient)	๑๙๘
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๐๐
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๑๐

เรื่อง	สารบัญ (ต่อ)	หน้า
ภาคผนวก	ช ภาพการสัมภาษณ์	๒๑๙
ภาคผนวก	ช หนังสือรับรองการปฏิบัติธรรม	๒๒๔
ประวัติผู้วิจัย		๒๒๖

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย	๑๑๗
๔.๑	แสดงจำนวนและค่าร้อยละ จำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๒๓
๔.๒	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปรวมทั้ง ๕ ด้าน	๑๒๕
๔.๓	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านหลักสูตร	๑๒๖
๔.๔	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๒๗
๔.๕	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านสื่อการเรียนการสอน	๑๒๘
๔.๖	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๑๒๙
๔.๗	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านการวัดผลและประเมินผล	๑๓๐
๔.๘	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามสถานะ	๑๓๑
๔.๙	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามตำแหน่ง/หน้าที่	๑๓๒
๔.๑๐	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามอายุ	๑๓๓
๔.๑๑	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe) จำแนกตามอายุ ในด้านหลักสูตร	๑๓๔
๔.๑๒	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ในด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๓๔
๔.๑๓	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe) จำแนกตามอายุ ในด้านสื่อการเรียนการสอน	๑๓๕
๔.๑๔	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ้ (Scheffe) จำแนกตามอายุ ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๑๓๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๕	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ในด้านการวัดผลและประเมินผล	๑๓๖
๔.๑๖	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา	๑๓๗
๔.๑๗	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านหลักสูตร	๑๓๘
๔.๑๘	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๓๙
๔.๑๙	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านสื่อการเรียนการสอน	๑๓๙
๔.๒๐	แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๑๔๐
๔.๒๑	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลก	๑๔๑
๔.๒๒	แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามวุฒิเปรียญธรรม	๑๔๒
๔.๒๓	แสดงผลการทดสอบสมมติฐาน	๑๔๓
๔.๒๔	ค่าความถี่ค่าร้อยละเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	๑๔๔
๕.๑	สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย	๑๕๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภูมิที่	หน้า
๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๕
๔.๑ แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง	๑๕๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๒/๓๗๓. หมายความว่าระบุถึง พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ ข้อที่ ๓๕๒ หน้าที่ ๓๗๓ เป็นต้น ทั้งนี้โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุตคนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา กุลบุตรผู้มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีกิจสำคัญที่จะต้องทำ เรียกว่ามีธุระอยู่ ๒ ประการ คือ คั่นธุระและวิปัสสนาธุระ การศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า นวังกส์ตฤศาสน์^๑ (คำสอนของพระศาสดาประกอบด้วยองค์เก้าคือ สุตตะ คเณยยะ เวยยาकरणะ คากา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัပ္พภูตธรรม และเวทลละ^๒) จนสามารถจำได้คล่องปากขึ้นใจเรียกว่า “คั่นธุระ” ส่วนการเล่าเรียนวิธีปฏิบัติสมาธิและมีกอบรมจิตใจของตน จนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวงจนกระทั่งจิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” ธุระทั้ง ๒ ประการนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะคั่นธุระเพราะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องได้ เปรียบได้ดังเข็มทิศหรือแผนที่ของนักเดินทาง ซึ่งช่วยให้เดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างถูกต้อง ไม่หลงทาง ไม่ทำให้ต้องเสียเวลา ด้วยว่าเมื่อศึกษาคั่นธุระดีแล้ว ถูกต้องแล้ว ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง การปฏิบัติที่ถูกต้องย่อมนำไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง คือบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นผลสูงสุดของการออกบวชในพระพุทธศาสนา

ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระมหาสาวกมีพระมหากัสสปะเป็นประธานได้ประชุมสงฆ์ร่วมกันทำการสังคายนาพระธรรมวินัยไว้เป็นหมวดหมู่ รวมเรียกว่า “พระไตรปิฎก” ซึ่งในช่วงแรกนั้นยังคงทรงจำสืบทอดกันมาด้วยวิธี “มุขปาฐะ” จนถึงการสังคายนาครั้งที่ ๕ จึงได้มีการจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานไว้เป็นหลักฐานด้วยภาษาบาลี หรือภาษามคธ ด้วยบรรดาพระมหาเถระเล็งเห็นว่าต่อไปในกาลภายภาคหน้ากุลบุตรผู้เข้ามาบวชในพระศาสนาจะไม่สามารถทรงจำพระไตรปิฎกไว้ได้ทั้งหมด และจากการที่พระไตรปิฎกได้ถูกจารึกไว้ด้วยภาษาบาลีนี้เอง จึงทำให้พระสงฆ์สาวก โดยเฉพาะพระสงฆ์สาวกฝ่ายเถรวาท หรือหินยาน หันมาสนใจศึกษาภาษาบาลี เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาพระไตรปิฎกต่อไป อันเป็นการรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมของพระพุทธเจ้าไว้ไม่ให้มีความคลาดเคลื่อน หรือวิปลาสไปตามยุค ตามสมัย ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๑.

^๒วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๐/๑๒.

เจริญแพร่หลายไปยังนานาประเทศแล้ว จึงได้มีการคัดลอกพระไตรปิฎกไว้เป็นภาษาของตน ๆ เพื่อให้สามารถเรียนรู้หลักคำสอนได้ง่ายขึ้น

ในประเทศไทยการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาดั้งเดิมที่คณะสงฆ์ดำเนินการมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน มีระบบและระเบียบการอันเกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รัดกุมเป็นการศึกษาที่อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ มีผลของการศึกษาเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไปมีเกียรติประวัติและเกียรติภูมิที่ผู้ศึกษาได้รับอย่างสูงส่ง และถือเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรของพระศาสนาเพื่อรับใช้พระศาสนา^๓ นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นหัวใจของการศึกษาของคณะสงฆ์ที่มีผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เพราะคัมภีร์สำคัญ เช่น พระไตรปิฎกของฝ่ายเถรวาทจารึกไว้ด้วยภาษาบาลี และการรักษาดั้งเดิมซึ่งเป็นภาษาบาลีเพื่อป้องกันพระพุทธรูปให้มีให้คลาดเคลื่อนที่รู้จักว่าพระสัทธรรมปฏิรูป ฉะนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาศาสนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นการเพิ่มวิทยฐานะให้กับพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีเกียรติมีฐานะที่สูงขึ้น เป็นผู้มีความในสังคม ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นเกียรติอย่างสูง โดยผู้ที่สามารถสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จพระกอบพิธิทรงตั้งเปรียญธรรม ๓ ประโยค ประทานพัดเปรียญและประกาศนียบัตร ตามเวลาและสถานที่อันสมควร พระภิกษุ-สามเณรที่สอบเปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อได้รับพระราชทานทรงตั้งเปรียญธรรมแล้ว จะได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้าชื่อเดิมได้ ส่วนสามเณรจะใช้คำว่า ป.(เปรียญ) ตามหลังชื่อตัวและนามสกุลได้ นับว่าเป็นเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย^๔

แม้ว่าพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะจัดว่าเป็นการศึกษาระดับสูงสุดที่คณะสงฆ์ให้การยอมรับกันโดยสมบูรณ์ว่าเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์มาช้านาน ซึ่งคณะสงฆ์เป็นเจ้าของเรื่องจัดดำเนินการ แม้ว่าคณะสงฆ์จะถือว่าท่านรับผิดชอบเฉพาะการจัดวางหลักสูตรและจัดสอบ ไม่มีหน้าที่จัดสอนหรือให้มีการศึกษาปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรมีความสนใจในการศึกษาลดลงทุกปีโดยลำดับพระภิกษุสามเณรจำนวนมากถึงกับรู้สึกว่าเป็นการศึกษาที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับตน แม้ทางสำนัก

^๓พระธรรมปัญญาภรณ์, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สตาร์กรุ๊ป. ๑๙๙๔, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๑.

^๔กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

เรียนหลายแห่งจะพยายามส่งเสริมหรือถึงกับบังคับให้เรียน ก็เรียนกันอย่างฝืนใจด้วยความเบื่อหน่าย^๕ แสดงให้เห็นว่าการจัดการศึกษาในแผนกนี้ดูเหมือนยังมีปัญหาอีกมากมายที่รอการแก้ไข นอกจากนี้สาเหตุที่ทำให้การศึกษาแผนกนี้ไม่ได้รับความสนใจจากผู้เรียนเหมือนอดีตที่ผ่านมา ก็เพราะปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ได้เปิดกว้างให้โอกาสแก่ผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามใจชอบ ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้เรียนด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลีลดลงและผู้เรียนไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาแผนกนี้เท่าที่ควร ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ปรากฏออกมาในแต่ละปีการศึกษาค่อนข้างต่ำ

ในส่วนของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปัจจุบัน การศึกษาได้กระจายไปยังสำนักต่าง ๆ น้อยอยู่ ในแต่ละสำนักจะเรียนและสอนแตกต่างกันออกไปแม้จะใช้หลักสูตรเดียวกันก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาระดับเปรียญต่าง ๆ ของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในแต่ละปีการศึกษานั้น มีจำนวนผู้เข้าเรียนจนถึงสมัครเข้าสอบสนามหลวงจำนวนไม่มาก (ปี ๒๕๕๖ มีจำนวนผู้เข้าสอบ ๕๐ รูป)^๖ แสดงให้เห็นว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขอีกมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานีให้ประสบความสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป และเป็นแนวทางการศึกษาแก่สำนักเรียนอื่น ๆ อีกด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

^๕พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๕๗.

^๖สนามหลวง แผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การเปรียบเทียบผลความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๓.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยมีการกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาโดยการทบทวนเอกสารจากพระไตรปิฎก หนังสือ เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือสถานภาพส่วนบุคคลของภิกษุและสามเณรที่เป็นผู้บริหาร ครูสอน และนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา/ปีที่บรรพชา วุฒิการศึกษาทางโลก และวุฒิเปรียญธรรม

๒. ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใน ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านหลักสูตร ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ภิกษุและสามเณรจำนวน ๑๒๓ รูป ซึ่งเป็นผู้บริหาร ครูสอนและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยแบ่งเป็นผู้บริหารและครูสอน จำนวน ๒๐ รูป และนักเรียน จำนวน ๑๐๓ รูป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๙๔ รูป โดยทำการสุ่มจากประชากรโดยการคำนวณหาค่ากลุ่มตัวอย่างจากสูตรการคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ผู้วิจัยจะใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่จัดการเรียนการสอนและส่งนักเรียนเข้าสอบในสนามหลวงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๓ แห่ง ได้แก่ สำนักเรียนวัดพัฒนาราม (อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี) สำนักเรียนวัดท่าไทร (อำเภอกาญจนดิษฐ์) สำนักเรียนวัดบ้านส้อง (อำเภอเวียงสระ)

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่องนี้ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ รวมเป็นระยะเวลา ๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ ภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

๑.๕.๒ ภิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

๑.๕.๓ ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหาร จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

๑.๕.๔ ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

๑.๕.๕ ภิกษุและสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

๑.๕.๖ ภิกษุและสามเณรที่มีวุฒิเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ **การบริหารจัดการศึกษา** หมายถึง กระบวนการ กลยุทธ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการบริหารจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับภิกษุและสามเณร

๑.๖.๒ **พระปริยัติธรรมแผนกบาลี** หมายถึง การศึกษาแผนกหนึ่งสำหรับพระภิกษุสามเณร แบ่งเป็น ๓ ระดับ ๘ ชั้น คือ ระดับเปรียญตรี (ประโยค ๑-๒,ป.ธ.๓) ระดับเปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖) และระดับเปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘,๙) โดยมีหลักสูตรครอบคลุมเนื้อหาใน ๗ วิชา คือ ไวยากรณ์ สัมพันธ์ บุรพภาค แปลไทยเป็นมคธ แปลมคธเป็นไทย แต่งฉันท์ภาษามคธ และแต่งไทยเป็นมคธ โดยในการวิจัยครั้งนี้ หมายเฉพาะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของจังหวัดสุราษฎร์ธานีเท่านั้น

๑.๖.๓ **ผู้บริหาร** หมายถึง เจ้าสำนัก อาจารย์ใหญ่ หรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ผู้บริหารของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแต่ละแห่ง

๑.๖.๔ **ครูสอน** หมายถึง พระภิกษุและสามเณร ผู้ทำหน้าที่สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ระดับประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙ ในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๖.๕ **นักเรียน** หมายถึง พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙ ในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๖.๖ **พรรษา** หมายถึง ระยะเวลาหรือจำนวนปีที่บวชของภิกษุที่เป็นผู้บริหาร ครูสอน และนักเรียน ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น ๓ ช่วง คือ ๑) ต่ำกว่า ๕ พรรษา ๒) ตั้งแต่ ๕-๑๐ พรรษา ๓) ตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป

๑.๖.๗ **วุฒิการศึกษาทางโลก** หมายถึง ระดับการศึกษาทางโลกสูงสุดของภิกษุและสามเณรที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

๑.๖.๘ **เปรียญธรรม** หมายถึง ชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรมแผนกบาลีของผู้สอบนักธรรมเป็นพื้นฐานก่อนแล้วจึงสอบได้ภาษาบาลี โดยแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) เปรียญตรี ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และ ป.ธ. ๓ ๒) เปรียญโท ได้แก่ ป.ธ. ๔ ป.ธ. ๕ และป.ธ. ๖ ๓) เปรียญเอก ได้แก่ ป.ธ.๗ ป.ธ.๘ และป.ธ. ๙ โดยป.ธ.๙ ถือเป็นขั้นสูงสุดของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

๑.๖.๙ **ประโยค** หมายถึง ชื่อชั้นหรือระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ. ๙

๑.๖.๑๐ **ด้านหลักสูตร** หมายถึง แผนหรือโครงการ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙

๑.๖.๑๑ **ด้านการจัดการเรียนการสอน** หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ทางสำนักแม่กองบาลีสนามหลวงได้กำหนด ซึ่งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแต่ละแห่งจัดขึ้นเพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจในพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๑.๖.๑๒ **ด้านสื่อการเรียนการสอน** หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ หรือกิจกรรมซึ่งเป็นตัวกลางที่ช่วยชักนำและถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปยังนักเรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ตามที่ตั้งไว้

๑.๖.๑๓ **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** หมายถึง การกระทำทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจและสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

๑.๖.๑๔ **ด้านการวัดผลและประเมินผล** หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่ผู้สอนใช้ในการทดสอบผู้เรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพและทำให้ทราบพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทราบการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๑.๗.๒ ทราบผลการเปรียบเทียบผลความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทราบปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีนี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการศึกษา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติบาลีและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวงที่ใช้ยู่ในปัจจุบัน
- ๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการประมวลแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการจากเอกสารต่าง ๆ ของนักวิชาการหลากหลายท่าน ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. ความหมายของการบริหารจัดการ

คำศัพท์ที่ใช้ในความหมายของการบริหาร มีอยู่สองคำ คือ การบริหาร (Administration) และ การจัดการ (management) การบริหารมักจะใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะหรือการบริหารราชการ ส่วนคำว่า การจัดการ ใช้กับการบริหารธุรกิจเอกชน แต่คำสองคำนี้ใช้แทนกันได้ ซึ่งหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกันการบริหาร หมายถึง การทำงานร่วมกันโดยคนกลุ่มหนึ่งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน ความเข้าใจเช่นนี้นับได้ว่าถูกต้องและเข้ากันกับความหมายที่กว้างขวางบางท่านถือว่าการบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่ผู้บริหารจะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกในสังคม ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารไว้มากมาย ดังต่อไปนี้

ปีเตอร์ ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) ประมาจารย์ทางการบริหารของสหรัฐอเมริกาได้ให้ความหมายของการบริหารว่า “การบริหารคือศิลปะในการทำงานต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่น^๑

แคมเบล (Campbell) ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น^๒

ประยูทธ เจริญสวัสดิ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ของบุคคลใด ๆ ที่ปฏิบัติตนเป็นผู้บริหารที่จะต้องเข้ามาทำหน้าที่จัดระเบียบและดำรงไว้ซึ่งสภาพภายใน (ทั้งที่เป็นคน วัสดุ เงินทุน ฯลฯ) ของกลุ่ม หรือหน่วยงาน เพื่อให้กลุ่มดังกล่าวสามารถทำงานจนบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๓

วัชร บวรณสิงห์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทางสังคม ซึ่งพิจารณาได้เป็น ๓ ทาง คือ

๑. ทางโครงสร้าง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นตอนของสายบังคับบัญชา

๒. ทางหน้าที่ เป็นขั้นตอนของหน่วยงานที่ระบุหน้าที่ บทบาทความรับผิดชอบและเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย

๓. ทางปฏิบัติการ เป็นกระบวนการบริหารดำเนินการในสถานการณ์ที่บุคคลต่อบุคคลกำลังมีปฏิสัมพันธ์ หรือร่วมทำปฏิกิริยาเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน^๔

กิตติมา ปรีดีติลล กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการสั่งการและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์การรูปรณัย เพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายของสถาบันสำเร็จผล^๕

^๑ปีเตอร์ ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) อ้างใน พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ตถณ สุเมโธ, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๖.

^๒แคมเบล (Campbell) อ้างใน พระปลัดสมควร อธิปญโญ (วงศ์วรณ), “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖.

^๓ประยูทธ เจริญสวัสดิ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^๔วัชร บวรณสิงห์, การบริหารหลักสูตร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓), หน้า, ๙.

^๕กิตติมา ปรีดีติลล, ทฤษฎีบริหารองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

จันทราณี สงวนนาม ได้สรุปว่า การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ คือมีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงานโดยลักษณะเช่นนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) ซึ่งเป็นศาสตร์ทางสังคมที่อยู่กลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมแล้ว การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)^๖

ชาญชัย อาจิณสมาจาร กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการสั่งการและควบคุมกิจกรรมของสมาชิกในองค์การหรือนัยเพื่อวัตถุประสงค์ในการทำให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายของสถาบันสำเร็จผล^๗

ธงชัย สันติวงษ์ ได้ให้ความหมายของการบริหารว่า การบริหาร หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้นำของกลุ่มซึ่งจะต้องจัดการให้ทรัพยากรทั้งที่เป็นตัวคนและวัตถุสามารถประสานเข้าด้วยกันเพื่อร่วมกันทำงานเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้และขณะเดียวกันจะต้องจัดการนำองค์การให้สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้อย่างดีที่สุด^๘

ธณจรัส พูนสิทธิ ได้อ้างถึงความหมายของการบริหารในความคิดเห็นของ George R. Terry ได้กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานตามลำดับขั้นอันประกอบด้วยการวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่น^๙

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การบริหารหรือการจัดการคือกระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การซึ่งมีลำดับการทำงาน

^๖จันทราณี สงวนนาม, “เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง”, (ม.ป.ท, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^๗ชาญชัย อาจิณสมาจาร, **ศัพท์การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑.

^๘ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖.

^๙ธณจรัส พูนสิทธิ, **การจัดการองค์การและการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

เป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีเงินทุน เครื่องจักรและวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบด้วย^{๑๐}

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง^{๑๑}

พะยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความสำเร็จก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๒}

วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันโดยใช้ทรัพยากรการบริหารที่เหมาะสม^{๑๓}

วิโรจน์ สารัตนะ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การโดยอาศัยหน้าที่ทางการบริหารที่สำคัญ คือ การจัดการองค์การ การวางแผน การติดตามและการควบคุม^{๑๔}

ศจี อนันต์นพคุณ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปนำทั้งศาสตร์และศิลป์มาใช้ในการทำงานร่วมกันเพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยการบริหารอย่างเหมาะสมและใช้กระบวนการบริหารอย่างมีระบบ^{๑๕}

^{๑๐}ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๒.

^{๑๑}นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, **การบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

^{๑๒}พะยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พรวนการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๑๓}วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๙), หน้า ๖.

^{๑๔}วิโรจน์ สารัตนะ, **การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๑๕}ศจี อนันต์นพคุณ, **กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ**, (สงขลา : ชลบุตรกราฟฟิก, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

สมคิด บางโม ได้สรุปว่า การบริหารหรือการจัดการ หมายถึง ศิลปะ ในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๖}

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวโดยสรุปไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ นำเอาทรัพยากรบริหาร มาประกอบเป็นกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นลักษณะของการบริหารได้ดังนี้ การบริหารย่อมมีวัตถุประสงค์ การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นสำคัญ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน การบริหารมีลักษณะการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มคน การบริหารอาศัยความร่วมมือร่วมใจของบุคคลและของกลุ่มคน และการบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผล^{๑๗}

สมาน รังสิโยภุชญ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เงิน วัสดุสิ่งของและวิธีปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๑๘}

สิริภพ เหล่าลาภะ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้ ๒ นัย คือ ๑) คำว่า บริหาร มาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มาจากศัพท์ว่า ปริ แปลว่า รอบ และ หร ธาตุในความนำไปดั่งนั้น คำว่า บริหาร จึงแปลว่า นำไปโดยรอบ อีกสำนวนหนึ่ง คำว่า บริหาร แปลว่า อ้อมหนี, หลีกหนี, หลบหนี ดังในประโยคภาษาบาลีว่า “ปัญหํ ปริหริตุ สมตโถ” แปลว่า ผู้สามารถเพื่อการอ้อมหนี หลีกหนี หลบหนี ซึ่งปัญหา หรือแปลว่า ผู้สามารถบริหารปัญหา และนำปัญหาไปโดยรอบหรือกำจัดปัญหาให้หมดสิ้นไป ๒) คำว่า บริหาร แปลมาจากภาษาอังกฤษ ว่า Administer และ Administration แปลความหมายคือ การปกครอง ดำเนินการ อำนาจการ จัดการ จัดให้ วางส่งเสริมและบำรุง^{๑๙}

สุธี สุทธิสมบุรณ์และสมาน รังสิโยภุชญ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ^{๒๐}

เสนาะ ดิยาวี กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง^{๒๑}

^{๑๖} สมคิด บางโม, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^{๑๗} สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สำราญภูติ, ๒๕๑๔), หน้า

๓.

^{๑๘} สมาน รังสิโยภุชญ์, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^{๑๙} สิริภพ เหล่าลาภะ, **พุทธศาสตร์การเมือง**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

^{๒๐} สุธี สุทธิสมบุรณ์และสมาน รังสิโยภุชญ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^{๒๑} เสนาะ ดิยาวี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

คุนส์และไวฮริช (Koontz & Weihrich) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึงกระบวนการออกแบบและการดำรงรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมของผู้ร่วมงาน กลุ่มบุคคล ที่จะร่วมมือกัน ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับข้อจำกัดพื้นฐานที่ต้องการพยายายความได้ดังนี้^{๒๒}

๑. ผู้บริหารทำตัวเป็นผู้จัดการใน การวางแผน การจัดการองค์กร การบริหารงานบุคคล การควบคุมดูแล

๒. การจัดการทุกชนิดในองค์กร

๓. ผู้จัดการนั้นจะต้องบริหารทุกระดับชั้น

๔. ผู้จัดการทุกคนต้องมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน พยายามสร้างสิ่งต่างๆ ให้สูงกว่ามาตรฐาน

๕. การจัดการนั้นเกี่ยวข้องกับผลผลิต ทำให้ได้ผลผลิตขึ้นมาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ไซมอน (Simon) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน^{๒๓}

ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Drucker) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การทำให้งานต่าง ๆ ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำ^{๒๔}

โมลแมน (Moehlman) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การกระทำหรือกระบวนการทุกอย่างที่ต้องการทำให้นโยบายและวิธีการมีประสิทธิภาพ^{๒๕}

ยอร์ช (George) ได้ให้ความหมายของการบริหารไว้ว่า กระบวนการที่ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การดำเนินงานและการควบคุม เพื่อใช้ให้กิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยคนและทรัพยากร^{๒๖}

^{๒๒}คุนส์และไวฮริช (Koontz & Weihrich) อ้างใน นางปัทมา ปานบุญห้อม, “การบริหารงานกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒.

^{๒๓}ไซมอน (Simon) อ้างใน ศจี อนันต์นพคุณ, กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ, หน้า ๒.

^{๒๔}ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์ (Drucker) อ้างใน ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้นท์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๒๕}โมลแมน (Moehlman) อ้างใน ชาญชัย อาจิณสมการ, การบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๗.

^{๒๖}ยอร์ช (George) อ้างใน ประดิษฐ์ บอดิฉิน, “กระบวนการบริหารงานของคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกลุ่มภาคเหนือ”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

ลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) ได้ให้ทัศนะว่า การบริหารเป็นศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารย่อมจะให้ความรู้ที่เชื่อถือได้กับผู้บริหารว่าต้องทำอะไรภายในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ และช่วยให้พวกเขาคาดคะเนถึงผลลัพธ์ของการกระทำของพวกเขาได้^{๒๗}

จากการศึกษาความหมายของการบริหาร สรุปได้ว่า การบริหารหมายถึงกระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด โดยอาศัยกระบวนการและทรัพยากรที่อยู่ คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์และวิธีการอย่างเหมาะสม ดังนั้นการบริหารจึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทั้ง ศาสตร์และศิลป์ ในการชักจูงให้คนหันมาช่วยเหลืองานขององค์การเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงานให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นทั้ง หัวหน้า ผู้นำ ผู้อำนวยการและผู้ประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการตรวจสอบเอกสารปรากฏว่า มีผู้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหาร ไว้หลายท่าน ดังนี้

เด้น ชะเนตียัง ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารไว้ว่า การบริหารมีลักษณะเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะ กล่าวคือ การบริหารจัดการเป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปเพราะมีองค์ประกอบของความรู้ (knowledge) มีหลักเกณฑ์ (principle) และทฤษฎี (theory) ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เป็นศาสตร์ทางสังคมซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกันกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ ส่วนในทางปฏิบัตินั้นจะขึ้นอยู่กับความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคนที่จะนำความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องศิลปะ ดังนั้น นักบริหารที่เก่งต้องมีศาสตร์และศิลปะ^{๒๘}

เดมส์คัตตี ทองอินทร์ ได้เขียนถึงหลัก POSDCoRB ในหนังสือ ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ ไว้ว่า การบริหารรัฐกิจได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ทางการบริหารมากขึ้นเมื่อมีผลงานของนักวิชาการด้านการบริหารรัฐกิจผู้ที่ได้รับการกล่าวถึงเสมอและถือเป็นจุดสูงสุดในการยอมรับนับถือ คือ ผลงานการเขียนของ Luther Gulick and Lyndall Urwick ในปี ค.ศ. ๑๙๓๗ ชื่อหนังสือ Papers on the Science of Administration ซึ่งมีการเสนอกระบวนการบริหารหรือหลักเกณฑ์การบริหารขึ้นมาจนเป็นที่โด่งดัง และต่อมา Gulick ได้พัฒนาปรับปรุงอักษรย่อหลักการบริหารเป็น ๗ ตัว

^{๒๗} ลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) อ้างใน สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

^{๒๘} เด้น ชะเนตียัง, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๓), หน้า ๕๒.

โดยได้มาจากงานวิเคราะห์ของ Henry Fayol และกลายเป็นอักษรย่อต้นบัญญัติทั้ง ๗ อันหมายถึง กิจกรรมการปฏิบัติงานของหัวหน้าฝ่ายบริหาร อักษรย่อดังนี้ POSDCoRB (พอสต์คอร์ด)^{๒๙}

ทองหล่อ เดชไทย ได้กล่าวถึงการบริหารเป็นการจัดการอย่างมีระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคลและยังเสนอว่า “การบริหาร” และ “การจัดการ” นั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกันคือความสำเร็จของงาน “การบริหาร” ใช้มากในการบริหารรัฐกิจ ส่วน “การจัดการ” ใช้มากในทางธุรกิจ หรืออาจกล่าวว่า “การบริหาร” มุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผน ส่วน “การจัดการ” เป็นการนำเอานโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้^{๓๐}

เนตร์พัฒนา ยาวีราช เขียนในหนังสือเรื่อง การจัดการสมัยใหม่ว่า แนวคิดทางการบริหารของ เฮนรี ฟาโยล ผู้เป็นบิดาของทฤษฎีการจัดการปฏิบัติการ (Operational management theory) หรือบางท่านก็ถือกันว่าเป็นบิดาของการบริหารจัดการสมัยใหม่ เชื่อว่าการบริหารนั้นเป็นเรื่องของทักษะและสนใจศึกษาองค์การโดยรวมและมุ่งเน้นที่กิจกรรมการจัดการ (Organizing) ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมห้าอย่างคือ การวางแผน (Planning), การจัดองค์การ (Organizing), การบังคับบัญชา (Commanding), การประสานงาน (Coordinating), และการควบคุม (Controlling) หรือ POC พบว่าพนักงานมีผลผลิตเพิ่มขึ้นเนื่องมาจากการมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน การตระหนักในมิตรภาพและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นวิถีทางที่ทำให้ประสบความสำเร็จในองค์การ^{๓๑}

ประพันธ์ สุริหาร ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการทำงานให้สำเร็จโดยใช้คนอื่น เป็นความถนัดหรือทักษะส่วนบุคคลอันได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการและการควบคุม รวมถึงการใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จขององค์กรที่กำหนดไว้ ส่วนการบริหารนั้นเป็นแนวทางหรือวิธีการที่ผู้บริหารใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กรที่กำหนดไว้ ตามขั้นตอนและหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์อย่างมีระบบและได้

^{๒๙} เดิมศักดิ์ ทองอินทร์, **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๗.

^{๓๐} ทองหล่อ เดชไทย, **หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข**, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

^{๓๑} เนตร์พัฒนา ยาวีราช, **การจัดการสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๖), หน้า

ขยายความเกี่ยวกับกระบวนการบริหารตามเป็นแนวคิดของ Gulick ว่ากระบวนการบริหารประกอบด้วย ๗ กิจกรรมหรือเรียกว่า POSDCoRB^{๓๒}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า หน้าที่ของนักบริหารปรากฏอยู่ในคำจำกัดความที่ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่นนักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์การ อำนวยการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง ๕ ประการ จะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อว่ากันทางปฏิบัติแล้ว คนไทยเราก็นำมาบริหารบ้านเมืองแบบนี้มานานแล้ว หน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ^{๓๓}

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต) เขียนในหนังสือเรื่อง “สงฆ์ผู้นำสังคม” ว่า พระสงฆ์ในฐานะผู้นำในสังคมไทยมี ๒ ด้าน คือ ๑) การเป็นผู้นำด้านศีลธรรม จิต วิญญูญาณ ศาสนา ต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ ๒ อย่าง คือ ความแม่นยำในพระพุทธานุภาพ พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง ความลึกซึ้งในจิตภาวนา มีสมาธิและฉลาดในเรื่องจิตของตนและผู้อื่น รวมทั้งมีศิลปะในการถ่ายทอด เช่น บรรยาย ปาฐกถา เขียนบทความ หนังสือ และตำรับตำรา ๒) ความเป็นผู้นำทางด้านสติปัญญา จะต้องทราบศาสตร์สมัยใหม่ เช่น วิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา ศาสนาเปรียบเทียบ การเมืองระหว่างประเทศ และสถานการณ์โลกปัจจุบัน รวมทั้งสามารถสื่อสารผ่านภาษาต่างประเทศได้อย่างน้อยหนึ่งภาษาถึงสองภาษา และใช้เทคโนโลยีสมัยปัจจุบัน เช่น วิทยุ โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เพื่อความองคมนตรีแห่งสติปัญญา และสื่อพระศาสนาได้อย่างเหมาะสม^{๓๔}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ กล่าวว่า กระบวนการบริหารเกิดได้หลายแนวคิด เช่น โพลด์คอร์บ (POSDCoRB) เกิดจากแนวคิดของลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) และลินดอล เออร์วิก (Lyndall Urwick) ประกอบด้วยขั้นตอนการบริหาร ๗ ประการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การปฏิบัติงานบุคคล (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) ขณะที่กระบวนการบริหารตามแนวคิดของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วย ๕ ประการ ได้แก่ การวางแผน

^{๓๒} ประพนธ์ สุริหาร, ศัพท์เทคนิคทางการบริหาร, (ขอนแก่น : ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๓๓} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๒-๓.

^{๓๔} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), สงฆ์ผู้นำสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๘-๕๙.

(Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับการ (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุมงาน (Controlling) หรือรวมเรียกว่า พอคค์ (POCCC)^{๓๕}

สมคิด บางโม ได้อธิบายองค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญ และมีความจำเป็นต่อองค์การ ดังนี้ ๑) วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการ หรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่าง ๆ จะไม่มีผลสำเร็จ เพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน ๒) ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องมือประกอบการทำงานรวมถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ ๔Ms คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ ๖Ms ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น ๓) มีการประสานงานระหว่างกัน หรือเรียกได้ว่ามีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง ๔Ms หรือ ๖Ms ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้นจริง ๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น ๔) ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่า บรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๓๖}

สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวว่า กระบวนการบริหารที่มีชื่อเสียงและใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ POSDCoRB Model ของ ลูเธอร์ กุลลิค และ เลินดอลล์ เออร์วิค (Luther Gulick and Lyndall Urwick) กระบวนการนี้ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ คือ ๑) P = Planning หมายถึง การวางแผนอันเป็นการคาดการณ์เหตุการณ์ในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย ๒) O = Organizing หมายถึง การจัดส่วนราชการหรือองค์การ ซึ่งบางการศึกษาที่พิจารณาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ๓) S = Staffing หมายถึง การบริหารงานบุคคล ได้แก่ การสรรหาคนมาปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับการจัดแบ่งหน่วยงานที่กำหนดไว้ ๔) D = Directing หมายถึง การอำนวยการ ได้แก่ การตรวจตรา ชี้แนะการทำงานให้แก่ผู้ร่วมงาน หรือได้บังคับบัญชา ตลอดจนคิดปะในการบริหารงาน

^{๓๕} วัชร วัชรนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^{๓๖} สมคิด บางโม, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

๕) Co = Coordination หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อการดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและราบรื่น ๖) R = Reporting หมายถึง การบันทึกรายงานไว้เป็นหลักฐานเพื่อเสนอผู้บังคับบัญชาและแจ้งให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องทราบตลอดถึงการประชาสัมพันธ์ ๗) B = Budgeting หมายถึง การจัดงบประมาณเป็นการวางแผนการจ่ายเงินการบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายโดยรอบคอบรัดกุม^{๓๗}

สมยศ นาวิการ ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารไว้ว่า การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (One best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหาผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (Case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ^{๓๘}

สพจน์ พันธุ์ชูเพชร ได้กล่าวถึงกระบวนการในการบริหารงานของกุลิก และเออร์วิค (Luther H. Gulick and Lyndall Urwick) ซึ่งได้เสนอกระบวนการบริหารไว้ ๗ ประการ ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า “POSDCORB” กระบวนการบริหารนี้ได้สรุปไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี ค.ศ. ๑๙๓๖ โดยมีกระบวนการบริหาร ดังนี้ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนแนวทางในการปฏิบัติงานตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน ๒) การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้างอำนาจหน้าที่ การแบ่งส่วนงาน การจัดสายงานการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากร อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน การควบคุมการปฏิบัติงาน ๓) การอำนวยการ (Direction) หมายถึง การดำเนินการในการตัดสินใจ และการสั่งการในกิจการต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะทั่ว ๆ ไป และในลักษณะเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำและการควบคุมการปฏิบัติงาน ๔) การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือในการปฏิบัติงานในส่วนต่าง ๆ ให้ประสานสอดคล้องกันและกลมกลืนกัน ๕) การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวและความก้าวหน้าของกิจการในหน่วยงาน

^{๓๗} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), หน้า ๒๒ - ๒๓.

^{๓๘} สมยศ นาวิการ, การบริหารตามสถานการณ์, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๔๙.

๖) งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบ และรัดกุมรวมถึงการจัดสรรงบประมาณ การทำบัญชี^{๓๙}

สุพิน เกษาคุปต์ ได้กล่าวถึง การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) เป็นแนวทางการบริหาร ที่เปิดโอกาสให้พนักงานเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การวางแผน และการตัดสินใจในงานต่าง ๆ ที่เขามีส่วนรับผิดชอบอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรทำให้พนักงานเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์กรใด ที่ใช้นโยบายการบริหารแบบนี้เป็นการแสดงให้พนักงานได้รู้ว่าฝ่ายบริหารเห็นความสำคัญของพนักงาน ที่มีต่อความสำเร็จขององค์กร ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี มีความภูมิใจและรับผิดชอบต่องานอย่างเต็มที่ซึ่งเป็นการจูงใจในการทำงานที่ดีวิธีหนึ่ง^{๔๐}

เสนาะ ตีเยาว์ ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะ คือ^{๔๑} ๑) การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหาร เป็นกระบวนการทางสังคม คืออาศัยกลุ่มคนที่รวมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบต่อความสำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาเหตุสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายได้ ๒) การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์กร เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กรต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำเกินไปก็ไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงานที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น ๓) การบริหารเป็นการสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ คำว่าประสิทธิผล หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพหมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสองอย่างคือ งานบรรลุผลตามที่

^{๓๙} สุพจน์ พันธุ์ชูเพชร, “การศึกษากระบวนการบริหารงานของผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

^{๔๐} สุพิน เกษาคุปต์, **การจัดการปฏิบัติงาน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒-๙๓.

^{๔๑} เสนาะ ตีเยาว์, **หลักการบริหาร**, หน้า ๑-๒.

ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่างประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ๔) การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัดการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ จึงต้องตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมาใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้น การบริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์กรจะต้องผลิตสินค้าและบริการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ๕) การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร เป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับใช้ศาสตร์หรือทักษะการบริหารจัดการ ที่ผู้บริหารจะใช้ในการตัดสินใจ เพื่อค้นหาวิธีที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมและนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการมีองค์ประกอบและหลักการการดำเนินงานมากมาย ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญที่ผู้บริหารจำเป็นต้องทราบและนำมาใช้ประกอบในการตัดสินใจการดำเนินงานในองค์กรของตน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและประโยชน์สูงสุดกับทรัพยากรที่มีอยู่

เฮนรี ฟาโย ได้เสนอทฤษฎีการบริหารโดย มีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (administrative sciences) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^{๔๒}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อบุคคล และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิธีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงการของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

^{๔๒} เฮนรี ฟาโย อ้างใน ส.ต.อ.หญิง เตือนใจ ฤทธิจักร, “ธรรมาภิบาลในการบริหารสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ตามทัศนะของบุคลากรสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑.

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่าง ๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา โดยที่ผู้บริหารจะต้องทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานและองค์การ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุง ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพการไหลออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่จะต้องเชื่อมโยงงานของคนให้เข้ากันได้และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

เทเลอร์ (Frederick W Taylor) บิดาแห่งการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๔๓}

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่าง ๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีการคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วยและในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงานควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการของนักวิชาการหลายท่าน พอที่จะสรุปได้ว่า กระบวนการต่าง ๆ ที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จหรือล้มเหลว มีประสิทธิภาพหรือไร้ประสิทธิภาพ

^{๔๓} เทเลอร์ อังโน ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗ - ๔๘.

ขององค์กร เรียกว่า “การบริหารจัดการ” ซึ่งเป็นการวางแผนงานในการทำงานร่วมกันของบุคลากรในด้านต่าง ๆ และการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม การบริหารจัดการมักจะมีลักษณะที่เป็นขั้นเป็นตอนในการปฏิบัติงานซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพนั้น ต้องกำหนดลำดับขั้นตอนและกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่เอาไว้อย่างชัดเจนเพื่อประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการที่ได้รับความนิยมนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรแทบทุกรูปแบบ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดทฤษฎีการบริหารจัดการของ กูลิคและเออร์วิค สอดคล้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้

๓. กระบวนการบริหารจัดการ

สมคิด บางโม กล่าวว่า อองรี ฟาโยล เป็นบุคคลแรกที่วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบมูลฐานของการจัดการ ปัจจุบันเรียกว่ากระบวนการบริหารจัดการ มี ๕ ประการ (POCCC) ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) คือ การศึกษาข้อมูลในปัจจุบันและคาดการณ์ในอนาคต แล้ววางแผนเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติไว้

๒. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดโครงสร้างของหน่วยงานหรือองค์การออกเป็นหน่วยงานย่อย ๆ กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน การจัดสรรคนเข้าทำงานในตำแหน่งงานต่าง ๆ

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การสั่งให้คนทำงานตามที่มอบหมายงานให้ทำ บังคับบัญชาให้พนักงานทำงานตามภารกิจของหน่วยงาน

๔. การประสานงาน (Coordination) คือ การดูแลควบคุมและอำนวยความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้ ตรวจสอบให้ผลการปฏิบัติงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดไว้^{๔๔}

สำหรับแนวปฏิบัติของผู้บริหาร Fayol อธิบายว่า ผู้บริหารจะต้องมีคุณลักษณะที่พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ ไหวพริบ การศึกษาหาความรู้ เทคนิคการทำงาน ประสบการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะประสบการณ์ด้านการบริหารยิ่งมีความจำเป็นมาก ฟาโยล ได้เสนอหลักปฏิบัติสำหรับผู้บริหารไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อผลงานที่อยู่ในขอบข่ายความรับผิดชอบของตน แม้ว่าหน้าที่นั้นจะได้รับมอบหมายให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาไปปฏิบัติแล้วก็ตาม

^{๔๔} สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕),

๒. ในการมอบงานจะต้องมอบทั้งหน้าที่และอำนาจให้ได้สัดส่วนกับเอกภาพในการบังคับบัญชาเป็นสิ่งสำคัญต่อหน่วย หากขาดเอกภาพในการบังคับบัญชาแล้วจะทำให้งานในองค์การเกิดความยุ่งยากสับสน ทำงานไม่สะดวก

๓. การบริหารงานองค์การจะต้องให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การ แม้ว่าองค์การนั้นจะมีหลายหน่วยงานก็ตาม แต่วัตถุประสงค์หลักขั้นพื้นฐานขององค์การย่อมตรงกัน

๔. ผู้บริหารจะต้องจัดให้ทุกหน่วยงานในความรับผิดชอบปฏิบัติงานสนองวัตถุประสงค์หลักขององค์การ นักบริหารจะต้องแสวงหาวิธีที่จะอำนวยความสะดวกและประหยัดเวลาในการทำงาน

ลูเทอร์ กุลิกและลินดัล เออวิก (Luther Gulick and Lyndall Urwick) ได้นำหลักการบริหารจัดการของฟาโยลมาปรับปรุงประยุกต์กับการบริหารราชการ ในที่สุดได้คำตอบสั้น ๆ คือ POSDCORB ซึ่งหมายถึงกระบวนการบริหาร ๗ ประการ คือ^{๔๕}

P = Planning หมายถึง การวางแผนเป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่าทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องทำก่อนการลงมือปฏิบัติ

O = Organizing หมายถึง การจัดการองค์กร กล่าวคือ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนเพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

D = Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการบอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่า ควรทำอะไรบ้าง อย่างไร ไปในทิศทางใด

CO = Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การสื่อสารการกำหนดระเบียบแผนในการทำงาน เป็นต้น

R = Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

B = Budgeting หมายถึง การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

จะเห็นได้ว่า PODSCORB ของกุลิกนี้มีลักษณะซ้ำซ้อนกับ POCCC ของฟาโยล แต่จัดขั้นตอนไว้ละเอียดกว่าจึงได้มีผู้นิยมนำมาใช้และเผยแพร่ในเวลาต่อมา

^{๔๕} ลูเทอร์ กุลิกและลินดัล เออวิก อ้างใน สมคิด บางโม, องค์การและการจัดการ, หน้า ๗๑-๗๒.

การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีขั้นตอนและเหมาะสมกับหน่วยงานหรือองค์กร ซึ่งกระบวนการบริหารบางตำราเรียกว่า หน้าที่ของการจัดการ ซึ่งมีหลายหน้าที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการแต่ละคน แต่จะมีหลักการใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกัน

สรุปว่า กระบวนการบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ที่จะได้รับผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง ผลงานที่ทำได้สำเร็จอย่างดีมากกว่ปกติทั่วไปด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างประหยัดที่สุดและให้ได้ผลงานที่ดีที่สุดและต้องมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑. การปกครอง บัญชา การพิจารณาวินิจฉัย การตัดสินใจ การสั่งงาน
๒. การกำหนดวัตถุประสงค์ การวางนโยบาย การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วนของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ การแบ่งงาน การมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบ การจัดการรวมทั้งการตรวจงานการติดตามผล การประเมินผลงาน การรายงาน การติดต่อสื่อสารและการประชาสัมพันธ์
๓. การจัดการด้านบุคลากร การเงินหรือการคลังและทรัพย์สิน

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา

การศึกษาของสังคมโลกเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์และสัตว์ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีมันสมองส่วนการศึกษาคือกระบวนการให้ความรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมสั่งสอน การศึกษาในมวลมนุษย์เริ่มต้นที่สภาพสังคมแวดล้อมเป็นตัวการในการหล่อหลอม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสังคม

ณรงค์ ธรรมคุณ ได้กล่าวว่า มนุษย์ในยุคโบราณรู้จักถ่ายทอดความรู้ ทักษะและประสบการณ์ สืบทอดต่อ ๆ กันมาสู่ลูก หลาน เหลน รู้จักจดจำ พิจารณา สังเกต ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นจนกลายเป็นการนำสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ ลักษณะการเรียนรู้ จดจำ พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตน ปรับตนและนำสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอด อบรมสั่งสอนต่อ ๆ กันนี้นับเป็นการศึกษาแล้ว^{๔๖}

การศึกษา (Education) คือ กระบวนการพัฒนาชีวิต เป็นทั้งตัวพัฒนาเพื่อมนุษย์จะได้มีโอกาสสิ่งดีสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ เป็นทั้งเครื่องมือสำหรับพัฒนา กล่าวคือเป็นการพัฒนาบุคคลขึ้นโดยพัฒนาตัวคนทั้งตัวหรือชีวิตทั้งชีวิต ส่วนที่เป็นตัวพัฒนาคือการศึกษาเมื่อผู้เรียนมีการศึกษาแล้ว ก็จะเอาคุณสมบัติหรือกิจกรรมที่ได้จากการศึกษานั้นไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งตรงกับหลักศาสนาที่มุ่งอบรมให้คน

^{๔๖}ณรงค์ ธรรมคุณ, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

พัฒนาและตั้งอยู่ในคุณธรรมความดีการศึกษาช่วยพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ทำให้รู้จักคิด รู้จักแยกแยะสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์ สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ทั้งนี้ต้องอาศัยการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ถูกวิธี

ลำพอง บุญช่วย ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคนให้เป็นกำลังคนที่มีคุณภาพโดยอาศัยการเรียนการสอนที่มีระบบแบบแผนถูกวิธีเป็นเครื่องมือการเรียนการสอน มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๗ ประการด้วยกัน คือ^{๔๗}

๑. ครูผู้สอน	๒. ผู้เรียน
๓. หลักสูตร	๔. วิธีสอน
๕. วัตถุประสงค์ของการเรียน	๖. สื่อการสอน
๗. การประเมินผล	

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวว่า เมื่อจะพูดถึงการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา ก่อนอื่นต้องทราบก่อนว่าการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาคืออะไร การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา คือกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ระดับต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น รู้สัจจะต่าง ๆ เมื่อรู้แล้วจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ในตัวเอง ในคนอื่นและในสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา

คนเราเกิดมาเพื่อเรียนรู้ รู้แล้วจะได้ไม่ต้องเกิดอีก เพราะการเกิดอีกซ้ำ ๆ ซาก ๆ เป็นทุกข์ รู้ต่ำเกิดมาก รู้สูงเกิดน้อย รู้สูงสุดไม่เกิดเลย โลกคือโรงเรียน ทุกคนคือครู ทุกสิ่งคือบทเรียน

อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยการฝึกฝนอบรมพัฒนาจิตใจให้เจริญขึ้น ส่วนวิธีการหรือหลักการจัดการศึกษานั้นในทางพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการแบบบูรณาการหรือเป็นไปตามขั้นตอนอย่างมีระบบ

หลักการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างหนึ่งคือจะต้องโยงกันได้หมดถ้าโยงไม่ได้ แสดงว่ายังไม่เข้าใจหลักสัจธรรมหรือไตรรัตน์คือ พุทธะ ธัมมะ สังฆะ จะโยงไปหาหลักอะไรได้อีก พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้วได้มาสั่งสอนประชาชนเพื่อให้เป็นสมาชิกของสังฆะ พระองค์ได้เสด็จไปสั่งสอนในที่ต่าง ๆ ทั่วไปและก็ได้เกิดมีคนที่พัฒนาตนจนได้เป็นพุทธะอย่างพระพุทธองค์มากมายจึงเป็นสังฆะเกิดขึ้น แต่วิธีการที่เดินทางสอนเรื่อยไปนั้น เป็นการทำงานที่ได้ผลซ้ำพระองค์จึงดำเนินวิธีการที่ปัจจุบันเรียกว่า การจัดตั้ง หรือ organization ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้สังฆะเกิดขึ้นอย่างได้ผลจริงและจะเป็นหลักประกันในระยะยาวที่จะให้มีการทำงานพัฒนามนุษย์เพื่อประกอบกันขึ้นเป็นสังคมที่เป็นสังฆะตลอดไปนานเท่าอนัน พระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งสังฆะขึ้นมาใหม่อีกแบบหนึ่ง เราจะ

^{๔๗} ลำพอง บุญช่วย, การสอนเชิงระบบ, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐),

มีสังฆะ ๒ แบบ แบบที่หนึ่งคือใครก็ตามที่ได้พัฒนาตนมีการศึกษาดีแล้ว ก็ประกอบกันเข้าเป็นสังฆมที่เรียกว่า สังฆะเองโดยอัตโนมัติ ซึ่งสมาชิกจะเป็นใครก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบวชมีรูปแบบ ห่มผ้าเหลือง ปลงผมเป็นชุมชนทางนามธรรมนี้เป็นสังฆะประเภทที่หนึ่งซึ่งบัญญัติศัพท์เรียกว่าเป็น สาวกสังฆะ อย่างในคำสวดว่า สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงโฆ แปลว่าหมู่สงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว หมายถึงบุคคลแปดประเภทรวมเป็น ๔ ชุด ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหันต์ จะเป็นใครอยู่ที่ไหนก็ตามก็อยู่ในกลุ่มสังฆะนี้ ต่อมาเราบัญญัติเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยสังฆะ แปลว่า ชุมชนแห่งอารยบุคคล ต่อไปแบบที่สองคือพระพุทธองค์ได้ทรงจัดตั้งกลุ่มคนหรือชุมชนที่จะทำงานเพื่อให้มีสังฆะประเภทที่หนึ่งนั้นสืบเนื่องต่อไป โดยจัดตั้งเป็นองค์กรเป็นขบวนการ เป็นสถาบันเรียกว่าสังฆะเหมือนกัน ภายในสังฆะนี้มีการจัดระบบการดำเนินชีวิตให้เกื้อกูล ให้เอื้ออำนวยต่อการที่จะพัฒนาของสมาชิกแต่ละคน และให้เอื้ออำนวยต่อการที่จะทำงาน แนะนำสั่งสอนชักจูงคนให้พัฒนาเข้าสู่ระบบสังฆมที่เป็นสังฆะอย่างแรกนั้นสังฆะประเภทที่สองจึงเกิดขึ้น เป็นชุมชนทางรูปธรรมเรียกว่าภิกขุสังฆะ หรือสมมติสังฆะเป็นหน่วยจัดตั้งเพื่อทำหน้าที่นำคนให้มาประกอบกันเป็นสังฆะประเภทที่หนึ่งต่อไป^{๔๘}

สนิท ศรีสำแดง กล่าวว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น เป็นกระบวนการแก้ปัญหาเพื่อขจัดทุกข์ให้หมดสิ้นไปโดยมุ่งแก้ปัญหาด้านพฤติกรรม ยกระดับอารมณ์ให้ปกติซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่อาจแสวงหาได้จากตำราแต่อาศัยการปฏิบัติ การฝึกอบรมตัวเอง เพื่อเปลี่ยนคุณภาพด้านอารมณ์ให้มีความมั่นคง คือสามารถควบคุมได้ ส่วนความรู้ทางวิชาการช่วยให้เกิดประโยชน์ในการนำไปแก้ปัญหาต่างๆและประกอบอาชีพ ความประพฤติช่วยควบคุมตัวเองไม่ให้เป็นอันตรายต่อสังคม ให้มีความเสียสละเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนความซาบซึ้งในความงามหรือศิลปะนั้น ช่วยให้ผู้คนมีอารมณ์สุนทรีมองโลกในแง่ดี มีอารมณ์แจ่มใส มั่นคง คนคนนั้นก็จะเป็นคนที่มีสมบุรณ์พุทธศาสนาใช้คำว่า “เป็นมงคล” คือทำให้เกิดความเจริญได้^{๔๙}

สุนน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า การศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เป็นการศึกษาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้างจากพระสาวกบ้าง ด้วยการท่องจำด้วยปากเรียกว่า “มุขปาฐะ” การเรียนอย่างนี้ เนื้อหาของหลักสูตรที่เรียนก็ใช้การท่องจำเป็น เรียกว่า คันถะ เมื่อเรียนแล้วก็นำไปปฏิบัติเรียนว่า วิปัสสนาธุระการที่ผู้เรียนหรือผู้ฟังจะบรรลุเป้าหมายของการศึกษาหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอีกหลายประการ

^{๔๘} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **หลักการศึกษามหาวิทยาลัยในพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐-๒๒.

^{๔๙} สนิท ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนากับการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : นิพนธ์การพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๐.

ปัจจัยที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการศึกษาคือพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษาพื้นฐานทางความต้องการและปัญหาของสังคม พื้นฐานทางประวัติศาสตร์หรือความเป็นมาของเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม พื้นฐานทางจิตวิทยาการเรียนรู้ พื้นฐานทางเนื้อหาสาระของวิชาความรู้และพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียน ความเข้าใจในพื้นฐานเหล่านี้จะช่วยให้ นักการศึกษาสามารถจัดกระบวนการเรียน การสอน และจัดหลักสูตรได้สัมฤทธิ์ผล

พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระธรรมเพื่อช่วยชี้ทางสว่างสงบแก่มวลมนุษย์ก่อนที่จะตรัสรู้พระธรรมวิเศษนี้ พระองค์ได้ทรงศึกษาถึงสภาวะมนุษย์ สภาวะของชีวิต จิต และความเป็นไปในชีวิตมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ได้ตระหนักถึงปัจจัยต่างๆที่ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาและว้าวุ่นอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์อย่างใหญ่หลวง พระองค์ได้ตรัสรู้สัจธรรมที่ชี้ทางไปสู่การดับทุกข์ทั้งสิ้นด้วยเหตุนี้หากเราทั้งหลายได้ศึกษาพระธรรมและวิธีการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าจะเห็นประจักษ์ว่าพระพุทธองค์ทรงมีความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์และสามารถจัดวิธีสอนได้เหมาะสมกับจริต กิริยา อริยาบถ ของบุคคลทุกระดับ^{๕๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า การศึกษาระบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีนั้น มีสาระและระบบการเรียนการสอนที่น่าสนใจอยู่มากมาย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๕๑} ผู้วิจัยขอนำเอาการจัดการเรียนการสอนตามแนวแห่งพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ได้ทำการศึกษามากกล่าวไว้เป็นลำดับดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ กระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา

กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญาซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างดีด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่าและทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาและที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตมเหติ

^{๕๐} สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๑.

กิจจำ อาตมปิ อกขาตาโร ตลาคตา เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเผากิเลสเองพระตลาคตาเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”^{๕๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ ซึ่งเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ผู้ศึกษาที่ต้องการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ หรือต้องการความสำเร็จในชีวิต จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเดินตามมรรควิธีคือสัมมาทิฐิเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งเป็นแกนนำกระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา^{๕๓}

แกนนำแห่งกระบวนการของการศึกษา ได้แก่ สัมมาทิฐิ เมื่อมีสัมมาทิฐิเป็นแกนนำและเป็นพื้นฐานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ กระบวนการนี้แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา (สิกขาหรือหลักการศึกษา ๓ ประการ) คือ

๑. การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีวะเรียกว่า อธิศีลสิกขา (เรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล)

๒. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (เรียกกันง่าย ๆ ว่าสมาธิ)

๓. การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงรู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิตจนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (เรียกกันง่าย ๆ ว่าปัญญา)

การศึกษาทั้ง ๓ ระดับนี้ คือปทัสถานแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้นุชนพัฒนามีจิตใจสูงขึ้น มิให้มัวแต่ให้มีความรู้พอสอบไล่ได้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องหมายถึงการศึกษาที่มีการฝึกฝนอบรมฝึกฝนทางกาย วาจา และใจ ที่เรียกว่าพฤติกรรมและการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น พร้อมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันในสังคม ซึ่งเป็นการประยุกต์ทั้งภาคทฤษฎีทั้งภาคปฏิบัติให้ลงตัวสอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต

ดังนั้นถ้าผู้เรียนปฏิบัติตามขั้นตอนของกระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมา ก็จะทำให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้โดยไม่ยาก

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ยังได้อธิบายถึงวิธีการเรียนรู้ตามความในพระสูตรนี้ซึ่งผู้เรียนปฏิบัติตามแล้ว สามารถทำให้เข้าถึงความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการเรียนรู้ดังกล่าวมี ๕ ประการ คือ

^{๕๒} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑-๑๒.

๑. พหูสูตรา ต้องฟังให้มาก หาโอกาสสดับรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ให้มาก
๒. ธตา ฟังแล้วพยายามจำให้ได้ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำไว้แม่นยำ
๓. วจสา ปริจิตา ท่องบ่นสาธยายจนคล่องปาก
๔. มนสาอนุเปกขิตา พงพิณิจพิจารณาความหมายด้วยใจจนนึกถึงครั้งใดก็ปรากฏ
เนื้อความสว่างชัด

๕. ทิฏฐิยา สุปฏิวิวิธา ขบให้แตก คือทำความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์ด้วยปัญญา
ทั้งแง่ความหมายและเหตุผล^{๕๔}

ส่วนวิธีการเข้าถึงความรู้นั้น ผู้เรียนจะต้องมีวิธีที่เข้าถึงความรู้ได้ด้วยตนเองกล่าวคือ ต้อง
มีความขยันหมั่นเพียร ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูลใหม่ๆอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังจะต้องแสวงหา
วิธีการที่จะทำให้เข้าถึงความรู้โดยวิธีการต่างๆ เพื่อเป็นปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน
ตามเป้าหมายของผู้เรียนเอง

พระพุทธศาสนามีวิธีการเข้าถึงความรู้อันสูงสุดได้ ซึ่งผู้เรียนสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็น
วิธีการในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อจะได้เข้าถึงความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนนั้น ๆ โดยเฉพาะวิธีการเข้าถึง
ความรู้ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจังกีสสูตร ว่า

“เมื่อใดเขาพิจารณาภิกษุผู้นั้นอยู่ ย่อมเห็นชัดว่าเขาบริสุทธิ์จากกรรมที่เป็นเหตุให้เกิด
โมหะ เมื่อนั้น เขาสร้างศรัทธาในภิกษุผู้นั้นอย่างคงมั่นจึงเกิดศรัทธาแล้วเข้าไปหาเมื่อ
เข้าไปหาย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ย่อมเงี่ยโสตลง เขาเงี่ยโสตลงแล้ว ฟังธรรมอยู่ ย่อม
ทรงจำธรรม พิจารณาเนื้อความอยู่ ฉันทะย่อมเกิด เกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะครั้น
อุตสาหะแล้วย่อมพิจารณา ครั้นพิจารณาแล้ว ย่อมตั้งความเพียรเธอตั้งความเพียรแล้ว
ย่อมทำปรมัตถสังจะให้แจ้ง ด้วยกาย และเห็นชัดปรมัตถสังจะด้วยปัญญา”^{๕๕}

สรุปได้ว่า วิธีการเข้าถึงความรู้อันสูงสุดนั้นมี ๑๒ ประการ คือ

๑. มีความเชื่อมั่นในผู้สอน ตั้งใจแน่วแน่มั่นคง
๒. เข้าหาผู้สอน ที่จะเปิดเผยความจริงนั้นให้ได้
๓. นั่งใกล้ผู้สอน เพื่อการรับฟังที่ชัดเจน
๔. มีความพร้อมที่จะศึกษาเล่าเรียนตามหลักการ
๕. ตั้งใจศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อเข้าถึงความรู้ในเนื้อหาบทเรียนในรายวิชานั้น ๆ
๖. มีความทรงจำเนื้อหาอย่างแม่นยำ

^{๕๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐),

^{๕๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๓๒/๕๔๒.

๗. พิจารณาทบทวนเนื้อหาที่จะจำได้อย่างสม่ำเสมอ
๘. เรื่องที่พิจารณาทบทวนปรากฏอย่างชัดเจน
๙. เกิดความประทับใจเพราะเห็นความจริงที่ปรากฏ
๑๐. เพิ่มพูนความอุตสาหะขึ้นโดยลำดับ
๑๑. ทำการพิจารณาอย่างถ่องแท้ ละเอียดถี่ถ้วน
๑๒. มีความเพียรยิ่ง ย่อมทำให้เห็นชัดประจักษ์ด้วยปัญญา

อีกประการหนึ่ง หลักการปฏิบัติเหล่านี้ เป็นอุปการะแก่กันและกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ขึ้นไปโดยลำดับ ปรากฏเป็นระบบสืบเนื่องจากขั้นต่ำขึ้นไปหาสูงจนเข้าถึงสัจจะขั้นสูงสุดในข้อปฏิบัติเหล่านี้ การเกิดความประทับใจ จัดว่าเป็นเสบียงที่สำคัญในการปฏิบัติ บางข้อเป็นเรื่องของการพิสูจน์ทดสอบโดยตรง บางข้อเป็นการพิจารณาเทียบในเชิงเหตุผล อีกข้อหนึ่งยืนยันว่าความจริงนั้นย่อมทนต่อการพิจารณา ยิ่งพิจารณายิ่งเห็นความจริง การเข้าถึงความจริงในข้อสุดท้าย เน้นชัดว่าเข้าถึงด้วยปัญญา

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังได้แสดงถึงหัวใจสำหรับนักศึกษา เพื่อประกอบในการศึกษาเล่าเรียนอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ได้อีกวิธีหนึ่ง หัวใจนักศึกษาซึ่งปรากฏในประชุมโคลงโลกนิติ ว่า

สุจิตฺติ วินมุตโต ถถ โส ปณฺธิโต ภเว
 สุจิตฺติ จ สมฺปนฺโน ปณฺธิโตติ ปุจฺจติ^{๕๖}

หัวใจสำหรับนักศึกษาดังกล่าวมี ๔ ประการ ได้แก่

๑. สุ. ฟังด้วยความตั้งใจ
๒. จิ. คิดในเรื่องที่ได้ฟังตามหลักเหตุผล
๓. ปุ. ถามเมื่อไม่เข้าใจหรือสงสัยในเรื่องนั้น ๆ
๔. ติ. เขียนเมื่อเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแจ่มแจ้ง หรือบันทึกไว้กันลืม

แสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้เรียนหรือนักศึกษาดกอยู่ในความประมาท กล่าวคือว่างเว้นจากการฟัง การคิด การถาม และการเขียน ก็จะไม่ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้แต่ถ้าขยันตั้งใจ ฟังครูสอนด้วยความตั้งใจ ฟังแล้วรู้จักคิดพิจารณา เมื่อไม่เข้าใจหรือยังสงสัยก็ต้องถามเพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง เมื่อได้คำตอบที่ถูกต้องดีแล้วก็ต้องเขียนหรือจดบันทึกไว้เพื่อทบทวนความจำ เมื่อผู้ศึกษาปฏิบัติตามหลักหัวใจสำหรับนักศึกษาแล้ว ย่อมจะประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้โดยไม่ยากนัก

^{๕๖} ศิลปบรรณาการ, ประชุมโคลงโลกนิติ, (ธนบุรี : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๔๔.

ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาได้นั้นหลักธรรมที่สามารถทำให้ผู้เรียนหรือผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จตามความประสงค์ได้อย่างไม่ต้องสงสัย หลักธรรมหรือคุณธรรมภายในดังกล่าวนี้ ได้แก่ อิทธิบาท ๔ ประการ คือ

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์)

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์)

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมิงสาและความเพียรสร้างสรรค์)^{๕๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือคุณเครื่องให้สำเร็จคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

๑. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้เป็นผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือ ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง

๓. จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย

๔. วิมิงสา ความไตรตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^{๕๘}

ผู้ประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวนี้นี้ เมื่อลงมือประกอบกิจการใด ๆ เช่นการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ย่อมประสบความสำเร็จในกิจนั้น ๆ โดยไม่ต้องสงสัย

สรุปว่า การศึกษาเล่าเรียนที่จะให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้เรียนหรือนักศึกษาจะต้องอยู่ในความไม่ประมาท กล่าวคือไม่ว่างเว้นจากการฟัง การคิดการถาม และการเขียน ก็จะประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้ และจะต้องตั้งจิตอยู่ในอิทธิบาท ๔ ด้วย เพราะเป็นพุทธธรรมที่จะทำให้ผู้ศึกษาและผู้ปฏิบัติงานใด ๆ ประสบความสำเร็จได้โดยไม่ยาก

^{๕๗}ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๕๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

๒.๒.๒ ปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาทางพระพุทธศาสนา

จุดประสงค์ของการศึกษาเล่าเรียนตามแนวทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นที่การพัฒนาชีวิต และจิตใจของตนเพื่อให้บรรลุอิสรภาพคือหลุดพ้นจากความเขลา ความอยากและการยึดมั่นถือมั่น มีสภาวะของจิตใจที่แจ่มใส สะอาด สว่างและสงบเย็น อันเป็นประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนจะพึงได้รับ กุลบุตรผู้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จำต้องศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยอันเป็นหลักคำ สอนและหลักการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดหมายอันสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ถ้ากุลบุตรซึ่งเป็นผู้ ศึกษาเล่าเรียน ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนจริงๆ และมุ่งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นเป็นสำคัญแล้ว ย่อมจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาเล่าเรียนอย่างแท้จริง

ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้เรียนศึกษาเล่าเรียนธรรมไม่ถูกวิธี กล่าวคือศึกษาเล่าเรียนแล้วแต่ ไม่ได้ใส่ใจ ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาเนื้อหาของธรรมที่ได้เรียนมา อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีความรู้ แต่ไม่ นำความรู้นั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์ กลับนำไปใช้ในทางที่ผิด ใช้วิชาความรู้ที่ได้เรียนมาเพื่อแสวงหา ผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง หรือเพียงเพื่อยกตนข่มผู้อื่น ผู้เรียนเช่นนี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “โมฆบุรุษ” คือคนไร้ค่า ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ มีปัญญาก็เหมือนไม่มีถึงมีชีวิตอยู่แต่ก็ไม่ต่างอะไรจาก คนที่ตายแล้วการเล่าเรียนธรรมของโมฆบุรุษนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อลคัฏฐปมสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ว่า

“โมฆบุรุษบางพวกในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนธรรมแล้วไม่ไตร่ตรองเนื้อความแห่งธรรม เหล่านั้นด้วยปัญญา ธรรมเหล่านั้นจึงไม่ประจักษ์ชัดแก่พวกเขาผู้ไม่ไตร่ตรองเนื้อความ ด้วยปัญญา โมฆบุรุษเหล่านั้น เล่าเรียนธรรมมุ่งจะข่มขู่ผู้อื่น และมุ่งจะเปลื้องตนจาก คำนินทาว่าร้าย ย่อมไม่ได้รับประโยชน์แห่งธรรมนั้น เหมือนที่กุลบุตรเล่าเรียนธรรม ได้รับธรรมเหล่านั้นที่พวกเขาเรียนไม่ดี ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์ เพื่อความ ทุกข์สิ้นกาลนาน”^{๕๙}

การเล่าเรียนของโมฆบุรุษตามที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้นี้ แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้เรียน ได้ศึกษาเล่าเรียน มีความรู้ความสามารถแล้ว ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองสิ่งที่ได้เล่าเรียน จึงนำ ความรู้ไปใช้ในทางที่ผิด หรือผิดวัตถุประสงค์ของการเรียน การเรียนโดยไม่ใช้ปัญญาไตร่ตรองนี้เอง เป็นเหตุให้ผู้เรียนได้รับโทษตามมามากมายหลัง คือย่อมทำตนให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน เพราะ ความรู้ที่เรียนมาไม่ถูกวิธีนั้น อาจทำให้ผู้เรียนได้รับทุกข์ถึงตายหรือทุกข์ปางตายได้ในที่สุด

ในอลคัฏฐปมสูตรนี้เอง พระพุทธองค์ได้เปรียบเทียบโมฆบุรุษเหมือนคนจับงูพิษไว้อย่าง น่าฟังว่า

^{๕๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๒.

“โมฆบุรุษ เรียนธรรมแล้วไม่ได้ไตร่ตรองด้วยปัญญา ก็เหมือนกับบุรุษผู้ต้องการงูพิษ เทียวเสาะแสวงหางูพิษ เขาพบงูพิษตัวใหญ่ จึงจับมันที่ขาคาง หรือที่หางงูพิษนั้นจะ พังแวงกัดเขาที่มือ ที่แขน หรือที่อวัยวะน้อยใหญ่ แห่ง ไตแห่งหนึ่งเพราะการถูกกัดนั้น เขาก็ตาย หรือได้รับทุกข์ปางตาย”^{๖๐}

จากการที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบโมฆบุรุษเหมือนคนจับงูพิษเช่นนี้ ก็เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ และเข้าใจว่า การที่ได้ศึกษาเล่าเรียนธรรมแล้ว ต้องใช้ปัญญาพิจารณาเนื้อหาสาระของธรรมเหล่านั้น โดยละเอียดรอบคอบ ให้รู้ว่าสิ่งไหนเป็นประโยชน์ไม่เป็นประโยชน์ ควรทำไม่ควรทำอย่างไร เป็นต้น และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก็ย่อมจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาเล่าเรียน แต่ถ้าเรียนแล้วไม่ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองก็เหมือนกับคนจับงูพิษ ซึ่งจับไม่ถูกวิธี หรือไม่มีวิธีการจับที่ถูกต้อง สุดท้ายก็ต้องตายเพราะงูพิษ หรือได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส ก็เพราะ การเรียนไม่ถูกวิธีนั่นเอง

พระพุทธเจ้านอกจากทรงชี้แนะวิธีการเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ แล้ว ยังได้ทรงแสดงสิ่งที่ เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ไว้ในปฐมปรีหาสูตร ซึ่งมีทั้งหมด ๗ ประการคือ

๑. ความเป็นผู้ชอบการงาน
๒. ความเป็นผู้ชอบการพูดคุย
๓. ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
๔. ความเป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่
๕. ความเป็นผู้ไม่คุมครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย
๖. ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค
๗. กิจที่สงฆ์จะต้องทำมีอยู่ในสงฆ์ ภิกษุผู้เป็นเสขะไม่เห็นประจักษ์ในกิจนั้นอย่างนี้ว่า
“พระเถระผู้รู้เป็นรัตตัญญู บวชมานาน เป็นผู้รับภาระมีอยู่ในสงฆ์ ท่านเหล่านั้นจัก ปรากฏด้วยกิจนั้นจึงต้องชวนช่วยด้วยตนเอง”^{๖๑}

การที่ผู้ศึกษาตกอยู่ในความประมาท กล่าวคือเป็นคนชอบทำงานหรือกิจกรรมโดยไม่ใส่ใจ ถึงการเรียนเท่าที่ควร ไม่รู้จักแบ่งเวลาให้ถูกต้อง ชอบพูดคุยในเวลาเรียนหรือชวนเพื่อนคุยในขณะที่ เรียน ชอบหลับในห้องเรียนบ่อยๆ ชอบคลุกคลีกับเพื่อนๆ ไม่สนใจการเรียนไม่ใส่ใจตำราเรียน ไม่ ชอบอ่านหนังสือ ชอบเหม่อลอยในเวลาเรียน เวลาอ่านหนังสือหรือรับประทานอาหารมากเกินไป ไม่รู้ จักประมาณตน ทำให้ว่างในเวลาเรียน และไม่สำรวจตรวจตราตนเองว่าอะไรเรียนแล้วอะไรบ้างที่ยัง

^{๖๐} ม.ญ. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๓.

^{๖๑} อัง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๒๘/๔๓.

ไม่ได้เรียน ไม่ทบทวนบทเรียนที่เรียนมา เป็นต้นย่อมทำให้ผู้ศึกษานั้นประสบความล้มเหลว เพราะอุปสรรค ทั้ง ๗ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมแก่ผู้ศึกษา

๒.๒.๓ แนวทางการจัดการศึกษาของชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๖ ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ในมาตรา ๙ ยังได้กล่าวถึง การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ในหมวด ๔ ตั้งแต่ มาตราที่ ๒๒ ถึง มาตรา ๓๐ กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้^{๒๒}

๑. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน ประสพการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลัก ดังนี้

๑.๑ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถ ของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับความถนัด และความสนใจเหมาะสมแก่วัย และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสพการณ์ เพื่อการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตนเองชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

๑.๒ ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ได้ คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะ และกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยให้ผู้เรียน มีความรู้ และประสพการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

^{๒๒} สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน), พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่๒) ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

๒.๑ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคมได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบ การเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๒ ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๒.๓ ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการรู้จัก ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๒.๔ ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่าง ถูกต้อง

๒.๕ ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต อย่างมีความสุข

๓. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการ จัดการกระบวนการเรียนรู้ ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๓.๑ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของ ผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓.๒ ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการ ประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓.๓ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิด เป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

๓.๔ จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุล กัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

๓.๕ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

๓.๖ ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการ ประเภทต่าง ๆ

๓.๗ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

๔. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนด บทบาท ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

๔.๑ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุก รูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

๔.๒ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษา

๔.๓ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ สภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดี ของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๔.๔ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสม กับแต่ละ ระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพ ต้องมุ่ง พัฒนาค้นหาให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และ ความรับผิดชอบ ต่อสังคม

๔.๕ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบัน สังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการ จัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการ ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้ มีการเปลี่ยนแปลงประเพณี การพัฒนาระหว่างชุมชน

๔.๖ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในแต่ละระดับ การศึกษา

๕. การประเมินผลการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงวิธีการ ประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจาก พัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการ ทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับและรูปแบบ การศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

๕.๑ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

๕.๒ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

๕.๓ ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

๕.๔ มุ่งการประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปีและรายงานการประเมินต่อต้นสังกัด และสาธารณชน

๕.๕ สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย ๑ ครั้ง ทุก ๕ ปี

๒.๒.๔ การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการ เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ในกฎกระทรวงนี้

โรงเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

สำนักศาสนศึกษา หมายความว่า สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักเรียน หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๒ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่พระภิกษุและสามเณร ในโรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน

การจัดตั้งยุบรวมเลิกและการดำเนินการของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๓ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่าและได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่แบ่งเป็นระดับดังต่อไปนี้

ก. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ข. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อ ๔ ให้โรงเรียนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียนได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการ และเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษา

ข้อ ๕ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่โรงเรียนสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ส่งเสริมสนับสนุนและให้ข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษาและคณะกรรมการสำนักเรียน ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษาของโรงเรียนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน แล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและมหาเถรสมาคมรวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนระบบการประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา

องค์ประกอบจำนวนคุณสมบัติหลักเกณฑ์วิธีการ วาระการดำรงตำแหน่งและการพ้นจากตำแหน่ง ตลอดจนการประชุมและการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษาและคณะกรรมการสำนักเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบที่มหาเถรสมาคมกำหนด

๒.๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๑. ด้านหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จไม่ได้หากขาดหลักสูตรที่ดี หลักสูตรเป็นเหมือนเข็มทิศกำหนดทิศทางสำหรับครู เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้น การเข้าใจหลักสูตร ในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจึงมีความสำคัญมาก ในเรื่องของหลักสูตรนี้ มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญได้ให้ทัศนะไว้ดังนี้

ความหมายของหลักสูตร

ภิญโญ สาร ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง บรรดาประสบการณ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนตามลำดับขั้น ตามความต้องการของนักเรียน ตามวัยของนักเรียนตามความสนใจของนักเรียน และตามความต้องการของสังคม ทั้งนี้รวมทั้งประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งภายใน และภายนอกเวลาเรียนตามปกติในโรงเรียน^{๖๓}

^{๖๓} ภิญโญ สาร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของครูสภา, ๒๕๒๖),

สุจิต เพียรชอบ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า การจัดรายวิชาทั้งมวลกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนได้รับภายใต้การดูแล และแนะนำของโรงเรียนไม่ว่ากิจกรรมหรือประสบการณ์นั้นจะเป็นในหรือนอกโรงเรียน^{๒๔}

อึ้ง บัศวรี ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหา กิจกรรม และประมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้^{๒๕}

ชูศรี สุวรรณโชติ ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุขและเจริญงอกงาม^{๒๖}

จากความหมายของหลักสูตรข้างต้นอาจจะสรุป ได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้ได้เรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ตามที่โรงเรียนกำหนดความมุ่งหมายไว้ เพื่อให้เป็นคนดี และคนเก่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความสำคัญของหลักสูตร

การจัดการศึกษาจะบรรลุตามเป้าหมายตามที่ตั้งไว้นั้น จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องอาศัยการมีหลักสูตรที่ดีเหมาะสมกับตัวผู้เรียน หากขาดหลักสูตรที่ดี และเหมาะสมก็เป็นการยากที่จะจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จได้ ฉะนั้นหลักสูตรจึงเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาดำเนินไปข้างหน้าสู่เป้าหมายได้อย่างราบรื่น มีนักการศึกษา และผู้เชี่ยวชาญ ด้านหลักสูตรได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้^{๒๗}

๑. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานของครูเพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง

^{๒๔} สุจิต เพียรชอบ, การพัฒนาหลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

^{๒๕} อึ้ง บัศวรี, ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๑), หน้า ๗.

^{๒๖} ชูศรี สุวรรณโชติ, หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

^{๒๗} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๙.

๒. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ

๓. หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม

๔. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย

๕. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแลติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย

๖. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของงานและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๗. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปในรูปแบบใด

๘. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล

๙. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศเพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดที่มีการจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลงย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

สมพงษ์ สิงหะพล กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรถือเป็นหัวใจของการศึกษาของชาติ ที่นำมาเป็นกรอบ และแนวทางในการจัดการเรียนการสอน ในระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็น และข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น อีกนัยหนึ่งหลักสูตรนับเป็นแม่บท ของการจัดการศึกษาของชาติ และการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน หากขาดหลักสูตรของการศึกษาแล้วก็เหมือนกับการจัดการศึกษาขาดทิศทางในการดำเนินการ หลักสูตรการศึกษาของไทยนั้นเนื่องจากเราถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมและการศึกษาไทย หลักสูตรจึงสามารถเป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของประเทศได้ในระดับหนึ่ง โดยเป็นระดับแรกของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพตามที่สังคมต้องการ^{๒๘}

กาญจนา कुमारาร์ช ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร ไว้ว่าหลักสูตรนั้นเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ปรัชญาหรือความมุ่งหมายในการจัดการศึกษา บรรลุผลสมความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เพราะหลักสูตรมีความสำคัญในการช่วยพัฒนาบุคคล ในทุก ๆ ด้าน กล่าวคือ

^{๒๘} สมพงษ์ สิงหะพล, **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**, (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์วิทยาลัยครูนครราชสีมา, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

ผู้เรียนอยู่ในวัยที่กำลังจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต หลักสูตรมีส่วนช่วยในการสร้างคุณลักษณะของผู้เรียน ให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต นอกจากนั้นหลักสูตรยังมีความสำคัญต่อสังคม การเมืองและ เศรษฐกิจอีกด้วย เพราะผู้พัฒนาหลักสูตรสามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาในหลักสูตร เพื่อวางรากฐานทางความคิดและความประพฤติของผู้เรียนให้มีคุณธรรม มีความสำนึกในสิทธิและ หน้าที่ของพลเมืองที่ดี ทำให้ผู้เรียนเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม หลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นพบ ความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง ตลอดจนรู้จักกำหนดทิศทางการประกอบ อาชีพตามที่ตนสามารถและถนัด ทำให้เยาวชนในวันนี้เป็นผู้ใหญ่ที่มีประสิทธิภาพและมีการเพิ่ม ผลผลิตสูงในอนาคต นับเป็นกำลังทางสมองและทางเศรษฐกิจของชาติที่จะนำประเทศไปสู่ความเจริญ ในทุก ๆ ด้านทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำความมุ่งหมายของการศึกษาออกไปสู่การปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จ หากไม่มีหลักสูตรความมุ่งหมายของการศึกษาก็จะอยู่แค่เพียงในกระดาษ เป็นเพียงทฤษฎีที่ไม่มีการปฏิบัติ หลักสูตรเปรียบเหมือนหางเสือที่จะคอยบังคับหรือกำหนดทิศทางการ เรียนการสอนให้เดินไปตามความมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตรทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อประเทศชาติต้องการที่จะสร้างคุณลักษณะของประชาชนในชาติให้เป็นอย่างไร รัฐบาลก็ สามารถที่จะกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เยาวชนเดินไปตามที่ชาติ ต้องการได้^{๒๙}

จากแนวคิดของนักการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรข้างต้นสามารถสรุป ความสำคัญของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาแผนกบาลีหรือแผนกใด ๆ ก็ตามเพราะหลักสูตรเป็นเหมือนหางเสือที่คอยควบคุมการจัด การศึกษาให้ดำเนินไปในทิศทางที่กำหนดไว้ได้ตามที่ต้องการ ฉะนั้นหากจัดหลักสูตรได้เหมาะสม ทันสมัยและสอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียนได้มากเท่าใด การจัดการศึกษาย่อมจะบรรลุผล ตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้และได้ประสิทธิภาพสูงสุดมากเท่านั้น

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรมีความสำคัญทำให้เห็นโครงสร้างของหลักสูตรทั้งระบบว่า หลักสูตรประกอบด้วยอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นแนวทางให้นักการศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้ใช้องค์ประกอบในส่วนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการศึกษาหลาย ท่าน ได้ให้ทัศนะถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ดังนี้

^{๒๙} กาญจนา คุณารักษ์, หลักสูตรและการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

เสริมศรี ไชยศรี กล่าวถึงองค์ ประกอบของหลักสูตรไว้ ๓ อย่างคือ^{๗๐}

๑. ความมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์
๒. เนื้อหา หรือประสบการณ์ที่ต้องการให้เด็กได้รับรวมทั้งวิธีการจัดการเรียน
๓. การประเมินผล

ภิญโญ สาร กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ ๓ ประการ คือ^{๗๑}

๑. มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะทั้งเฉพาะระดับชั้นและเฉพาะวิชา

๒. มีเนื้อหาวิชาที่ได้คัดเลือกและจัดระเบียบวางลำดับไว้แล้วอย่างเหมาะสมตามทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการสอน

๓. มีโครงการหรือคำแนะนำในการวัดหรือประเมินผลของการเรียนการสอนไว้ด้วย

อึ้ง บัณฑิต ให้ทัศนะองค์ประกอบของหลักสูตรสรุปได้ ๔ ประการ คือ^{๗๒}

๑. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษาหมายถึงสิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา

๒. จุดหมายของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากเรียนจบแล้ว

๓. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์

๔. จุดประสงค์ของวิชา หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังเรียนวิชานั้น

๕. เนื้อหาหมายถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทักษะและความสามารถที่ต้องการให้มีรวมทั้งประสบการณ์ ที่ต้องการให้ได้รับ

๖. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้มีทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้

๗. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

^{๗๐}เสริมศรี ไชยศรี, ระบบหลักสูตร-การสอน, (เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์ ,๒๕๒๖), หน้า ๕.

^{๗๑}ภิญโญ สาร, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒๙.

^{๗๒}อึ้ง บัณฑิต, ทฤษฎีหลักสูตร, การออกแบบและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา ๒๕๓๑), หน้า ๘-๙.

๘. การประเมินผล หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

๙. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน หมายถึง เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา และอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ ให้ทัศนะว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบ ๖ ประการ คือ^{๗๓}

๑. ความมุ่งหมายของหลักสูตร
๒. เนื้อหาวิชาและประสบการณ์
๓. วิธีการสอนและการจัดดำเนินการ
๔. วัสดุอุปกรณ์การสอน
๕. กิจกรรมการเรียนการสอน
๖. การประเมินผล

บุญชม ศรีสะอาด ได้ให้ความเห็นว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน ๔ อย่าง คือ^{๗๔}

๑. จุดประสงค์
๒. สารความรู้ประสบการณ์
๓. กระบวนการเรียนการสอน
๔. การประเมินผล

สุทัศน์ สุขประเสริฐ ให้ความเห็นว่า หลักสูตรไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดก็ตามควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๗๕}

๑. ความมุ่งหมาย (Objectives) ซึ่งจะเป็นแนวทางในการสอนและเพื่อกำหนดว่าต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนอย่างไร หรือจะให้การศึกษาเพื่ออะไร
๒. เนื้อหาวิชา (Contents) เป็นการเลือกสรรและจัดเนื้อหาวิชาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ความมุ่งหมาย ที่ได้กำหนดไว้
๓. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation) เป็นการนำเอาหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผล

^{๗๓}กาญจนา คุณารักษ์, หลักสูตรและการพัฒนา, หน้า ๑๕.

^{๗๔}บุญชม ศรีสะอาด, โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีรียาสาส์น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๗๕}สุทัศน์ สุขประเสริฐ, การประเมินหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖-๑๗.

๔. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการหาคำตอบว่าการดำเนินการของหลักสูตรเป็นไปตามความมุ่งหมายหรือไม่เพียงใด

จากทัศนะของนักการศึกษาดังกล่าวมาสามารถสรุปถึงองค์ประกอบของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรที่ดี มีความเหมาะสมกับผู้เรียนและทำให้การจัดการศึกษาบรรลุผลได้ตามที่ต้องการควรมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑. จุดประสงค์ เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าการจัดการศึกษานั้นผู้เรียนได้รับผลเป็นเช่นไร

๒. เนื้อหาวิชาเป็นการเลือกสรรเนื้อหาวิชาที่เหมาะสมกับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้อย่างดี

๓. การนำหลักสูตรไปใช้เป็นการนำเนื้อหาของหลักสูตรไปดำเนินการสอนเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ

๔. การประเมินผลเป็นการตรวจสอบเพื่อประเมินดูว่าหลักสูตรที่นำไปใช้นั้นเป็นไปตามความมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่อย่างไร

การนำหลักสูตรไปใช้

การนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาหลักสูตรเพราะเป็นการนำอุดมการณ์ จุดหมายของหลักสูตร เนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียนรู้ที่กลั่นกรองอย่างดีแล้วไปสู่ผู้เรียน ขั้นตอนการนำหลักสูตรไปใช้มีความสำคัญยิ่งกว่าขั้นตอนใด ๆ ทั้งหมด เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวของหลักสูตร ถึงแม้หลักสูตรจะสร้างไว้ดีเพียงใดก็ตาม ยังไม่สามารถจะกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ ถ้าหากว่าการนำหลักสูตรไปใช้ดำเนินไปอย่างไม่ถูกต้องหรือไม่ดีเพียงพอ ความล้มเหลวของหลักสูตรก็จะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นการนำหลักสูตรไปใช้จึงมีความสำคัญที่ผู้เกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้จะต้องทำความเข้าใจกับวิธีการขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดตามความมุ่งหมายทุกประการ มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า การนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียน และครูนำโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่มนั้นไปปฏิบัติให้บังเกิดผลรวมถึงการบริหารงานด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้ครู และนักเรียนสามารถสอน และเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๗๖}

^{๗๖} สันต์ ธรรมบำรุง, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒๐.

สัจด์ อุทรานันท์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ว่า เป็นขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอนในห้องเรียน ได้แก่การจัดเอกสารประกอบหลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตร และการนิเทศการใช้หลักสูตร^{๗๗}

จรัส บัวศรี กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กระบวนการเรียนการสอนสำหรับสอนเป็นประจำทุก ๆ วัน^{๗๘}

สุมิตร คุณานุกร กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้เป็นกระบวนการที่ทำให้หลักสูตรกลายเป็นการปฏิบัติจริงและเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร และมีกิจกรรมที่จะกระทำได้ ๓ ประการ คือ^{๗๙}

๑. การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน
๒. การจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียนให้บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร
๓. การสอนของครู

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ได้เพราะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจำเป็นต้องมีการนำหลักสูตรมาใช้เช่นกัน ซึ่งหลักสูตรถือว่าเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาไปสู่ผู้เรียน การจะพัฒนาผู้เรียนให้ไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาได้ตรงตามจุดมุ่งหมายนั้น จำต้องอาศัยการจัดทำหลักสูตรที่ดี มีความทันสมัย สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน และผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนและการสอนเป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่าการเรียนการสอน เพราะว่าคำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอนและการเรียน ต่างเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน การสอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย มีคุณค่า เป็นการประหยัดเวลาและป้องกันการสูญเปล่า ดังนี้ ผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนการสอนในเรื่องดังต่อไปนี้^{๘๐}

^{๗๗} สัจด์ อุทรานันท์, **พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร**, (พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๐.

^{๗๘} จรัส บัวศรี, **ทฤษฎีหลักสูตร, การออกแบบและการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๖๕.

^{๗๙} สุมิตร คุณานุกร, **หลักสูตรและการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๐.

^{๘๐} อาภรณ์ ใจเที่ยง, **หลักการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

ความหมายของการเรียนการสอน

การบริหารโรงเรียนทั้งหมดการเรียนการสอนเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุดส่วนงานอย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้กับการเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาลงานด้านวิชาการเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษาบรรลุผลตามวัตถุประสงค์เพียงใด การเรียนการสอนมีความหมายตรงกับงานวิชาการมีผู้รู้และนักวิชาการด้านการศึกษาให้ความหมายของการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

กรณีการ์ ภิญญาคง กล่าวว่า การเรียนการสอน เป็นพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน^{๔๑}

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์ ให้ความหมายการเรียนการสอนในรูปของ การถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎี โดยอาศัยเทคนิควิธีของผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และประสิทธิภาพในการสอน^{๔๒}

สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์ ได้กล่าวถึง ความหมายของการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึงการกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกิดจากการที่สอนสื่อความหมายติดต่อกับผู้เรียนโดยใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อสื่อสารความหมายเกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่ผู้เรียนต้องการศึกษาตามหลักสูตรที่ได้วางไว้ การกระทำที่เกิดขึ้นนั้นย่อมเกิดจากการวางแผนของผู้สอนที่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกตามลำดับเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของบทเรียนที่ได้กำหนดไว้^{๔๓}

สมิตร คุณานุกร ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการจัดประสบการณ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนและมีการพัฒนาตนเองตรงตามเป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้ กระทรวงศึกษาธิการได้สรุปไว้ว่า การจัดกิจกรรมการสอน ควรคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

๑. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการต่าง ๆ เพื่อที่จะนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจะต้องฝึกให้เรียนรู้ฝึกปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะและความชื่นชมที่ได้ปฏิบัติกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการฝึกทักษะ กระบวนการจัดการ เป็นต้น

^{๔๑}กรณีการ์ ภิญญาคง, “พฤติกรรมกรเรียนการสอนที่พึงประสงค์”, กองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๕), หน้า ๓.

^{๔๒}พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์, “บรรยากาศการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน”, กองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^{๔๓}สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์, **วิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสยามสปอร์ต , ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๘.

๒. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นได้ตามเงื่อนไขและสภาพความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้จากท้องถิ่นตน และเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนเองด้วย

๓. นักเรียนค้นคว้าความรู้ สรุป และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยที่ครูต้องฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดให้ค้นคำตอบด้วยตนเอง รู้จักหาเหตุผล รู้จักเลือกตัดสินใจได้ถูกต้อง

๔. ภาควิปฏิบัติควบคู่กับภาคทฤษฎีโดยให้มีเวลาปฏิบัติเพื่อให้เหมาะสมกับทฤษฎี

๕. ครูผู้ปฏิบัติการสอนใช้วิธีการสอนหลายวิธี ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา

๖. ครูปฏิบัติการสอนใช้วิธีสอน โดยเน้นกระบวนการกลุ่มโดยให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มโดยใช้หลักการ ร่วมกันคิด ร่วมกันเรียน ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้นตามวิถีทางพื้นฐานของระบบประชาธิปไตย^{๔๔}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้สรุปหลักการเลือกวิธีสอนไว้ ดังนี้^{๔๕}

๑. วัตถุประสงค์ของเรื่องที่สอน การเลือกวิธีสอนต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์เพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒. วิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่สอน เช่น เนื้อหาที่เป็นหลักการหรือทฤษฎีสามารถใช้วิธีบรรยายและฝึกทักษะควบคู่กันไป

๓. วิธีสอน ควรเหมาะสมกับความถนัดของผู้สอนเป็นความถนัดของผู้สอนที่จะสอนด้วยวิธีการสอนแบบนั้น

๔. วิธีสอนต้องเหมาะสมกับชั่วโมงสอนในหลักสูตร ข้อจำกัดของเวลาเป็นตัวกำหนดวิธีสอน

๕. วิธีสอนเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียนและขนาดของห้องเรียนการสอนแบบบรรยายสามารถสอนผู้เรียนได้มากกว่า การสอนแบบอภิปราย

๖. วิธีสอนเหมาะสมกับผู้เรียน เช่น ความรู้เดิม ความสนใจ เป็นข้อพิจารณาในการเลือกวิธีสอนด้วย

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ที่ผ่านการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎีโดยอาศัยเทคนิควิธีการ การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ กระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางด้านร่างกายและสติปัญญา

^{๔๔} สุมิตร คุณานุกร, **หลักสูตรและการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๗.

^{๔๕} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, **การบริหารงานวิชาการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์สื่อเสริม, ๒๕๔๒), หน้า ๙๐-๙๑.

วิธีการเรียนรู้ ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การเรียนการสอน และผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

องค์ประกอบของการเรียนการสอน

การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสอนและมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

สุพิน บุญชูวงศ์ กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ ๓ ประการ ดังนี้^{๘๖}

๑. ครูเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพ และความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี และรู้จักเลือกใช้วิธีสอน ที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

๒. นักเรียน หรือผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญเท่ากับผู้สอน ความสำเร็จในการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรเป็นผู้แนะแนว แนะนำและจัดมวลงประสการณให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

๓. สิ่งที่จะสอนได้แก่เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ครูจะต้องจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กัน น่าสนใจ เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของการเรียน การสอน

ลำพอง บุญช่วย กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ๗ ประการ ดังนี้^{๘๗}

๑. ครูผู้สอน

๒. ผู้เรียน

๓. หลักสูตร

๔. วิธีสอน

๕. วัตถุประสงค์ของการสอน

๖. สื่อการสอน

๗. การประเมินผล

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบของการเรียนการสอนมีทั้งองค์ประกอบรวม และองค์ประกอบย่อย องค์ประกอบรวมเป็นส่วนสร้างให้เกิดการสอน ส่วนองค์ประกอบย่อยเป็นส่วนเสริมให้การสอนมีความสมบูรณ์มีประสิทธิภาพ และมีคุณค่าแก่ผู้เรียน

^{๘๖} สุพิน บุญชูวงศ์, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔-๕.

^{๘๗} ลำพอง บุญช่วย, **การสอนเชิงระบบ**, (ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐), หน้า

หลักพื้นฐานในการเรียนการสอน

ในการดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมีหลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอน เพื่อให้งานการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ดังนั้น หลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครู แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการสอนเฉพาะตนแต่ก็จะยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ในเรื่องของหลักการพื้นฐานสำหรับการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

สันต์ ธรรมบำรุง กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนไว้ ๑๐ ประการได้แก่^{๘๘}

๑. การเตรียมตัวนักเรียนก่อนสอน
๒. การให้แบบอย่างหรือให้เห็นผลงานที่ต้องการให้นักเรียนทำเมื่อจบบทเรียน
๓. การจูงใจ
๔. การให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการเรียน
๕. การแนะแนวทางนักเรียน
๖. การฝึกฝน ฝึกหัด
๗. การรู้ผลของตนเอง
๘. การจัดลำดับขั้นของสิ่งที่เรียน
๙. ความแตกต่างระหว่างบุคคล
๑๐. การสอนของครู

ปรีชา คัมภีรปรกรณ์ กล่าวถึงหลักการสอนว่า ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ^{๘๙}

๑. มีวัตถุประสงค์ในการสอนที่แน่นอน
๒. มีวิธีการสอนที่ดี
๓. มีวิธีการประเมินผลที่ดี

^{๘๘} สันต์ ธรรมบำรุง, การสอนสังคมศึกษา, เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ ๑๒๒๑ หน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๖-๖๐.

^{๘๙} ปรีชา คัมภีรปรกรณ์, หลักการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕ พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ กล่าวถึงหลักพื้นฐานในการสอนไว้ ๔ ประการคือ^{๙๐}

๑. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ ด้านทักษะ การสอน และด้านการแก้ปัญหาการสอน

๒. หลักการวางแผน และเตรียมการสอน ได้แก่ การเตรียมเขียนแผนการสอน ผลิตภัณฑ์ เตรียมแบบทดสอบและซ่อมสอน

๓. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการสร้างความสนใจ หลักการเสริมแรง ฯลฯ

๔. หลักการประเมินผลและรายงานผลซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การสอน การสร้างและใช้เครื่องมือประเมิน การตีความหมาย และรายงานผลการประเมิน

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะเหตุว่าการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำต้องอาศัยกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนที่ดี ทั้งด้านการวางแผนการสอนเป็นต้น เข้ามาช่วยในการสอน จึงจะสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี โดยครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะ จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีความหมาย มีความมั่นใจในการเรียน เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการเพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติและทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น ในเรื่องของสื่อการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึงตัวกลางที่ช่วยนำและถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนหรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้^{๙๑}

^{๙๐}ชัยยงค์ พรหมวงศ์, การวางแผนการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู ที่ ๑ - ๘ พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕-๓๘.

^{๙๑}กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของคำว่า สื่อการเรียนรู้ว่า หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการวัสดุของจริงเครื่องมือที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดไว้^{๙๒}

ชม ภูมิภาค กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนว่า หมายถึง ระบบการนำวัสดุอุปกรณ์และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน^{๙๓}

นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง ตัวกลางหรือสิ่งต่าง ๆ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคนิค วิธีการ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนา และสามารถนำความรู้ที่ได้รับนั้นไปใช้ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ^{๙๔}

ปองสุข คุ่มภัย ได้สรุปความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง อะไรก็ได้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เป็นพาหะ เป็นตัวช่วย หรือเครื่องมือช่วยในการถ่ายทอดความรู้เนื้อหาสาระความเข้าใจจากผู้สอนไปยังผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ^{๙๕}

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา ได้สรุปความหมาย ของสื่อการเรียนการสอนและสื่อการศึกษาไว้ว่า หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียนทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนที่ตั้งไว้^{๙๖}

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ใช้เป็นตัวกลางหรือเป็นช่องทางในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์จากผู้สอนไปยังผู้เรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนตั้งไว้

^{๙๒}กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดผี กอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๗.

^{๙๓}ชม ภูมิภาค, สื่อการศึกษา, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

^{๙๔}นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี, ชุดฝึกหัดอบรมครู,ประมวลสาระเรื่องเทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์ ,๒๕๔๖), หน้า๑๖.

^{๙๕}ปองสุข คุ่มภัย, “การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรมวิชานิตศาสตร์กรณีศึกษา : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้า ธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า๘.

^{๙๖}ฐาปนีย์ ธรรมเมธา, สื่อการศึกษาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓.

คุณค่าและความสำคัญของสื่อในกระบวนการเรียนการสอน

สื่อการสอนนับว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาจากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน หรือเป็นสื่อสำหรับให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนนี้นักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

สันทัต ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้^{๙๗}

๑. การที่จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น สื่อการสอนจึงมีความสำคัญในการปรับปรุงการสอนเพื่อให้สนองความต้องการของผู้เรียน
๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานหรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกันอันเนื่องมาจากการย้ายจากถิ่นอื่น ๆ ไปเรียนรวมกันในห้องเรียน หากครูรู้จักใช้สื่อการสอนและมีเทคนิคที่ดีพอ
๓. นักเรียนที่มีประสบการณ์หรือพื้นฐานภูมิหลังที่ดีแล้วย่อมต้องการครูที่มีวิธีสอนที่ดี สื่อการสอนจะช่วยให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมายได้
๔. นักเรียนที่อยู่ในสภาพเสียเปรียบหรือผู้ยากไร้อาจได้ประโยชน์จากสื่อการสอนที่ครูจัดเตรียมไว้

ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่า สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษาในลักษณะดังต่อไปนี้^{๙๘}

๑. ด้านการสอน สื่อสามารถช่วยสอนแทนครูได้
๒. ด้านผู้เรียน สื่อสามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามลำดับความสามารถ
๓. ด้านผู้บริหาร สื่อการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษา ลดงบประมาณทางการศึกษา ควบคุมมาตรฐานการเรียนการสอนของครู บริหารหลักสูตรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์
๔. ด้านหลักสูตรสื่อสามารถช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทัศนคติที่ดี ต่อการใช้หลักสูตรสามารถทำให้หลักสูตรเปิดกว้างได้ รวมทั้งให้หลักสูตรเกิดการยืดหยุ่น

^{๙๗} สันทัต ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข, การใช้สื่อการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พิระพินธนา, ๒๕๒๔), หน้า ๔๓.

^{๙๘} ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐-๑๒.

รฐาปณีย์ ธรรมเมธา ได้สรุปคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้^{๙๙}

๑. ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมการสอน หรือเนื้อหา การสอนโดยจัดให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อการสอน เช่น ใช้บทเรียนโปรแกรมชุดการสอน
๒. การใช้สื่อการสอนเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศในการสอนให้น่าสนใจแทนที่จะฟังผู้สอนบรรยายอย่างเดียว ผู้เรียนจะได้เห็นผู้สอนใช้สื่อประกอบการบรรยายทำให้เนื้อหานั้นน่าสนใจมากยิ่งขึ้น
๓. สื่อช่วยสร้างความมั่นใจในการสอนของผู้สอนให้มากขึ้นด้วย เช่นกรณีผู้สอนจำเนื้อหาหรือลำดับการสอนไม่ได้ ผู้สอนอาจดูได้จากสื่อที่เตรียมมา กรณีผู้สอนพูดไม่เก่งหรือผู้สอนเป็นอาจารย์ใหม่ สื่อการสอนจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สอน
๔. เมื่อผู้สอนเห็นคุณค่าของสื่อการสอนย่อมเป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวในการเตรียมการผลิต เลือกหรือจัดหาสื่อการสอนตลอดจนเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ในการสอน
๕. สื่อการสอนช่วยกระตุ้นและเร้าความสนใจให้กับผู้เรียนทำให้เกิดความสนุกสนานและไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน
๖. สื่อการสอนช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหา บทเรียนที่ยุกยากสลับซับซ้อนได้ง่าย และรวดเร็วขึ้นตลอดจนช่วยสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นอย่างรวดเร็วและถูกต้อง
๗. สื่อช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ในแง่ความสนใจระดับสติปัญญา และศักยภาพแห่งความคิดสร้างสรรค์
๘. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
๙. สื่อช่วยดึงประสบการณ์นอกห้องเรียนที่อยู่ไกลมีข้อจำกัดเรื่องเวลา ระยะทางและสถานที่มาสู่ห้องเรียนได้

วาสนา ขาวหา กล่าวไว้ว่า สื่อการเรียนการสอนมีความจำเป็นต่อการเรียนการสอนในฐานะเป็นตัวกลางที่จะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ดังนี้^{๑๐๐}

๑. การเพิ่มจำนวนนักเรียน สื่อการสอนมีความสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอนเพื่อให้เพียงพอแต่ความต้องการของผู้เรียน
๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐานหรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน

^{๙๙} รฐาปณีย์ ธรรมเมธา, สื่อการศึกษาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๔๗-๔๘.

^{๑๐๐} วาสนา ขาวหา, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕-๑๖.

๓. สื่อการสอนช่วยทำให้ครูสอนได้ดีขึ้น และช่วยทำให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมาย

๔. สื่อการสอนสำเร็จรูปช่วยให้นักเรียนอยู่ในสภาพเสียเปรียบหรือผู้ยากไร้สามารถเรียนได้ทัดเทียมผู้มีฐานะดีกว่า

ไชยยศ เรืองสุวรรณ ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่าสื่อการเรียนการสอนมีคุณค่าหรือลักษณะพิเศษต่าง ๆ ภายในตัวสื่อเองและมีผลต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนโดยทั่วไปสรุปได้ดังนี้^{๑๐๑}

๑. ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ของผู้เรียน

๒. ทำให้เนื้อหาวิชาความรู้ที่สอนมีความหมายต่อนักเรียนมากขึ้น

๓. เร้าความสนใจของผู้เรียน ทำให้ครูสามารถสอน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้กว้างขวางมากขึ้น

๔. เป็นเครื่องมือชี้แนะการตอบสนองของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยใช้เทคนิคแบบใดก็ตาม

๕. สามารถเอาชนะข้อจำกัดต่าง ๆ ทางกายภาพได้

๖. ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนต่าง ๆ เช่น การแก้ปัญหา

๗. เป็นเครื่องมือสำหรับครูในการวินิจฉัยผลการเรียน และช่วยในการสอนซ่อมเสริม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าสื่อการเรียนการสอนมีคุณค่าและประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก คือสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้สูงขึ้นด้านปริมาณและประหยัดเวลาในการเรียนรู้และสื่อบางชนิดสามารถทดแทนการสอนของครูได้สามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้เป็นอย่างดี

ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการสอนมีอยู่หลายลักษณะหลายประเภทซึ่งผู้รู้ทางเทคโนโลยีทางการศึกษาหลายท่านได้จัดแบ่งแตกต่างกันออกไปในเรื่องประเภทของสื่อการสอนนี้ได้มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ดังนี้

จรัสพรรณ ศิลาวรรณ กล่าวว่าไว้ว่า สื่อการเรียนการสอนสามารถจัดแบ่งได้ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^{๑๐๒}

^{๑๐๑}ไชยยศ เรืองสุวรรณ, เทคโนโลยีทางการศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๑๐๒}จรัสพรรณ ศิลาวรรณ, “การศึกษาสถานภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม”, การศึกษาอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

๑. สื่อการสอนประเภทวัสดุ (Materials) ได้แก่สื่อที่มีขนาดเล็กที่ผลิตขึ้นมาจากวัสดุต่าง ๆ บางทีก็เรียกสื่อประเภทนี้ว่า (Software)

๒. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์หรือเครื่องมือ (Equipments) หมายถึง สื่อที่เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วยกลไกทางไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่นเครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพโปรเจกเตอร์ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่น แผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง เครื่องเล่นและบันทึกภาพวิดีโอ เครื่องช่วยสอนแบบ ต่าง ๆ ตลอดจนคอมพิวเตอร์ กระดาษขอลูก แผ่นป้ายสำลี แผ่นป้ายนิเทศ แผ่นป้ายไฟฟ้าและอื่น ๆ เป็นต้น

๓. สื่อประเภทเทคนิควิธีการหรือกิจกรรมเป็นสื่อการสอนที่ไม่ใช่เป็นการใช้วัสดุหรือเครื่องมือเท่านั้นแต่เป็นกิจกรรมหรือวิธีการที่อาจจะต้องใช้วัสดุหรือเครื่องมือประกอบหรือไม่มีเลยก็ได้ที่กำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นสื่อกลางที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนเช่นการสาธิต การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การแสดงหุ่น การศึกษานอกสถานที่ การแสดงบทบาทสมมติ รวมทั้งกิจกรรมที่เสนอบทเรียนหรือวิธีการเป็นการส่งเสริม ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยพฤติกรรม ซึ่งจะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้ประสบการณ์ ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริงได้

ชม ภูมิภาค แบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอนได้ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ^{๑๐๓}

๑. ประเภทวัสดุ (Materials) ได้แก่ สิ่งที่เป็นสิ่งของทั้งหลายรวมทั้งรูปภาพและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วย

๒. ประเภทอุปกรณ์ (Equipments) ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เช่นวิดีโอโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓. ประเภทวิธีการ (Methods) เป็นสื่อประเภทของกระบวนการและการกระทำเช่นการสาธิต การทดลอง นิทรรศการ เกม บทบาทสมมติ เป็นต้น

กรมวิชาการ กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้สามารถจำแนกออกตามลักษณะได้เป็น ๓ ประเภท คือ^{๑๐๔}

๑. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่แสดงหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่าง ๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียนหรือตัวพิมพ์

^{๑๐๓}ชม ภูมิภาค, สื่อการศึกษา, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๑๐๔}กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๗-๘.

๒. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุหรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วีซีดี เป็นต้น

๓. สื่ออื่น ๆ นอกเหนือจากสื่อ ๒ ประเภทดังกล่าวแล้วยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสื่อดังกล่าวมาสื่อดังกล่าวนี้ประกอบด้วย

๓.๑ บุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ในสาขาต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่น เช่น บุคลากรในท้องถิ่น แพทย์ ตำรวจ และนักธุรกิจ เป็นต้น

๓.๒ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ ปรากฏการณ์ และห้องปฏิบัติการ

๓.๓ กิจกรรมกระบวนการ หมายถึง กิจกรรม หรือกระบวนการที่ผู้สอนและผู้เรียนกำหนดขึ้นเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ใช้ในการฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น บทบาทสมมติ การสาธิต การจัดนิทรรศการ การทำโครงงาน และเกม ฯลฯ

๓.๔ วัสดุเครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ตาราง สถิติ รวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ และเครื่องมือช่าง นอกจากนี้ สื่อการสอนยังจำแนกได้ตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) เป็น ๖ ระบบ ได้แก่

๑. คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ เริ่มแต่ครูและบุคลากรในสถานศึกษาจนถึงบุคคลในสังคมที่มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ

๒. วัสดุ ทั้งที่บรรจุเนื้อหาวิชาการ และเพื่อการบันเทิงสามารถนำมาเป็นแหล่งวิชาการได้ เช่น หนังสือ สไลด์ และเทปโทรทัศน์ เป็นต้น

๓. อาคารสถานที่ อาจจะเป็นในรูปของสนามกีฬา ตัวอาคาร ห้องประชุมและสถานที่สาธารณะต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้

๔. เครื่องมือและอุปกรณ์ นอกจากเครื่องมือทางโสตทัศนอุปกรณ์แล้ว เครื่องใช้ในสำนักงานและงานอุตสาหกรรม หรือก่อสร้าง เริ่มตั้งแต่เครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์หรือแม้แต่ตะปู ไขควง เหล่านี้ เป็นต้น

๕. กิจกรรม อาจจะเป็นการจัดขึ้นร่วมกับแหล่งวิทยาการอื่น ๆ หรือวิธีการเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ การสอนแบบโปรแกรมทัศนศึกษา การเล่นเกม และการแสดงละคร

๖. ธรรมชาติ สิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในรูปของปรากฏการณ์ วัตถุและลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแหล่งความรู้ สามารถนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนได้ เช่น ฟาร์มไร่ ผักสวนครัว แหล่งน้ำตก

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะประสบความสำเร็จได้ตามต้องการนั้น ต้องอาศัยสื่อการสอนที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน ไม่รู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย สื่อยังช่วยให้ครูจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประหยัดเวลาในการอธิบาย

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมการเรียนการสอนจึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ในเรื่องของกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ดังต่อไปนี้

ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

ทัศนีย์ ศุภเมธี กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำขึ้นเพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึงการสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน^{๑๐๕}

วไลพร คุณุณทัย กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึงสภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจและผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้^{๑๐๖}

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของกิจกรรมการเรียนไว้ว่า หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครูและนักเรียน เช่นการสอนให้นักเรียนค้นคว้าอภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่ ฯลฯ^{๑๐๗}

^{๑๐๕} ทัศนีย์ ศุภเมธี, *พฤติกรรมกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

^{๑๐๖} วไลพร คุณุณทัย, *หลักการสอน*, (กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐) หน้า ๑๙.

^{๑๐๗} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, *หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปความหมายได้ว่ากิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึงการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้

ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนเพราะกิจกรรม ทั้งของผู้เรียนและผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงในเรื่องความสำคัญของ กิจกรรมการเรียนการสอนนี้มีนัยการศึกษาแสดงทัศนะไว้ดังนี้

วารี ธีระจิตร ได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีต่อการเรียนรู้ไว้ ดังนี้^{๑๐๘}

๑. กิจกรรมสร้างความสนใจของเด็ก
๒. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ
๓. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
๔. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความความรับผิดชอบ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๖. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
๗. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
๘. กิจกรรมจะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. กิจกรรมจะช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความงอกงามและพัฒนาการของเด็ก
๑๑. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะ
๑๒. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
๑๓. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
๑๔. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจบทเรียน
๑๕. กิจกรรมจะช่วยเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ

หลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญดังกล่าว ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้^{๑๐๙}

^{๑๐๘} วารี ธีระจิตร, การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครู ศาสตราจารย์พาสกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

๑. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
๒. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน
๓. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
๔. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
๕. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน
๖. จัดกิจกรรมที่น่าสนใจ
๗. จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
๘. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิดความสามารถของผู้เรียน
๙. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย
๑๐. จัดกิจกรรมให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนานและเป็นกันเอง
๑๑. จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริงโดยมุ่งพัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียน เราให้ผู้เรียนได้แสดงออก ได้มีส่วนร่วมฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองและจัดโดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ต้องอาศัยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจสำคัญเพราะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดีและมีความเหมาะสมกับผู้เรียน สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นอย่างดีจึงจะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ตามที่ต้องการ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษาเพราะการวัดผล และประเมินผลจะแสดงผลการตรวจสอบการเรียนการสอนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามผลการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรเพียงใดซึ่งจะเป็นข้อมูลของผู้สอนในการใช้ประกอบการปรับปรุงและพัฒนาผลการเรียนการสอนต่อไปในเรื่องการวัดผลและประเมินผลนี้ได้นักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ดังต่อไปนี้

^{๑๐๙} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๒-๗๕.

ความหมายของการวัดผลและประเมินผล

อำนาจ เลิศขันธ์ กล่าวว่า การวัดผล หมายถึงกระบวนการกำหนดรายละเอียดของข้อมูลให้เป็นตัวเลขภายใต้กฎเกณฑ์ในการกำหนดตัวเลขแทนปริมาณของสิ่งที่จะวัดตามคุณลักษณะ ส่วนการประเมินผล หมายถึงกระบวนการตัดสินใจข้อมูลที่ได้จากการวัดผลอย่างมีหลักเกณฑ์^{๑๑๐}

สมบุรณ์ ชิตพงษ์ กล่าวไว้ว่า การวัดผล หมายถึงการกำหนดสิ่งที่มีความหมายแทนคุณลักษณะคุณภาพของสิ่งที่ต้องการวัดโดยสิ่งที่กำหนดนั้นอาจอยู่ในรูปของภาษาตัวเลขสัญลักษณ์ก็ได้ ส่วนการประเมินผล หมายถึงการนำสิ่งที่ได้จากการวัดมาตัดสิน ตีราคา ซึ่งการที่จะตัดสินหรือตีราคาสิ่งใดได้นั้นจำเป็นจะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องเพราะผลการประเมินจะอยู่ในรูปของความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้เป็นต้น^{๑๑๑}

วนิดา เดชตานนท์ กล่าวว่า การวัดผล หมายถึงกระบวนการในการกำหนดหรือหาจำนวนปริมาณอันดับแทนคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือแทนพฤติกรรมความสามารถของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัดผล การวัดจะอยู่ในรูปของตัวเลขหรือคะแนนหรือบรรยายลักษณะสิ่งนั้น ทำให้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่วัดว่ามีจำนวนหรือปริมาณเท่าใดหรือมีลักษณะอย่างไร เช่น กระดานดำ ยาว ๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร เด็กชายแดงได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์ ๓๐ คะแนน เป็นต้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า การวัดผลเป็นกระบวนการที่กำหนดจำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของหรือบุคคลตามความมุ่งหมายและเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัดนั้น ๆ เช่น การวัดความสามารถทางสมองด้านต่าง ๆ ผลที่ได้จากการวัดผลจะเป็นตัวเลขเป็นการวัดเชิงปริมาณ^{๑๑๒}

เตือนใจ เกตุษา ได้ให้ความหมายของการวัดผลว่า หมายถึงการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนซึ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหลาย ๆ ชนิด มาวัดดูว่าหลังจากที่นักเรียนเรียนไปแล้วอาจจะเป็น ๑ อาทิตย์ ๑ เดือน หรือ ๑ ภาคเรียน เขาสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่เรียนไปแล้วมากน้อยเพียงใด^{๑๑๓}

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่าการวัดผล หมายถึงกระบวนการสำหรับกำหนดคุณลักษณะความรู้ความสามารถของนักเรียนโดยการตีค่าเป็นตัวเลขหรือสัญลักษณ์ตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้โดยอาศัยเครื่องมือและวิธีการวัดหลาย ๆ อย่างประกอบกัน

^{๑๑๐}อำนาจ เลิศขันธ์, คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

^{๑๑๑}สมบุรณ์ ชิตพงษ์, การวัดและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๔๘๕.

^{๑๑๒}ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๖.

^{๑๑๓}เตือนใจ เกตุษา, การประเมินผลการสอน, (กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

อเนก เพียรอนุกุลบุตร ให้ความหมายว่าการประเมินผลเป็นการวินิจฉัย ติราคา บ่งคุณค่า โดยสรุปโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งว่า ดี เลว เด่น ด้อย ประการใด^{๑๑๔}

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา ได้อธิบายความหมายของการประเมินผล การศึกษาไว้ว่า เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริงและการกระทำ บางที่ขึ้นอยู่กับ การวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบ แต่ส่วนมากมักเป็นการรวมการวัดหลาย ๆ อย่างต่าง ๆ กันเพื่อวินิจฉัยคุณค่าหรือตัดสินคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้มาจากการวัดหลาย ๆ อย่าง^{๑๑๕}

ชวาล แพรัตกุล ได้ให้ความหมายของการประเมินผลไว้ว่าเป็นกระบวนการที่ครูนำทุก ๆ รายการที่ทราบจากการวัดไปใช้ คือครูนำผลต่าง ๆ จากการวัดผลเหล่านั้นมารวมกันเพื่อนำไปใช้ในการวินิจฉัย ติราคาคุณค่าและชี้ขาดลงเป็นผลสรุปว่าเด็กคนนั้นมีคุณภาพสูงหรือต่ำสมควรสอบได้หรือ ตก ซึ่งการประเมินค่าที่ดีต้องตั้งบนรากฐานของการวัดที่ดี^{๑๑๖}

จากการให้ความหมายการประเมินผลของนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน สามารถสรุปได้ว่าการประเมินผล หมายถึงกระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานในแง่ของการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียน หมายถึงกระบวนการที่ใช้ตัดสินใจว่าผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตามเป้าหมายของการสอนหรือไม่เพียงใด

องค์ประกอบของการประเมินผล

ไพศาล หวังพานิช กล่าวว่า การประเมินผลมีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ^{๑๑๗}

๑. ผลการวัดทำให้ทราบสภาพความจริงของสิ่งที่ประเมินว่ามีปริมาณเท่าไร มีคุณสมบัติอย่างไรเพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์

๒. เกณฑ์การพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้นั้นจะต้องมีหลักหรือบรรทัดฐานที่ต้องการโดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือมาตรฐานที่ต้องการ เกณฑ์การพิจารณาในการประเมินผลการศึกษานั้นคือจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง

๓. การตัดสินใจเป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติซึ่งได้รับจากการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่าสูงต่ำกว่ากันขนาดไหน ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดีต้องอาศัยการพิจารณา

^{๑๑๔} อเนก เพียรอนุกุลบุตร, การวัดและประเมินทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ป. สัมพันธ์พานิชย์, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

^{๑๑๕} สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา, การประเมินผลการเรียนการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๓.

^{๑๑๖} ชวาล แพรัตกุล, เทคนิคการวัดผล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (พระนคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๑.

^{๑๑๗} ไพศาล หวังพานิช, การวัดผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

อย่างถึถ้วน ทุกแง่มุมและการกระทำทุกอย่างยุติธรรมโดยอาศัยสภาพและความเหมาะสมต่าง ๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่ดี

หลักการวัดผลและประเมินผลการศึกษา

พิชิต ฤทธิจรูญ แสดงทัศนะว่าเพื่อให้การวัดผลและประเมินผลการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ควรยึดหลักในการปฏิบัติดังนี้^{๑๑๘}

๑. วัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย
๒. ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ
๓. คำนึงถึงความยุติธรรม
๔. การแปลผลให้ถูกต้อง
๕. ใช้ผลของการวัดและการประเมินให้คุ้มค่า

ความมุ่งหมายของการประเมินผล

พิชิต ฤทธิจรูญ กล่าวไว้ว่าการประเมินผลการเรียนการสอนมีความมุ่งหมายหลายประการซึ่งครูสอนอาจเลือกให้ให้ตรงกับความต้องการดังนี้^{๑๑๙}

๑. เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
๒. เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐาน
๓. เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน
๔. เพื่อวินิจฉัยข้อบกพร่อง
๕. เพื่อตัดสินผลการเรียน
๖. เพื่อจัดตำแหน่งหรือจัดประเภท
๗. เพื่อเปรียบเทียบระดับพัฒนาการ
๘. เพื่อพยากรณ์หรือทำนาย
๙. เพื่อประเมินค่า

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการวัดผลทั้งในระดับชั้นเรียนของแต่ละสำนักและการประเมินผลในส่วนกลางของแผนกบาลีสนาทมหลวง การวัดผลและประเมินผลดังกล่าวเป็นการตรวจสอบคุณภาพของครูผู้สอนและผู้เรียนว่ามีผลของการเรียนการสอนเป็นไปตาม

^{๑๑๘} พิชิต ฤทธิจรูญ, **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เข้าส์ออฟ เคอร์มส์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๒.

มาตรฐานที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงพอและยังเป็นเครื่องมือที่ผู้สอนจะใช้สำหรับการปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติบาลีและการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย

ภาษานี้คือ **ปาลิ** (อักษรโรมัน : Pāli) นั้น ไม่ปรากฏที่มาที่ชัดเจนและเป็นที่ถกเถียงเรื่อยมาโดยไม่มีข้อสรุป สำหรับชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อว่าภาษาบาลีมีกำเนิดจากแคว้นมคธในชมพูทวีป และเรียกว่าภาษามคธหรือภาษามาคธีหรือมคธิกโวหาร ซึ่ง "มคธิกโวหาร" พระพุทธโฆษาจารย์พระอรรถกถาจารย์นามอุโฆษมีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ อธิบายว่าเป็น "สภานิรุตติ" คือภาษาที่พระพุทธเจ้าตรัส

๒.๓.๑ ประวัติบาลี

ภาษาบาลีเป็นภาษาปรากฏที่วิวัฒนาการมาจากภาษาพระเวทในยุคกลางของอินเดีย ภาษาปรากฏนี้แบ่งออกเป็น ๓ สมัยคือ

๑. ภาษาปรากฏสมัยเก่า หรือภาษาบาลี (Old Prakrt or Pali) ซึ่งประกอบด้วย

- ก. ภาษาถิ่นในจารึกพระเจ้าอโศก ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒
- ข. ภาษาบาลีในพระไตรปิฎกของหินยาน คัมภีร์มหาวงศ์ และคาถาในชาดก
- ค. ภาษาในคัมภีร์ทางศาสนาไชนะ
- ง. ภาษาบทละครของอัสวโฆษะ

๒. ภาษาปรากฏสมัยกลาง ซึ่งประกอบด้วย

- ก. ภาษามหาราชภฏ ที่ปรากฏในลำนํ้าท้องถิ่นแถบที่ราบสูงเดคคาน
- ข. ภาษาปรากฏในบทละครของกาลิทาส เช่น ภาษามาคธี ภาษาเศารเสนี ฯลฯ

รวมทั้งภาษาปรากฏในตำราไวยากรณ์

- ค. ภาษาถิ่นของศาสนาไชนะในยุคหลัง
- ง. ภาษาไปศาจี

๓. ภาษาอปภรมศ (Apabhramsa) พบในตำราประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ เป็นระยะสุดท้ายของภาษาในยุคกลางของอินเดีย

ภาษาปรากฏสมัยเก่านี้เองได้ถูกนักไวยากรณ์นำมาวางกฎเกณฑ์ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ของสันสกฤตและใช้บันทึกพุทธวจนะ ภาษาบาลีจึงเป็นภาษาลักษณะเดียวกับภาษาสันสกฤตคือเป็นภาษาสังเคราะห์ (Synthetic Language) ได้แก่ภาษาที่สร้างขึ้นไม่ใช่ภาษาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ นักภาษาต่างก็ยังไม่สามารถลงความเห็นได้แน่นอนว่าภาษาบาลีถูกสร้างขึ้น

จากภาษาปรากฏภาษาใด ทราบแต่เพียงว่าโครงสร้างของภาษาบาลีใกล้เคียงกับภาษาอรรธมาคธีซึ่งเป็นภาษาปรากฏประจำศาสนาไชนะ^{๑๒๐}

พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นเมื่อประมาณ ๒,๖๐๐ ปีที่แล้วมา^{๑๒๑} หรืออีกนัยหนึ่งคือหลังจากที่พวกอารยันได้เข้าไปตั้งรกรากอยู่ในอินเดียแล้วประมาณ ๑,๕๐๐ ปี สมัยนั้นเป็นระยะเวลาที่พวกอารยันกำลังจัดระเบียบวางกฎเกณฑ์ให้ภาษาของตนเสียใหม่ ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าความสับสนกำลังเกิดขึ้นในภาษาของตนอันเนื่องจากการผสมผสานกันระหว่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมของพวกอารยันเองกับของชาวพื้นเมืองพวกอารยันแล้วว่าภาษาของตนจะเสื่อมจึงจัดให้มีสังการภาษาขึ้นและภาษาที่ได้รับสังการแล้วนี้ จึงมีชื่อเรียกกันว่า “สังสกฤต” หรือ “สันสกฤต” แปลว่าสิ่งที่ได้รับการชำระสะสางจัดเป็นระเบียบเรียบร้อยดีแล้ว

ตามพุทธประวัตินั้นหลังจากที่ตรัสรู้บุตรสมาสัมโพธิญาณแล้ว พระพุทธองค์ก็เสด็จจาริกไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อประกาศธรรมที่พระองค์ได้ทรงค้นพบมาและได้ทรงท่องเที่ยวประกาศพระธรรมอยู่ในมณฑลประเทศซึ่งนักโบราณคดีอินเดียลงความเห็นว่าได้แก่อาณาบริเวณตั้งแต่ทุ่งกุรุเกษตร (ใกล้ๆกรุงเดลี ในปัจจุบัน) ทางทิศตะวันออกและตั้งแต่นครสาวัตถี (ปัจจุบันตำบลสะเห็ดมะเห็ด Sahet Mahet ใกล้เมืองพลรามปุระ = Balrampur) ทางทิศเหนือจนถึงเมืองอวันตี (ปัจจุบัน Ujjain ในแคว้น Gwalior) ทางทิศใต้ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงประกาศพระธรรมอยู่นั้น แคว้นมคธซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารปกครองอยู่ กำลังเรืองอำนาจและกำลังแผ่อิทธิพลครอบคลุมมณฑลประเทศโดยทั่วไป เป็นธรรมดาที่เมื่อแคว้นมคธเรืองอำนาจภาษาของแคว้นมคธก็ต้องรุ่งโรจน์มีอิทธิพลตามไปด้วย เพราะฉะนั้นภาษาของแคว้นมคธ ซึ่งในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกว่าภาษามาคธีบ้าง มครภาษาบ้าง มาคธานิรุกติบ้างและมาคธิกาภาษาบ้าง จึงเป็นภาษาทางการและเป็นภาษากลางที่ประชาชนใช้กันอยู่ทั่วไปในมณฑลประเทศ พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้คำสอนของพระองค์แพร่หลายไปในท่ามกลางมวลชนให้กว้างขวางมากที่สุดที่จะมากได้เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงเลือกใช้ภาษาที่คนเข้าใจมากที่สุด ในมณฑลประเทศซึ่งพระองค์กำลังทรงจาริกประกาศพระธรรมอยู่ นั่นก็คือพระองค์ได้ทรงเลือกใช้ภาษามาคธีหรือมครภาษาหรือมาคธานิรุกติหรือมาคธิกาภาษาดังกล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับภาษามาคธีหรือมครภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกใช้ในการประกาศพระศาสนาในมณฑลประเทศนั้น ท่านพุทธโฆษาจารย์ อรรถกถาจารย์ผู้ยอดเยี่ยมเองก็ได้กล่าวไว้ใน

^{๑๒๐} สุภาพร มากแจ้ง, ภาษาบาลี-สันสกฤต ในภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๓-๔.

^{๑๒๑} กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาศัย, อโศกมหาราชและข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์-สยาม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๐.

คัมภีร์ “สมนตปาสาทิกา” ของท่านว่า “สมมาสมพุทเธน วุตตปภาโร มาคธโก โวหาโร” แปลว่า “โวหารภาษามคธซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงใช้” นักปราชญ์ทางภารตวิทยาได้แสดงให้เห็นว่าโดยเหตุที่ทรงถือกำเนิดในราชตระกูล ได้ทรงศึกษาศิลปวิทยานานาประการอย่างครบถ้วน พระพุทธองค์ย่อมจะทรงมีความเชี่ยวชาญในภาษา “สันสกฤต” อันเป็นภาษาของผู้รู้หลักนักปราชญ์และชนชั้นสูงในสมัยนั้นด้วยอย่างไม่มีปัญหาแต่ที่พระองค์ทรงเลือกใช้ภาษามาคธีแทนที่จะใช้ภาษาสันสกฤตก็เพราะทรงมีพระประสงค์ที่จะให้พระธรรมคำสอนของพระองค์ได้แผ่ออกไปอย่างกว้างขวางในท่ามกลางมวลประชานดังกล่าวแล้ว^{๑๒๒}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า “ภาษามคธ เป็นภาษาที่ใช้พูดในแคว้นมคธ, ภาษาของชาวแคว้นมคธ หมายถึงภาษาบาลี”^{๑๒๓}

นอกจากนี้ยังมีความคิดเห็นของนักปราชญ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ในหนังสือคำบรรยาย พระไตรปิฎกของเสฐียรพงษ์ วรรณปก ดังมีข้อความว่า เสฐียร โพธิ์นันทะ นักการศาสนาของไทย ยืนยันด้วยความเชื่อมั่นว่า “ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ภาษามคธหรือภาษาบาลีที่พุทธบริษัทฝ่ายเถรวาทใช้จารึกพระไตรปิฎกนั้นเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ตรัสอย่างแน่อนไม่มีข้อกังขาใด ๆ”^{๑๒๔}

บาลีเป็นภาษาที่ใช้บันทึกพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎกหรือเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าใช้ประกาศพระศาสนาตามที่พุทธศาสนิกฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้าใจในฐานะที่พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญของฝ่ายเถรวาท จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้และทราบว่าบาลีแท้ที่จริงคืออะไรเกิดขึ้นได้อย่างไร จากประเด็นอันสำคัญนี้นักปราชญ์ท่านได้อธิบายไว้ว่า

ในฐานะเป็นชื่อของภาษา ในบาลี คำว่า ปาลิภาษา เป็นคำย่อ หมายถึง “ภาษาของคัมภีร์” คำแปลเต็มรูปของคำว่าบาลี คงเป็น “คัมภีร์สำหรับสาธยาย” คัมภีร์ที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้คือคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนายุคแรก ๆ ซึ่งได้รับการรักษาสืบ ๆ กันมาเป็นพิเศษโดยชาวพุทธฝ่ายเถรวาท ในรูปแบบการสืบทอดต่อ ๆ กันมานั่นเอง คัมภีร์เหล่านั้นได้อ้างกันว่าเป็นพระไตรปิฎกซึ่งตามพยัญชนะแปลว่า “สิ่งที่มีอยู่ในตะกร้า ๓ ใบ” และได้รับการยอมรับว่าเป็น “พระพุทธวจนะ” โดยปกติคำว่า พระไตรปิฎก เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า “The Pali Canon”

เพราะฉะนั้น คำตอบอันดับแรกที่ยังมีเงื่อนไขอยู่สำหรับคำถามในเบื้องต้นก็คือบาลีนั้นเป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในยุคแรก ๆ ตามที่รักษาสืบทอดต่อ ๆ กันมาแบบชาวพุทธ (ที่รักษาไว้

^{๑๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๓.

^{๑๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๔.

^{๑๒๔} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **คำบรรยายพระไตรปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘๗.

ตามต้นฉบับเดิม,แต่มีใช้คงที่) อย่างหนึ่ง เราจะพยายามให้คำตอบนั้น อันดับแรกจะให้คำตอบให้เป็นแหล่งความรู้แล้วขยายให้กว้างขวางขึ้น ขอให้เราสรุปทันทีว่าเราจะขยายคำตอบอย่างไร บาลีไม่ใช่ภาษาที่มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงภาษาที่ใช้คัมภีร์พระบาลีเลย ชาวพุทธฝ่ายเถรวาทใช้บาลีสืบต่อกันมาทั้งในอรรถกถาทั้งหลาย งานวรรณกรรมอื่น ๆ พงศาวดารทั้งหลาย และงานทางวรรณกรรมอื่น ๆ ในโอกาสที่เหมาะสม งานทั้งหมดไม่ได้สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับคัมภีร์ในยุคต้น ๆ บาลีได้ใช้เป็นภาษาพูด และเป็นอุปกรณ์ของการสื่อสารระหว่างนักปราชญ์ชาวพุทธเหมือนกัน จะอย่างไรตาม ใคร ๆ สามารถจะกล่าวได้อย่างปลอดภัยว่า ด้วยข้อยกเว้นที่ไม่สำคัญและบางที่ไม่ใช่ของแท้ ชาวพุทธฝ่ายเถรวาทเท่านั้นใช้ภาษาบาลี และคัมภีร์ส่วนมากที่เขียนเป็นภาษาบาลี มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับรูปแบบการสืบทอดต่อกันมาทางศาสนาที่กล่าวมาแล้วนั้น^{๑๒๕}

มิติเกี่ยวกับบาลี หรือ ปาฬี (ไทย-บาลี) แบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งว่าบาลีไม่ใช่ภาษาใดภาษาหนึ่งโดยเฉพาะ อีกฝ่ายหนึ่งว่า บาลีเป็นภาษาที่มีชีวิตอยู่ และใช้พูดกันก่อนหรือในพุทธกาล มิติหลังนี้ คงไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยมากอยู่แล้ว ว่าบาลีเป็นภาษาแน่นอน พระไตรปิฎกที่จารึกด้วยภาษาดังกล่าว ก็มีเป็นหลักฐานอยู่ ฝ่ายหลังนี้จะขัดแย้งกันอยู่บ้าง ก็เกี่ยวกับถิ่นกำเนิดของภาษาบาลีเท่านั้น

แต่กลุ่มที่เห็นว่า บาลีไม่ใช่ภาษาได้ให้เหตุผลไว้ดังนี้

คำว่า ปาลี หรือ ปาฬี แปลว่า รักษา ปา ธาตุ ฬิ ปัจจัย ศัพท์ว่า ปาฬิ แปลได้หลายนัย เช่น

๑. แปลว่า ปาฬิธรรม (ปริยัติธรรม)

๒. แปลว่า ขอบสระ

๓. แปลว่า แฉก แฉก

ที่แปลว่า ปาฬิธรรม หรือปริยัติธรรม เช่นตัวอย่างว่า ปาฬิยา อตถิ อุปปริกชนติ = พิจารณาอรรถแห่งปาฬิ (ปริยัติธรรม)

ที่แปลว่า ขอบสระ เช่นตัวอย่างว่า มหโต ตพาสส ปาฬิ = ขอบสระใหญ่

ที่แปลว่า แฉก แฉก เช่นตัวอย่างว่า ปาฬิยา นิสีทิสฺสุ = นั่งเรียงแฉก หรือนั่งตามลำดับ

ที่แปล (ว่าขอบ แฉก แฉก) นี้ ไม่จำเป็นต้องยกธาตุอธิบาย เพราะศัพท์ว่า ปาฬิ ก็แปลกันว่า ขอบ แฉก แฉก อยู่แล้ว แต่ศัพท์ว่า ปาฬิ ที่แปลว่า ปริยัติธรรม พึงทราบอธิบายโดย ๓ นัย คือ

๑. ชื่อว่า ปาฬิ เพราะรักษาอรรถไว้

๒. ชื่อว่า ปาฬิ เพราะเปรียบได้กับขอบสระใหญ่ ที่กั้นน้ำไว้ภายหลัง

^{๑๒๕} พระมหาเทียบ สิริญาโณ, “บาลีคืออะไร” ใน เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

๓. ชื่อว่า ปาฬิ เพราะเป็นท่านบิณฑนประพันธ์อันยอดเยี่ยม โดยชี้แจงอรรถแห่งศีลเป็นต้นอันสูงสุด และเป็นคำรัสที่ตรัสไว้ โดยสภาวะนิรุกติ

เป็นได้ใจความว่า คำว่า ปาฬิ หรือ ปาลี ตามความหมายธรรมดา ก็ได้แก่ ขอบ แฉว แฉวนั่นเอง ครั้นต่อมาผู้นำเอามาเรียกพระพุทธวจนะ ได้เปรียบเทียบกับสิ่งเหล่านั้น ว่าที่เรียกชื่ออย่างนั้น ก็เพราะเป็นวจนประพันธ์ที่มีระเบียบแบบแผน ถูกต้องโดยนิรุกติรักษาอรรถไว้ไม่ตกหล่น เหมือนขอบสระใหญ่ที่มั่นคงกันน้ำไว้ฉะนั้น ในขั้นต้นนี้คำว่า บาลี คงหมายถึงเพียงตำราหลัก หรือพระพุทธวจนะในพระไตรปิฎก ซึ่งต่างจากอรรถกถา ที่แต่งขึ้นมาภายหลังโดยใช้ภาษาเดียวกันนั่นเอง^{๑๒๖}

คำว่า บาลี เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของนักศึกษาอย่างกว้างขวาง และได้ถกเถียงกันมาเป็นเวลาช้านาน เมื่อสรุปแล้ว ก็แยกออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่หนึ่ง เห็นว่า บาลีคือภาษา ภาษาหนึ่งที่ใช้พูดกันอยู่ในอินเดียสมัยพุทธกาล

กลุ่มที่สอง เห็นว่า บาลิมีใช้ภาษาดังที่เข้าใจกันแต่เป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่เขียนด้วยภาษาใดภาษาหนึ่ง

กลุ่มที่เห็นว่าบาลีคือภาษานั้น เห็นจะไม่เป็นที่สงสัยอะไร เพราะหนังสือตำราของพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน เช่น พระไตรปิฎก เป็นต้น เขียนด้วยภาษาบาลี ดังที่เราเข้าใจกันอยู่ทุกวันนี้ และว่าภาษาบาลีก็คือภาษามคธนั่นเอง

ส่วนกลุ่มที่เห็นว่า บาลิมีใช้ภาษานั้น ก็มีเหตุผลเช่นกัน ดังที่ท่านได้ให้ความหมายไว้โดยนัยต่าง ๆ กันดังนี้

๑. บาลี หมายถึง ธรรมะ เช่น ในประโยคว่า “ปาลิยา อตถิ อุปปริกขณติ” แปลว่าภิกษุทั้งหลายย่อมเล่าเรียนซึ่งอรรถแห่งพระธรรม” คำว่า “ปาลิยา” ในที่นี้แปลว่า ธรรมะ หรือพุทธพจน์ ซึ่งได้แก่ ปาพจน์ หรือ ปริยัติ

๒. บาลี หมายถึง ระเบียบ แฉว แฉวน ดังในประโยคว่า “ปาลิยา นิสีทิสฺสุ” แปลว่า ภิกษุทั้งหลายได้นั่งเข้าแถวกัน (เป็นระเบียบ)

๓. บาลี หมายถึง ขอบสระ ดังในประโยคว่า “มหโต ตาฬกสฺส ปาลี”แปลว่า “ขอบแห่งสระใหญ่”

๔. บาลี หมายถึง พระไตรปิฎก ดังที่พระเรวตเถระกล่าวกับพระพุทธโฆษาจารย์ ว่า

“ปาลิมตฺตํ อิทานีตํ	นตถิ อฏฺฐกถา อธิ
ตถาจริยาวาทา จ	ภินนรูปา น วิชฺชเร
สีฬฏฺฐกถา สุทฺธา	มหินฺเทน มตีเมตา

^{๑๒๖} เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๕๑-๕๓.

สงฆ์คีติตตยมารุหุ	สมมาสมพุทเทสิโต
กตา สี่หลภาสาย	สี่หลสุ ปวตตติ
ตํ ตตถ คนตฺวา สุตฺวา	ตฺวํ มาคธานํ นิรุตฺติยํ
ปวิตเตหิ सा โหति	สพฺพโลกहितาวหา”

แปลว่า....

“หนังสือที่นำจากลังกามาที่นี่ มีเฉพาะไตรปิฎกเท่านั้น ส่วนอรรถกถา และอาจริยวาทต่างๆเรายังไม่มี แต่ในลังกา มีอรรถกถาซึ่งพระมหินทเถระผู้มีปัญญารจนาขึ้น โดยอาศัย พระพุทฺทพจนํ อันพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าทรงแสดงแล้ว และนำเข้าสู่การทำสังคายนาแล้ว ๓ ครั้ง อรรถกถานั้น ภายหลัง ได้มีผู้แปลเป็น ภาษาของชาวเกาะนั้น เธอจึงไปที่นั่น สดับศึกษาแล้ว จึงแปลอรรถกถา นั้นเป็นภาษามคร ให้อรรถกถานั้นมีประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวงเกิด”

คำว่า “ปาลิตต” ในที่นี้ หมายถึง พระไตรปิฎก มิใช่หมายถึงภาษา ส่วนที่เป็น อรรถกถา เราเรียกว่า “ปาลิวนณนา”^{๑๒๗}

บาลี หรือ ปาลิ นั้น หมายถึงภาษาท้องถิ่นของชาวมคร (Magadhi dialect) ภาษาบาลี หรือภาษามครนั้น มีลักษณะที่ควรทราบ ๒ ประการ คือ

- ๑.ปาลิภาษา อุตฺตมภาษา แปลว่า ภาษาบาลีเป็นอุตฺตมภาษา หรือภาษาชั้นสูง
- ๒.มาคธี มุลภาษา แปลว่า ภาษามครเป็นมุลภาษา คือภาษาดั้งเดิมสมัยแรกตั้งปฐมกับ^{๑๒๘}

ภาษาบาลีมีปรากฏเป็นครั้งแรกในคัมภีร์อรรถกถาของพระพุทฺธโฆษาจารย์ ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ก่อนหน้านั้นไม่เคยปรากฏชื่อนี้ว่าเป็นภาษาใดภาษาหนึ่งแต่ประการใด พระพุทฺธโฆษาจารย์นำคำว่า “บาลี” มาใช้เป็นชื่อภาษาหนึ่งโดยเห็นว่าเป็นภาษาที่รักษาพระพุทฺทพจนํ ปัจจุบันเมื่อใช้คำว่า “บาลี” จะหมายถึงตัวพระพุทฺทพจนํ นักปราชญ์ทางภาษาบาลีจะใช้คำว่า “ปาลิ ภาษา” เมื่อต้องการเน้นในตัวภาษา และคำว่าภาษาบาลีในที่นี้รวมทั้งที่ใช้ศึกษากันอยู่ในบัดนี้ก็เพียงภาษาถิ่น (Dialect) ภาษาหนึ่งของอินเดียในสมัยโบราณจัดอยู่ในสายภาษาปรากฤต

^{๑๒๗} พระอัครคณาธิการ (ขวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๒๙-๔๓๑.

^{๑๒๘} พระเทพเมธาจารย์ (เข้า จิตปุณฺโณ ป.ธ. ๙), แบบเรียนวรรณคดีบาลีประเภทคัมภีร์บาลีไวยากรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๐๕), หน้า ๑๙.

บาลีซึ่งหมายถึงภาษาที่เขียนไว้ในพระไตรปิฎกในเวลาต่อมาได้วิวัฒนาการจนกระทั่งถูกเรียกเป็นภาษาบาลีไปโดยปริยาย สมกับท่านพระพุทธโฆษาจารย์ยืนยันไว้ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา เมื่อ พ.ศ. ๙๕๖ ว่า

สกาย นิรุตติยา นาม สมมาสมพุทฺเณ วุตตปกาโร มาคฺธิโก โวหาโร.

ภาษามาคธิ มีประการตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแล้ว ชื่อว่าเป็นภาษาของตน.

ต่อมา ภาษามาคธิ หรือมาคธิกาโวหารนี้เอง คราวพระสังคีติกจารย์ได้รวบรวมพระพุทธรวณะที่พระสงฆ์นำสืบๆกันมาตั้งแต่ปฐมสังคายนา โดยมุขปาฐะ คือบอกกล่าวเล่าเรียนและทรงจำนำสืบกันมาด้วยปาก ได้นำพระไตรปิฎกพุทธวณะมาจารึกลงในใบลาน ในลังกาทวีปเมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ นับเป็นสังคายนาครั้งที่ ๕ ท่านเปลี่ยนเรียกว่า ปาลี หรือปาลีภาษา ซึ่งถือว่าใช้เป็นภาษาเกิดขึ้น^{๑๒๙}

เช่นเดียวกันกับภาษาสันสกฤตในกาลต่อมาภาษาบาลีก็กลายเป็นภาษาที่ไม่เจริญเติบโต ไม่มีการขยายตัวเพราะไม่ได้ใช้พูดหรือใช้เขียนในชีวิตประจำวันเป็นภาษาที่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียวคือเพื่อใช้บันทึกพระพุทธรวณะเท่านั้น

๒.๓.๒ อักษรที่ใช้เขียนบาลี

ภาษาบาลีจริง ๆ แล้ว ไม่มีตัวอักษรใช้เขียนที่แน่นอนเป็นของตนเองเมื่อแพร่หลายไปอยู่ถิ่นใดก็ใช้อักษรประจำถิ่นนั้นเป็นเครื่องจารึก

ในประเทศอินเดีย ใช้อักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นอักษรของอินเดียฝ่ายเหนือเขียนภาษาสันสกฤตและใช้อักษรพราหมี และอักษรคุณท์ (ปัลลวะ) ซึ่งพัฒนามาจากอักษรพราหมี เขียนภาษาบาลี

ในประเทศไทย ใช้อักษรที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิภาคและท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนี้

๑) ก่อนประวัติศาสตร์ ไทยใช้อักษรปัลลวะ, อักษรเทวนาครี, อักษรมอญโบราณและอักษรขอมโบราณ ในการเขียนภาษาบาลี

๒) ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสุโขทัย ถึง รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ ความนิยมในการใช้อักษรเขียนภาษาบาลี เป็นดังนี้

ก. ภาคเหนือ ใช้อักษรธรรมล้านนา ซึ่งวิวัฒนาการมาจากอักษรมอญโบราณ

ข. ภาคอีสาน ใช้อักษรธรรมอีสาน ซึ่งวิวัฒนาการมาจากอักษรมอญโบราณ และอักษรขอม (ใช้ทางแถบอีสานใต้ คือ แถบจังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดศรีสะเกษ)

ค. ภาคกลางและภาคใต้ ใช้อักษรขอมบรรจง (อักษรมูล) ซึ่งวิวัฒนาการมาจาก อักษรขอมโบราณ

^{๑๒๙} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พระไตรปิฎกวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : ช่อมะไฟ, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

๓) ปัจจุบันใช้อักษรไทยในการเขียนภาษาบาลี^{๑๓๐}

นักศึกษาวรรณคดีบาลี และผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องมีความรู้หลักภาษาบาลีสามารถแปลได้ดีเป็นเบื้องต้นแล้ว ยังต้องเรียนตัวอักษรของชาติต่าง ๆ ที่ใช้เขียนภาษาบาลีอีกด้วย เพื่อใช้เป็นกุญแจสำหรับไขคัมภีร์บาลี ซึ่งมีอยู่ในภาษานั้น ๆ และเพื่อเปรียบเทียบสอบทานต้นฉบับ ซึ่งอาจมีคลาดเคลื่อนกันบ้าง ตามธรรมดาของการนำไปเผยแพร่ในท้องถิ่นต่าง ๆ กัน ตัวอักษรที่ใช้ในการเขียนบาลีเท่าที่ควรศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวคือ พราหมี เทวนาครี สีสล พม่า มอญ ขอมหรือเขมร ไทย ลาว และโรมัน^{๑๓๑}

๒.๓.๓ อิทธิพลภาษาบาลีต่อภาษาไทย

ภาษาบาลีมีอิทธิพลต่อคนไทยโดยเป็นภาษาแม่ของคำภาษาไทยจำนวนมาก ภาษาบาลีในประเทศไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งเมืองสุโขทัย พระองค์ได้นิมนต์พระสังฆราชมาจากเมืองนครศรีธรรมราชและโปรดให้ขึ้นเทศน์ในวันธรรมสวนะบนพระแท่นมณีคศิลา เป็นการยอมรับภาษาบาลีอันเป็นภาษาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท การเทศน์สมัยนั้นใช้อ่านภาษาบาลีในพระไตรปิฎกไปก่อนแล้วจึงแปลเป็นไทย ต่อมาภาษาบาลีจึงแทรกเข้ามาในภาษาไทยมากขึ้น จนเป็นรากฐานคำในภาษาไทยเป็นจำนวนมาก เพราะอิทธิพลแห่งพระพุทธศาสนา

ในภาษาไทยมีคำบาลีปะปนอยู่มากจนคล้ายกับว่าเป็นคำของภาษาไทยโดยเฉพาะภาษาที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทใช้ภาษาบาลีในสังฆกรรมทุกอย่าง ภาษาบาลีเป็นภาษาชั้นสูงเป็นคำศักดิ์สิทธิ์เป็นคำสุภาพเพราะเป็นภาษาของพระพุทธเจ้า เรานับถือพระพุทธเจ้าจึงรับเอาภาษาที่พระพุทธองค์ตรัสสอนมาตั้งแต่โบราณ

ความแตกต่างระหว่างคำบาลีกับคำไทย คือภาษาบาลีเป็นภาษาที่ต้องแจกวิภัติเพื่อบอกตำแหน่งหน้าที่ของคำในประโยคว่าจะใช้เป็นประธาน กรรม กริยา บทขยาย ซึ่งมีกว้างกริยาไว้ท้ายสุด วางกรรมไว้หน้ากริยา คำขยายวางหน้ากรรม เรียงย้อนขึ้นมาหาประธานในประโยค ต่างจากภาษาไทยที่เรียงประธานเป็นหลัก คำขยายประธานอยู่ถัดไป แล้ววางกริยาขยายกริยาถึงกรรมแล้วขยายกรรมไปตามลำดับ การเรียนรู้ภาษาบาลีได้ชื่อว่าเรียนหลักภาษาไทย รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ช่วยให้ใช้คำภาษาไทยได้ตรงตามหลักภาษาเดิม^{๑๓๒}

^{๑๓๐} สุภาพร มากแจ้ง, ภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

^{๑๓๑} เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี, หน้า ๗๑.

^{๑๓๒} พระมหาสังเวย ธมฺมเนติโก, แต่งตามธรรมบท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

ประเทศไทยนับถือศาสนานิกายเถรวาท มีคัมภีร์จารึกพระพุทธรวจนะเป็นภาษาบาลี ทั้งภิกษุสงฆ์ผู้ศรัทธาทยาท ก็เล่าเรียนภาษาบาลีมีความแตกฉาน แผลพระไตรปิฎกออกเป็นภาษาไทย สั่งสอนประชาชนประเทศนี้มาเป็นเวลานาน ภาษาบาลีจึงนับได้ว่ามีอิทธิพลต่อภาษาไทย และคนไทย มาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลแล้ว คำศัพท์ภาษาไทยส่วนมากยืมมาจากภาษาบาลี หรือภาษาไทยมีภาษา บาลีปะปนอยู่จะสังเกตได้จากชื่อ สกุล ของบุคคลต่าง ๆ เช่น พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ชรินทร์ นันทนาคร วีระ มุสิกพงศ์ เป็นต้น แม้กระทั่งชื่อสถานที่ บริษัทห้างร้าน ห้างสรรพสินค้า เช่น อุดม เภสัช รัตนผลเครื่องเขียน เพ็งโกชนา เป็นต้น จะเห็นว่าเป็นคำศัพท์บาลีล้วน หรือบาลีผสมกับ สันสกฤตและผสมกับภาษาไทยแทบทั้งสิ้น

นอกจากนี้ ภาษาบาลียังปรากฏอยู่ในวรรณกรรมท้องถิ่นและแม้ในภาษาพูดประจำวันของ ท้องถิ่นต่าง ๆ เพียงแต่นำมาดัดแปลงเสียงให้เหมาะกับท้องถิ่นของตนเท่านั้นดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำบาลีที่ใช้ในท้องถิ่นภาคใต้

สพเพ ใช้ว่า เพ เช่น ทั้งเพ (ทั้งปวง)

วิจารณ์ ใช้ว่า พิดหนา (พิจารณา)

รสา ใช้ว่า สา เช่น สาว่า (รู้สึกว้า)

คำบาลีที่ใช้ในท้องถิ่นภาคเหนือ

ปกชี ใช้ว่า ปะชี (นก)

วดยโคม ใช้ว่า เปี้ยกโฆ (เสือ)

คำบาลีที่ใช้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จาริตต ใช้ว่า ฮีต (แบบแผน ประเพณี)

เวสสันดร ใช้ว่า เผวส (พระเวสสันดร)^{๑๓๓}

จะเห็นได้ว่าแม้ในวรรณกรรมท้องถิ่นก็ยังปรากฏว่านำเอาภาษาบาลีไปใช้เพียงแต่นำมา ดัดแปลงเสียงให้เหมาะสมเท่านั้น แสดงว่าภาษาบาลีมีอิทธิพลต่อภาษาไทยอยู่ไม่น้อย

๒.๓.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย

การศึกษาพระปริยัติธรรม เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว^{๑๓๔} ซึ่งเป็นการศึกษาจาก พระพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง จากพระสาวกบ้าง เป็นการเรียนแบบ “มุขปาฐะ” คือท่องจำด้วยปาก^{๑๓๕}

^{๑๓๓} ปรีชา ทิชนพงศ์, ผศ., บาลี-สันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๔), หน้า ๗.

^{๑๓๔} กรมการศาสนา. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๑๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมได้เปลี่ยนไปจากเดิมกล่าวคือ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนจากครูอาจารย์ในสำนักต่างๆหลายสำนัก นอกจากจะมีสถานศึกษาคือสำนักเรียนเกิดขึ้นแล้วยังมีหลักสูตรสำหรับศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย หลักสูตรที่จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเล่าเรียนคือพระไตรปิฎกซึ่งจัดเป็นวิชาหลักของการศึกษา

ครั้นพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ประมาณ พ.ศ.๓๖๐ ซึ่งนำโดยพระโสมณะและพระอุตตระ และหลังจากนั้นตามประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่ทราบความเคลื่อนไหวใด ๆ อีกเลย^{๑๓๖} จนกระทั่งถึงสมัยล้านนาเป็นต้นมาปรากฏว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในดินแดนล้านนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง

ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในประเทศไทยอาจแบ่งได้ตามยุคสมัยหรือตามประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

๑. สมัยล้านนา

การศึกษาในสมัยล้านนาไทยถือว่าสถานที่ศึกษา คือ “วัด” ผู้บริหารและผู้จัดการศึกษาคือพระ พระเป็นครูสอน ครูที่สอนในสมัยนี้มี ๓ รูป คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ พระที่มีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสอนพระภิกษุและพระที่มีพรรษาน้อยสอนเด็กวัด^{๑๓๗}

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในสมัยโบราณเป็นการศึกษาในวัด ซึ่งไม่มีมาตรฐานแน่นอนและอยู่ในวงจำกัดเฉพาะชายเท่านั้น ความมุ่งหมายเน้นหลักของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การเรียนการสอนจัดขึ้นที่วัด มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูซึ่งในล้านนาแบ่งพระผู้สอนเป็น ๓ ระดับ

๑. ตู๋หนาน ได้แก่พระสงฆ์ที่บวชเรียนไม่เกิน ๕ พรรษา มีหน้าที่สอนในระดับต้นที่เทียบเท่าระดับประถมศึกษา ผู้เรียนจะเป็นศิษย์วัด (ขโยมวัด)

๒. ตู๋บาลก่า ได้แก่พระสงฆ์ที่บวชเรียนเกินกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสามารถสอนได้ระดับสูงเทียบเท่ามัธยมศึกษา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นสามเณร

๓. ตู๋หลวง ได้แก่พระสงฆ์ที่มีความรู้สูง สามารถสอนพระภิกษุที่อ่อนพรรษาได้

การเล่าเรียน ผู้ปกครองจะส่งบุตรหลานมาเริ่มเรียนที่วัดเมื่อเด็กอายุประมาณ ๑๐ ขวบ ให้ทำหน้าที่เป็นศิษย์วัด มีตู่หนานสอนให้อ่านอักษรไทยยวน และคิดเลข ตลอดจนอักขรวิธีเบื้องต้น ครั้นอ่านคล่องและมีอายุพอสมควรแล้วก็จะบวชเป็นสามเณร จะเรียนวิชาขั้นสูงกับตู่บาลก่า เช่น หัตถ์จารพระธรรมลงในใบลาน หัตถ์ท่องคำสวด คำเวณยาน หัตถ์อ่านพระธรรม พระเทศนา พระสูตรง่าย ๆ แล้วเรียนอักขรวิธีขั้นสูงขึ้น ในช่วงนี้ถ้าสามเณรรูปใดสีกออกเป็นฆราวาสจะเรียกว่า น้อย หรือ ใหม่

^{๑๓๖} อ้างแล้ว, หน้า ๘.

^{๑๓๗} อ้างแล้ว, หน้า ๙

ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า สามเณรชาวล้านนาจะนิยมสีกออกมามากกว่าจะบวชเป็นพระภิกษุต่อไป เหตุที่เป็นเช่นนี้เข้าใจว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากพม่า และในปัจจุบันความนิยมเช่นนี้ยังคงมีอยู่ ผลจากความนิยมนี้ย่อมมีส่วนทำให้ชาวล้านนาไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในชั้นสูงเท่าที่ควร เพราะในการศึกษาชั้นต่อไปเมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ (ตุ้เจ้า) จะมีตุ้หลวงซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน หัดเทศน์พระอภิธรรมและธรรมชั้นสูง เช่นมหาชาติกัณฑ์ต่าง ๆ และในขั้นนี้จะมีการสอนวิชาชีพต่าง ๆ เป็นพิเศษด้วย เช่น แพทย์แผนโบราณ การก่อสร้าง โหราศาสตร์ และเวทมนต์คาถา เมื่อภิกษุลาสิกขาจะเรียกว่า หนาน (ทิด) ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความรู้ดี เพราะได้เล่าเรียนมามาก เป็นที่นับถือและที่พึ่งของราษฎร โดยหนานจะประกอบอาชีพตามที่ได้ศึกษามา และมีชื่อเรียกต่างกัน เช่น โหรทำนายโชคชะตา เรียกว่า หมอหลาว หมอรักษาคนไข้ด้วยสมุนไพรและเวทมนต์คาถา เรียกว่าพ่อเลี้ยง ช่างก่อสร้าง เรียกว่าสะหล่า และครูสอนหนังสือแก้คฤหัสถ์ เรียกว่าพ่อครู เป็นต้น^{๑๓๘}

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในภาคเหนือมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมานาน และจากหลักฐานด้านคัมภีร์ใบลานต่าง ๆ ซึ่งได้มีการจารึกลงในใบลานมีอายุเป็นเวลานานจำนวนมาก คัมภีร์เหล่านี้เป็นเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมเน้นพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ รวมทั้งหมดจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็น ๓ หมวดคือ หมวดพระสูตร เรียกว่า “พระสูตรตันตปิฎก” หมวดพระวินัย เรียกว่า “พระวินัยปิฎก” และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า “พระอภิธรรมปิฎก”^{๑๓๙}

การศึกษาพระปริยัติธรรมในยุคนี้ของล้านนาไทยนับว่าทรงเกียรติคุณเยี่ยม^{๑๔๐} โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกนันทดาธิราช หรือพระเมืองแก้วนั้น เป็นยุคที่พระมหากษัตริย์และทวยราษฎร์ ประกอบกิจกรรมอันเป็นการพัฒนาทางจิตใจ ส่งเสริมและสร้างศิลปวัฒนธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะด้านวรรณกรรมทางศาสนา มีการส่งพระภิกษุไปศึกษา ณ ลังกาทวีปและในชมพูทวีปด้วย มีพระสงฆ์หลายรูปที่เก่งกล้าสามารถเชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและสามารถทางภาษาจรรยา คัมภีร์สำคัญที่พระสงฆ์ในสมัยต่อมาใช้เป็นเครื่องมือการศึกษาตัวอย่างพระสงฆ์เหล่านี้ คือ พระสิริมังคลาจารย์เถระ ได้รับรณาคัมภีร์ มังคลัตถปิปิณี จักกวาฬปิปิณี ฎีกาสังขยาปาสกะ และเวสสันตรปิปิณี พระรัตน

^{๑๓๘} สรัสวดี อ๋องสกุล, วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เลิฟแลนด์เพรสจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๑๓๙} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๗.

^{๑๔๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

ปัญญา แต่งประวัติและตำนานพระพุทธศาสนา ที่แผ่ขยายไปในเอเชียอาคเนย์ เรียกชื่อคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์^{๑๔๑}

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยยุคล้านนา ในยุคของพระเจ้าติโลกราชได้อธิปไตยได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ทำให้ผู้ศึกษาสามารถอ่านพระไตรปิฎกอันเป็นภาษามคธเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและสามารถนำมาแปลเป็นภาษาไทยด้วย และจัดเป็นยุคทองของการศึกษาแห่งล้านนาอย่างแท้จริง

๒. สมัยสุโขทัย

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสำนักพระราชวัง ปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไทในประชุมพงศาวดารภาคหนึ่งความว่าทรงเผด็จ (ขอร้อง) สงฆ์ทั้งหลายให้มาเล่าเรียนปริยัติธรรม^{๑๔๒} และทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก แม้พระองค์เองก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกโดยแยกออกเป็นตอน ๆ ไปกล่าวคือเบื้องต้นให้ศึกษาพระสุตตันตปิฎกเมื่อเรียนจบพระสูตรแล้วให้ศึกษาพระวินัยปิฎกต่อไปเมื่อศึกษาพระวินัยปิฎกจบแล้วก็ให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก^{๑๔๓}

สถานศึกษา การศึกษาในสมัยนี้มีวัดและวังเป็นศูนย์กลางกล่าวคือวัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลาน ขุนนางและราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษาและวังเป็นสำนักราชบัณฑิตสอนเฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการและเป็นที่เรียนธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น^{๑๔๔} โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าลิไท พระองค์ได้ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ได้ทรงออกผนวชและทรงอนุญาตให้ใช้สถานที่ในพระราชวังคือพระราชมณเฑียรเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร นับว่าเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการสอนพระปริยัติธรรมในพระราชสำนัก^{๑๔๕}

^{๑๔๑} มณี พยอมยงค์, “วรรณกรรมพระไตรปิฎกและอรรถกถา”, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

^{๑๔๒} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, หน้า ๗.

^{๑๔๓} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑.

^{๑๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๑๔๕} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖๖.

หลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ไม่ปรากฏชัดแต่คงได้แก่ภาษาบาลี พระไตรปิฎกและศิลปศาสตร์ต่าง ๆ สำหรับครูผู้สอนก็คงเป็นพระมหาเถระ พระมหาคณะตรีและราชบัณฑิตผู้คงแก่เรียนนั่นเอง

การวัดผลการศึกษา ยังไม่มีระบบหรือระเบียบวิธีการวัดผลที่แน่นอนมักจะวัดผลจากความทรงจำและความสามารถเป็นพื้นบุคคลผู้ศึกษาเล่าเรียน มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สมัยนั้นตั้งใจเล่าเรียนกันอย่างจริงจังและแต่งชาดกสอนศีลธรรมแก่ประชาชนดังเช่นไตรภูมิพระร่วงเป็นต้น เพราะทางราชการให้การส่งเสริมผู้คงแก่เรียนในทางพระพุทธศาสนาและยกย่องให้เป็นบัณฑิตเป็นผู้นำทางวิชาการในหมู่ประชาชน^{๑๔๖} แสดงให้เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัยนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะบรรพชิตเท่านั้น คฤหัสถ์ เช่น พระมหาคณะตรี และประชาชนทั่วไปก็สามารถศึกษาเล่าเรียนได้เช่นเดียวกัน

๓. สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาตอนต้น พระพุทธศาสนาถูกละเลยอย่างมากจะหาพระสงฆ์ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมมีน้อยทำให้สถาบันสงฆ์พลอยเสื่อมถอยเป็นอันมากและการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ถือว่าจัดทำกันอย่างจริงจังเพราะไม่มีการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนแต่อย่างใด การเรียนการสอนเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้สอนและผู้เรียน^{๑๔๗} จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงได้ฟื้นฟูพระศาสนาขึ้นอีก พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะสงฆ์เอาธุระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตรเวลาเรียน การวัดผลและประเมินผลตลอดทั้งกำหนดฐานะของผู้สอบไล่ได้ไว้เป็นการแน่นอน^{๑๔๘} กล่าวคือใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นผูกใบลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน โดยแยกเป็นปิฎก ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น

พระวินยปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น

พระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น

และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้นหรือ ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ นั้น คือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลจบพระสูตร

๒. บาเรียนโท ต้องแปลจบพระวินัย

๓. บาเรียนเอก ต้องแปลจบพระอภิธรรม

ผู้ที่เรียนจบบาเรียนตรี บาเรียนโท บาเรียนเอก เรียกว่ามหาบาเรียนบาลี

^{๑๔๖} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๑๒.

^{๑๔๗} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๗.

^{๑๔๘} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๖๗.

สถานที่ศึกษาในสมัยอยุธยาได้ทรงโปรดให้จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระมหามบรมราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียนการสอนบ้างเป็นแห่งย่อย

ครู สำหรับครูผู้สอนนั้นได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเองบ้าง ราชบัณฑิตทั้งหลายบ้าง พระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎกบ้างเป็นครูผู้สอน

กระบวนการเรียนการสอนนั้นกำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียนและหนังสือชั้นมูลฐานในการเรียนคือมูลกัจจายน์เพื่อให้รู้เรื่องอักขรวิธีก่อนเรียนพระไตรปิฎก^{๑๔๙}

สำหรับผู้เรียนนั้นเริ่มแรกจะต้องเรียนหนังสือมูลกัจจายน์เพื่อให้รู้อักขรวิธีเสียก่อนอย่างน้อยเป็นเวลา ๒ ปี แล้วจึงเรียนแปลพระไตรปิฎกได้ โดยปกติแล้วผู้เรียนต้องใช้เวลาในการเรียนตั้งแต่มูลกัจจายน์จบแล้วแปลพระไตรปิฎกได้น้อยต้องใช้เวลา ๓ ปี เมื่อเห็นว่าความรู้ความสามารถในการแปลได้ดีแล้วก็จะแจ้งให้ครูบาอาจารย์ได้ทราบและให้เจ้าสำนักเรียนกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบเพื่อจะได้โปรดให้ประกาศการสอบไล่วัดความรู้ของพระภิกษุสามเณรขึ้นเป็นการสอบในพระบรมราชูปถัมภ์ทรงยกย่องผู้สอบได้ให้มีศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้าชื่อ และทรงยกย่องพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะผู้สอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้เป็นผู้มีเกียรติสืบไป

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้ว พระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลายก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในการสอบ ในการสอบแปลนั้นใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน

การสอบแต่ละครั้งนั้นจะใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปี และมีการวัดผล ๑ ครั้ง และการเรียนการสอบตลอดถึงการวัดผลในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ดำเนินมาด้วยวิธีการดังกล่าวจนสิ้นสมัย^{๑๕๐}

๔. สมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีซึ่งมีระยะเวลาอันสั้น เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาเพื่อให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนสมัยอยุธยา ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์ไปปกครองในอารามต่างๆ สอนพระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชน^{๑๕๑}

เนื่องจากระยะเวลาของกรุงธนบุรีมีระยะเวลาอันสั้น เราจึงไม่ทราบว่าพระสงฆ์ท่านจัดการศึกษากันอย่างไร ท่านคงจะคงไว้ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เราทราบในด้านเกี่ยวกับ

^{๑๔๙} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๑๕๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๑๗.

^{๑๕๑} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๗.

การศึกษาส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนุบำรุงไว้ซึ่งพระไตรปิฎก^{๑๕๒} การศึกษาของคณะสงฆ์ในสมัยนี้ จึงไม่ได้ปรากฏมีการสอบไล่พระปริยัติธรรม เพราะบ้านเมืองยังอยู่ระหว่างศึกสงครามตลอดเวลาพระเจ้าแผ่นดิน บำเรียมในสมัยกรุงธนบุรีจึงมิได้ปรากฏในพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์ แต่ก็เป็นที่แน่นอนว่า พระสงฆ์สามเณรยังต้องศึกษาพระปริยัติธรรม แสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่จนหมดเวลาของแผ่นดินนี้^{๑๕๓}

๕. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑

พระองค์ทรงสนพระทัยในปัญหาของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาและจัดประชุมสังคายนาต้นฉบับพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมเป็นระบบขึ้นจนมั่นคงต่อไป^{๑๕๔}

การจัดหลักสูตรพระปริยัติธรรมกล่าวคือการเรียนการสอนและการสอบพระปริยัติธรรมนั้นก็ได้ดำเนินตามแบบกรุงศรีอยุธยาตอนปลายคือผู้เรียนพระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกครบ ๓ ปีแล้วจึงมีการสอบ เรียกว่า ๓ ปี ต่อการสอบครั้งหนึ่ง^{๑๕๕} และแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. บาเรียนตรี ใช้พระสูตรเป็นหลักสูตรตามแต่คณะกรรมการจะกำหนดให้ผู้แปลสอบเมื่อแปลได้ก็เป็นบาเรียนตรี

๒. บาเรียนโท ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตร เมื่อแปลได้แล้วให้เป็นบาเรียนโท

๓. บาเรียนเอก ใช้พระสูตรพระวินัยและปรมัตถ์เป็นหลักสูตรตามแต่คณะกรรมการจะเลือกให้แปล เมื่อแปลได้หมดก็เป็นบาเรียนเอก^{๑๕๖}

การจัดการเรียนการสอนมีการเรียนการสอนเพื่ออบรมประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ก็มีการเรียนการสอนกันเพื่อนำไปปฏิบัติและจรรโลงพระพุทธศาสนา สถานที่สอนในรัชกาลที่ ๑ ยังใช้พระราชวังและวัดวาอารามเป็นสถานศึกษา

ครูผู้สอนจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่และราชบัณฑิตและพระมหากษัตริย์ทรงสอนด้วยวิธีสอนที่สอนคล้ายกับสมัยอยุธยา คือ เริ่มแรกจะต้องสอนหนังสือมูลกัจจายน์เพื่อให้รู้อักขรวิธีก่อนแล้วจึงให้เรียนแปลพระไตรปิฎกด้วยการคัดลอกไปเป็นตอน ๆ^{๑๕๗}

^{๑๕๒} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๗๐.

^{๑๕๓} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๑๔.

^{๑๕๔} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๘.

^{๑๕๕} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, หน้า ๒๙.

^{๑๕๖} สิริวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ์ ราชภักดิ์, สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๒-๓๓.

^{๑๕๗} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๘.

การวัดผลประเมินผล เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา คือพระมหากษัตริย์จะประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรม พระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลายก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบกัน^{๑๕๘}

รัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธานจัดการปฏิรูปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น การศึกษาของพระสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมโดยกำหนดวิธีการสอบให้เป็นประโยค ตั้งแต่ประโยค ๑ ถึงประโยค ๙ คือ จัดแบ่งหลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น ๙ ชั้น โดยอาศัยหลัก ๒ ประการ คือ

๑. พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นประกอบด้วยองค์ ๙ ประการ คือ สุตตะ เถยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัปภูตธรรม เวทลละ

๒. พระธรรมคำสั่งสอนนั้น มีผลที่จะพึงได้รับ ๙ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน^{๑๕๙}

๑

หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนแผนกบาลี

๑. ประโยค ๑-๒-๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นแบบเรียน และการสอบนั้นต้องแปลคราวเดียวให้ผ่านทั้ง ๓ ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน

๒. ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มัจจุลลิตที่ป็นบัณฑิต ต่อมาเลยใช้ทั้งบัณฑิตและบัณฑิตปลาย

๓. ประโยค ๕ เดิมใช้บาลีมุตตะกะแล้วเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะเป็นปรกณวิเสส ภายหลังเปลี่ยนมาใช้คัมภีร์บาลีมุตตะกะอีก

๔. ประโยค ๖ ใช้มัจจุลลิตที่ป็นบัณฑิตปลาย

๕. ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาวิณัย

๖. ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคปรกณวิเสส

๗. ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถที่ป็นบัณฑิต ต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธรรมมัตถวิภาวินี

อนึ่ง ผู้ที่สอบได้ประโยค ๗-๘-๙ เรียกว่าเป็นบาเรียนเอก คือ

ประโยค ๗ เรียกเอกสามัญ (เอก ส.)

ประโยค ๘ เรียกเอกมัธยม (เอก ม.)

ประโยค ๙ เรียกเอกอุดม (เอก อ.)^{๑๖๐}

^{๑๕๘} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, หน้า ๑๗.

^{๑๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙-๓๐.

^{๑๖๐} สิริวัฒน์ คำวันสา และทองพรรษ์ ราชภักดิ์, สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี, หน้า ๕๑-๕๓.

ข้อสังเกตเกี่ยวกับคำว่าประโยค คำว่าประโยคนี้น่าจะมาจากการแปลบาลีนั่นเองคือ ผู้แปลต้องรู้จักประโยคกัตตฺวาจก ก็มมาจาก ประโยคนาม ประโยคอาขยาต เป็นต้น การแปลครั้งหนึ่ง ๆ จะใช้กี่ประโยคแล้วแต่กรรมการจะกำหนด แต่เดิมนั้นประโยค ๓ ต้องแปล ๓๐ บรรทัด คือ ๓ ใบลาน (ใบละ ๑๐ บรรทัด) ต่อมาก็ลดลงเหลือ ๒ ใบบ้าง เป็นต้น ดังนั้น ผู้แปลได้ผ่าน ๓ ใบ จึงกำหนดให้เป็นบาเรียน ๓ ประโยค แต่ผู้ที่สอบได้ ๙ ประโยค ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องแปล ๙ ใบเสมอไป บางครั้งก็แปลใบเดียว เมื่อผ่านได้ก็ถือว่าเป็นบาเรียน ๙ ประโยค

อนึ่ง มีเรื่องน่าสนใจอยู่อย่าง คือ ในครั้งนั้นพระมอญที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยก็อนุญาตให้สอบบาเรียนด้วย แต่หลักสูตรใช้พระวินัยปิฎกอย่างเดียว กำหนดไว้ ๓ ประโยค ผู้ที่ผ่านประโยค ๒ แล้ว จึงจะได้เป็นบาเรียน ภายหลังเพิ่มเป็น ๔ ประโยค ผู้ผ่านประโยค ๒ เรียก บาเรียนจัตวา ผู้ผ่านประโยค ๓ เรียกบาเรียนตรี ผู้ผ่านประโยค ๔ เรียกว่าบาเรียนโท และหลักสูตรบาเรียนโทนี้ก็เทียบเท่าประโยค ๕ ของไทยนั่นเอง ต่อมาเมื่อการสอบปากเปล่าสิ้นสุดลง หันมาใช้ในการสอบเขียนแทน หลักสูตรของมอญก็ยกเลิก ให้มาสอบหลักสูตรเดียวกันกับพระไทยคือ ๓ ถึง ๙ ประโยคดังทุกวันนี้^{๑๖๑}

ในด้านการเรียนการสอนเหมือนกับสมัยรัชกาลที่ ๑ ตลอดจนด้านการวัดผลประเมินผลก็เช่นเดียวกัน คือ แปลปากเปล่า ตามที่พระเถระผู้เป็นกรรมการจะกำหนดให้แปล^{๑๖๒}

รัชกาลที่ ๓

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขึ้นกว่าเดิม เช่นกำหนดการสอนเป็นระยะเวลาชัดเจนแน่นอนขึ้น แต่ในด้านอื่น ๆ ส่วนใหญ่ก็เหมือนในรัชกาลก่อน ๆ^{๑๖๓}

พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ในด้านศาสนามาก ตลอดจนกระทั้งการบริจาทานในด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้น ได้มีการจ้างอาจารย์ไปบอกหนังสือขึ้นหลายอารามส่วนในพระบรมมหาราชวังนั้นก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งที่ริมหอพระปริตรในบริเวณพระที่นั่ง อมรินทร์วินิกฉัย โปรดถวายภัตตาหารเพลและให้รางวัลด้วย ครั้นถึง พ.ศ.๒๓๘๓ แก่งไม่พอจำนวนพระ จึงโปรดเกล้าฯ ให้บอกหนังสือในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท^{๑๖๔}

^{๑๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๕๓.

^{๑๖๒} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๙.

^{๑๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๖๔} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๒๔.

การศึกษาของคณะสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอีก ครั้งแรกก็จะมีการเล่นไวยากรณ โดยการเรียนจากคัมภีร์มูลกัจจายน์ ต่อไปก็จะแปลพระธรรมบท การเรียนการสอบก็แบ่งออกเป็น ๓ สูตร คือ ๑) ธรรมบท ๒) มงคลทีปนี ๓) สารัตถสังคหะ^{๑๖๕}

วิธีสอบพระปริยัติธรรม แต่เดิมมาเป็นการสอบแปลปากเปล่า ในรัชกาลที่ ๓ ได้โปรดให้ พระภิกษุสามเณรผู้เข้าแปลพระปริยัติธรรมมาจับประโยค ส่วนข้อสอบสมเด็จพระสังฆราชจะกำหนด ประโยคเองหรือให้พระราชาคณะช่วยออกข้อสอบแล้วใส่ไว้ในซอง เมื่อนักเรียนคนใดจะสอบก็ไปจับ สลากเอาเอง ถูกซองไหนก็แปลซองนั้น แต่ก่อนแปลกรรมการจะให้เวลาเล็กน้อยตรวจดูข้อสอบก่อน เมื่อหายตื่นเต็นแล้วจึงเรียกเข้าไปแปลต่อหน้ากรรมการ การแปลต้องแปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงจะเป็นบาเรียน ถ้าผ่านแค่ ๒ ประโยค ก็ยังไม่ได้เป็นบาเรียน ถือว่าตกหมด แต่ต่อมา ถ้า สอบได้ ๒ ประโยค ก็จะเป็นบาเรียนวังหน้า ตกลงว่าผู้สอบแต่ละคนจะไม่ได้สอบข้อสอบเดียวกันเลย การสอบแต่ละคราวสมเด็จพระสังฆราชจะทรงเป็นประธานเองวันแต่มีเหตุสุดวิสัยจึงทรงมอบให้พระ เภระอาวุโสแทน กรรมการจะมีประมาณ ๒๕-๓๐ รูป ถ้านักเรียนคนใดเก่งก็จะสอบถึงประโยค ๙ ใน วันเดียวกันก็ได้ การดำเนินการสอบนั้นจะจัดขึ้นโดยพระราชาคณะผู้อำนวยการรูปหนึ่งเป็น ผู้ดำเนินการก็ได้แต่จะเป็นตำแหน่งใดไม่ปรากฏ^{๑๖๖}

การวัดผลประเมินผล เดิมทีการเรียนการสอนจะมีการสอนไปเรื่อย ๆ นาน ๆ ก็จะมีการ ประกาศสอบสักครั้ง มาในรัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมมีความเจริญเป็น ปีกแผ่นดีแล้วจึงกำหนดการสอบไว้แน่นอน คือ ๓ ปี ให้มีการสอบหนึ่งครั้ง^{๑๖๗}

รัชกาลที่ ๔

ในรัชกาลที่ ๔ นี้มีการเปลี่ยนแปลงมากนักระหว่างได้มีการกำหนดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นเป็น ทางการเพื่อให้เกิดการนำเอาพระธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติ เช่น กำหนดวัน “มาฆบูชา” การทำวัตร วันธรรมสวนะ และการบรรพชา การอุปสมบท เป็นต้น^{๑๖๘}

การศึกษาพระปริยัติธรรมก็เหมือนรัชกาลที่ ๓ กล่าวคือ ก่อนจะสอบได้มีการจับสลาก จับได้ประโยคใดก็สอบประโยคนั้น ผ่านการสอบครั้งแรกในปีที่ ๑ นั้นก็จะเรียกว่าได้บาเรียน ๑ ผ่านปี ๒ ก็ได้บาเรียน ๒ ผ่านปี ๓ ก็เรียกว่าได้บาเรียน ๓ พระภิกษุสามเณรบางรูปที่มีความเชี่ยวชาญในการ แปล ในปีเดียวอาจจะแปลได้ตั้งแต่ประโยค ๑-๖ หรือถึง ๙ ก็ได้^{๑๖๙}

^{๑๖๕} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๗๓.

^{๑๖๖} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๑๖๗} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๙.

^{๑๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๖๙} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๗๔.

รัชกาลที่ ๕

ในรัชกาลที่ ๕ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังคงใช้หลักสูตรเหมือนกับรัชกาลที่ ๒ แต่ได้ปรับปรุงบ้าง เช่น มูลกัจจายน์ หลักสูตรปรับมาเป็นบาลีไวยากรณ์ โดยแต่งขึ้นใหม่เพื่อให้เรียนง่ายขึ้นกว่าเดิม นอกนั้นจะเหมือนกับหลักสูตรเดิม จัดชั้นเรียนเป็นประโยค ๑-๒-๓ และ ๔ ถึง ๙ เช่นกัน^{๑๗๐}

การวัดผลประเมินผลใช้วิธีการตามแบบเก่าโดยวิธีแปลด้วยปากเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยค กล่าวคือกำหนดให้สอบความรู้บาลี ประโยค ๑ และประโยค ๒ ด้วยวิธีเขียน ส่วนการสอบความรู้บาลีตั้งแต่ประโยค ป.ธ. ๓ ขึ้นไป คงสอบแปลด้วยปากตามแบบเดิม จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลีด้วยวิธีแปลด้วยปากมาใช้สอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค^{๑๗๑}

เนื่องจากนักเรียนที่เข้าสอบมากขึ้นก็มีการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์คือแต่เดิมการสอบจะมีกองการสอบอยู่กองเดียวทำให้ล่าช้าจึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่คือ

ชั้นประโยค ๑-๒ เดิมมีกองสอบกองเดียว เพิ่มเป็น ๒ กอง กองซ้ายและกองขวา จำนวนนักเรียนเคยสอบวันละ ๓ รูป ก็เปลี่ยนเป็นกองซ้าย ๔ รูป กองขวา ๔ รูป เป็นการเพิ่มวันละ ๔ รูป

ชั้นประโยค ๔ ขึ้นไป ยังรวมเป็นกองเดียวเหมือนเดิม จำนวนผู้เข้าสอบเพิ่มเป็น ๕ รูป การเข้าสอบก็มีการจับสลากเหมือนแต่ก่อนไม่เปลี่ยนแปลง

เนื้อหาของข้อสอบจะออกตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ในแต่ละประโยคจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง แต่เดิมนั้นกำหนดเนื้อหาวิชาชั้นประโยค ๑-๒-๓ จะให้แปลธรรมบทของหลักสูตรที่กำหนดโดยให้แปล ๓ ไບลาน คือ ๓๐ บรรทัด (ลานหนึ่งจะมี ๑๐ บรรทัด) ชั้นประโยค ๔ ขึ้นไป แปล ๒ ไບลาน คือ ๒๐ บรรทัด เว้นประโยค ๙ ให้แปล ๑ ไບลาน คือ ๑๐ บรรทัด ส่วนประโยค ๕-๗ และประโยค ๘-๙ คงไว้เหมือนเดิม

การกำหนดเวลาสอบไล่แต่เดิมนั้นใช้เวลาอย่างน้อย ๓ ปี ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมาได้กำหนดเป็นที่แน่นอนว่า ๓ ปี จะมีการสอบไล่พระปริยัติธรรมครั้งหนึ่ง ในรัชกาลที่ ๕ ได้เปลี่ยนแปลงจากกำหนดเดิมมาเป็น ๑ ปี ให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมครั้งหนึ่งโดยเริ่มสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา และวิธีการนี้ก็ใช้มาตลอดจนปัจจุบัน

เกณฑ์การวัดผลประเมินผลมีการใช้แบบเดิมทุกอย่าง คือนักเรียนจะต้องเข้าไปแปลต่อหน้าคณะกรรมการจำนวน ๓ ท่าน การแปลจะถือว่าได้หรือผ่านนั้นกรรมการจะดูว่าแปลผิดหรือไม่ ถ้ามีการแปลผิดกรรมการจะทักท้วงและจะทดเวลาให้ผู้เข้าสอบแก้ไขจำนวน ๓ ครั้ง ถ้าผู้เข้าสอบหรือ

^{๑๗๐} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๙.

^{๑๗๑} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, หน้า ๓๓.

นักเรียนเข้าแปลไม่สามารถยกย้ายแก้ไขการแปลให้ถูกต้องถึง ๓ ครั้งแล้วจึงถือว่าสอบตกหรือไม่ผ่าน และการแปลก็จะแปลด้วยปากเปล่าทุกชั้นประโยค^{๑๗๒}

รัชกาลที่ ๖

สมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการปรับปรุงการศึกษาของพระสงฆ์ให้เจริญขึ้นโดยการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมออกเป็น ๒ แผนก คือ ๑) พระปริยัติธรรม แผนกบาลี ๒) พระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเท่านั้น พระปริยัติธรรมแผนกบาลีคือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบเดิมในรูปแบบเดิมนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องเรียนรู้พระปริยัติธรรมจากการแปล ซึ่งมีหลักสูตรแบบเรียนเป็นภาษาบาลีล้วน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาชั้นสูงและยากมาก ผู้ศึกษาจะต้องมีนิสัยรักจริง ๆ จึงจะศึกษาได้และกว่าจะศึกษาสำเร็จได้ต้องใช้เวลานานปีจึงทำให้ผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีจำนวนผู้เรียนที่ค่อนข้างจะจำกัด

การปรับปรุงการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือการศึกษาปริยัติธรรมแบบเดิมนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง เช่นการสอบระยะแรกการสอบบาลีชั้นประโยค ๑-๒ ให้เปลี่ยนจากการสอบปากเปล่ามาเป็นการเขียน ส่วนประโยค ๓-๙ ยังต้องแปลด้วยปากเปล่าเหมือนเดิมและถ้าสอบไม่ผ่านแต่ละประโยคจะไม่มีสิทธิ์เข้าสอบชั้นต่อไป

ระยะที่ ๒ ได้ยกเลิกการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชุดชั้นประโยคจากการสอบปากเปล่ามาเป็นการเขียนแทนและมีการสอบด้วยข้อเขียน (พ.ศ.๒๔๕๙) มาจนถึงปัจจุบัน^{๑๗๓}

รัชกาลที่ ๗

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือเปรียญนั้นนอกจากหลักสูตรการเรียนการสอนเดิมแล้วยังได้มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ

๑. ฝ่ายไทย แบ่งประโยค มี ๙ ชั้น คือ

ชั้น ๑-๒-๓ เรียน อัมมปทัฏฐกถา

ชั้น ๔ เรียน มงคลัตถทีปนีบันตัน

ชั้น ๕ เรียน สารัตถสังคหะ

ชั้น ๖ เรียน มงคลัตถทีปนีบันปลาย

ชั้น ๗ เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา

ชั้น ๘ เรียน วิสุทธิมคค์

ชั้น ๙ เรียน สารัตถทีปนี (ฎีกาวินัย)

^{๑๗๒} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๑๐.

^{๑๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

๒. ฝ่ายรามัญ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

ชั้น ๑ เรียน อาทิกัมม์ หรือ ปาจิตตีย์อย่างใดอย่างหนึ่ง

ชั้น ๒ เรียน มหาวัคค์ หรือจุลลวัคค์

ชั้น ๓ เรียน บาลีมุตตกวินยวินิจฉัย

ชั้น ๔ เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา

การศึกษาระยะแรกเหมือนในรัชกาลที่ ๔ ต่อมา มหาธาตุวิทยาลัยย้ายไปตั้งที่วัดสุทัศน์ และทางวัดมหาธาตุตั้งบาลีวิทยาลัยของตนเองขึ้นตลอดจนจัดให้มีการศึกษาขยายออกไปตามวัดต่างๆ มากขึ้น^{๑๗๔}

รัชกาลที่ ๘

รัชกาลนี้มีเวลาสั้นมาก เรื่องราวต่าง ๆ ด้านการศึกษาจึงมีน้อยแต่ก็เป็นเรื่องสำคัญไม่แพ้รัชกาลอื่น ๆ เรื่องแรกก็คือได้อนุญาตให้คฤหัสถ์สอบธรรมศึกษาเอกในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ สืบต่อจากธรรมศึกษาโทได้ซึ่งเปิดให้มีสอบมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ แต่จะสอบอย่างไรมีหลักสูตรอะไรบ้างนั้นยังหาหลักฐานไม่พบเพราะแถลงการณ์ในปดังกล่าวนั้นหาย นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ. ๒๔๘๔ แล้วทางคณะสงฆ์ก็ได้ออกกระเปียบองค์การศึกษาว่าด้วยการจัดการศึกษาขึ้นเมื่อก่อนนั้นการศึกษาทั้งด้านบาลีและนักรธรรมไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนเลยเพียงแต่จัดสอนกันตามวัดหรือในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้ถือว่าพระเถระเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ต้องเล่าเรียนธรรมวินัยเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติและสั่งสอนอุบาสกอุบาสิกาต่อไป ดังนั้นทุกวัดจึงเป็นโรงเรียนไปด้วยเพียงจะมีประกาศจัดตั้งสำนักศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ นี้เอง^{๑๗๕}

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในรัชสมัยนี้ไม่ปรากฏเด่นชัดนักเพราะระยะเวลาในการปกครองราชย์สั้นมากแต่เข้าใจว่าคงจะจัดการเรียนการสอนเหมือนกับสมัยรัชกาลที่ ๗ สืบต่อมา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสมัยปัจจุบันปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมีแม่กองบาลีเป็นผู้รับผิดชอบแบ่งเป็น ๙ ชั้น เหมือนอย่างสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ต่างกันเฉพาะหนังสือประเภทการเรียนการสอนเท่านั้น กล่าวคือเมื่อจัดแบ่งประโยคออกเป็น ๙ ชั้นแล้วจะถือว่าเป็นเปรียญได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไปคือเปรียญธรรม ๓ ประโยคถึง ๙ ประโยคและจัดรวมเป็น ๓ ชั้น ได้อย่างเดิมโดยจัดเป็นดังนี้^{๑๗๖}

ประโยค ป.ธ. ๓ เป็นเปรียญตรี

^{๑๗๔} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๗๕.

^{๑๗๕} สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๕.

^{๑๗๖} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, หน้า ๖๒-๖๓.

ประโยค ป.ธ. ๔-๕-๖ เป็นเปรียญโท

ประโยค ป.ธ. ๗-๘-๙ เป็นเปรียญเอก

สำหรับหลักสูตร (หนังสือตำราเรียน) ที่ใช้ศึกษารวมเป็นวิชาใหญ่ได้ ๔ วิชา
แยกเป็นวิชาย่อยได้ ๗ วิชา แต่ละชั้นมีไม่เกิน ๔ วิชา ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. วิชาบุรพภาค ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทยเฉพาะ ป.ธ. ๓

๒. วิชาบาลีไวยากรณ์ แยกออกเป็น

๒.๑ บาลีไวยากรณ์เฉพาะประโยค ๑-๒ และ ป.ธ.๓

๒.๒ วากยสัมพันธ์เฉพาะ ป.ธ.๓

๓. วิชาแปลบาลี แยกออกเป็น

๓.๑ แปลมคธเป็นไทย เป็นวิชาหลักมีทุกชั้น ต่างกันโดยคัมภีร์ที่กำหนดให้เรียน

๓.๒ แปลไทยเป็นมคธ ตั้งแต่ ป.ธ.๔ ถึง ป.ธ.๙ กำหนดคัมภีร์ต่างไปตามชั้น

๓.๓ แต่งฉันทภาษามคธเฉพาะ ป.ธ.๘

๓.๔ แต่งไทยเป็นมคธเฉพาะ ป.ธ.๙

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเวลาต่อมา ทางการคณะสงฆ์จึงได้ยกเลิกการสอบประโยค ๑-๒ ไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง เป็นเพราะเหตุใดไม่สามารถทราบได้ คงเหลือแต่การเรียนการสอนและการสอบเฉพาะประโยค ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙ โดยเฉพาะ ป.ธ.๓ นั้น เรียนแปลและสัมพันธ์พระธรรมบทภาคที่ ๑ ถึง ภาคที่ ๘ รวม ๘ ภาค แต่ภายหลังต่อมา คือ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๐ ทางการคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถระ ป.ธ.๙) วัดสามพระยา ครั้นดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปัญญาภิตีแม่กองบาลีสนามหลวง จึงได้หยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาดำเนินการ โดยจัดให้มีการสอบประโยค ๑-๒ อีกครั้งหนึ่ง และคงยังปฏิบัติจนตราប់ทุกวันนี้^{๑๗๗}

จะด้วยเหตุใดก็ตาม หลังจากการที่คณะสงฆ์ได้ประกาศยกเลิกการสอบประโยค ๑-๒ ไปชั่วระยะเวลานั้นนั้น ทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เริ่มต้นสอบที่ประโยค ป.ธ.๓ ซึ่งผู้เรียนต้องเรียนและสอบครั้งเดียว ถ้าสอบได้ก็ได้เป็นเปรียญ แต่หลักสูตรเพิ่มขึ้นจากเดิมมาก คือ ต้องเรียนธรรมบททั้ง ๘ ภาค ตั้งแต่ภาคที่ ๑ ถึง ภาคที่ ๘ นับว่าสร้างความหนักใจแก่ผู้เรียนอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน และเวลาต่อมาคณะสงฆ์ก็ได้จัดให้มีการเรียนการสอนสอบประโยค ๑-๒ ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่า การเรียนการสอนสอบประโยค ป.ธ.๓ โดยใช้ หลักสูตร คือธรรมบททั้ง ๘ ภาค เป็นการยากและลำบากแก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อแท้และทำให้ผู้เรียนลดน้อยลงไปตามลำดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คณะสงฆ์ต้องพิจารณาทบทวนระบบการเรียนการสอน

^{๑๗๗} ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน), ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๕๔, หน้า ๒๒.

ใหม่อีกครั้ง โดยจัดการเรียนการสอนเข้าสู่ระบบเดิม คือแยกเป็นระดับประโยค ๑-๒ และประโยค ป.๓ โดยจัดหลักสูตรธรรมบพภาคที่ ๑-๔ สำหรับประโยค ๑-๒ และธรรมบพภาคที่ ๕-๘ สำหรับประโยค ป.๓ มาจนกระทั่งทุกวันนี้

๒.๔ หลักสูตรประโยคบาลีสณามหลวงที่ใช้ยุดอยู่ในปัจจุบัน

๒.๔.๑ ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.๓. ๙ คือ

ประโยค ๑-๒

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎกถา ภาค ๑-๔

๒. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำ

ประโยค ป.๓.๓

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘

๒. วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘

๓. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำและความเข้าใจประกอบกัน

๔. วิชาบุรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะวรรคตอนตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ

ประโยค ป.๓.๔

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎกถา ภาค ๑

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถทีปนี ภาค ๑

ประโยค ป.๓.๕

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎกถา ภาค ๒ ถึง ภาค ๔

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถทีปนี ภาค ๒

ประโยค ป.๓.๖

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือธมมปทฎกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘ แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด หรืออาจดัดแปลงสำนวนและท้องเรื่อง หรือตัดตอนที่ต่างๆมาเรียงติดต่อกันเป็นประโยคสอบไล่ก็ได้

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ตติย-จตุตถ-ปญจ-สมนตปาสาทิกา

ประโยค ป.๓.๗

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถทีปนี ภาค ๑

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ปจฺม-ทฺตฺย-สมฺมตปาสาทิกา

ประโยค ป.ธ.๘

๑. วิชาแต่งฉันทมคธ แต่งฉันทเป็นภาษามคธ ๓ ฉันท ในจำนวน ๖ ฉันท คือ

(๑) ปฐยาวัตร	(๒) อินทรวีเชียร
(๓) อุเปนทรวีเชียร	(๔) อินทรวงศ์
(๕) วังสัฏฐะ	(๖) วสันตติลิก

ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ปจฺมสมฺมตปาสาทิกา

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้ วิสุทฺธิมคฺค

ประโยค ป.ธ.๙

๑. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วน ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทฺธิมคฺค

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ อภิธมฺมตถวิภาวินี^{๑๗๘}

๒.๔.๒ การเรียนการสอน

การเรียนการสอนได้ใช้วิธีท่องจำจากตำรา หนังสือเรียนในระดับชั้นไวยากรณ์ ประโยค ๑-๒ และประโยค ๓ และใช้วิธีแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทยหรือจากภาษาไทยเป็นบาลี เนื้อหาที่เรียนนั้นเป็นความรู้ในพระไตรปิฎก คือพระวินยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก โดยเน้นให้ผู้เรียนรู้ความหมายของคำ รู้ไวยากรณ์ของภาษา โดยใช้รรถกถาของพระไตรปิฎกนั้น ๆ มาเป็นแบบเรียนและทดสอบในการแปล^{๑๗๙}

๒.๔.๓ การวัดผลและประเมินผลการสอบบาลีสนามหลวง

การสอบบาลีสนามหลวง แบ่งการสอบออกเป็น ๘ ชั้น คือ บาลีประโยค ๑-๒ (ป.๑-๒) เปรี๊ญธรรม ๓,๔,๕,๖,๗,๘ และ ๙ (ป.ธ.๓,ป.ธ.๔,ป.ธ.๕,ป.ธ.๖,ป.ธ.๗,ป.ธ.๘,ป.ธ.๙) ดำเนินการสอบเป็น ๒ ครั้ง ๆ ละตอน คือ

ครั้งที่ ๑ สำหรับเปรี๊ญธรรม ๖,๗,๘,๙ ประโยค ในกรุงเทพมหานคร สอบในวันขึ้น ๒,๓,๔,๕,๖ ค่ำ เดือน ๓ ของทุก ๆ ปี

^{๑๗๘} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๗-๑๓๙.

^{๑๗๙} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๑๙.

ครั้งที่ ๒ สำหรับบาลีประโยค ๑-๒ ประโยค และเปรียญธรรม ๓,๔,๕ สอบในวันแรม ๑๐,๑๑,๑๒, ค่ำ เดือน ๓ ของทุก ๆ ปี^{๑๘๐}

สถานที่สอบ ปัจจุบันสนามหลวงแผนกบาลี ได้จัดสถานที่สอบบาลีออกเป็น ๒ แห่ง คือ

- ๑) สนามสอบส่วนกลาง
- ๒) สนามสอบส่วนภูมิภาค

โดยกำหนดสถานที่สอบ ดังนี้

๑. สถานที่สอบครั้งที่ ๑ ส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร)^{๑๘๑}

๑.๑ ประโยค ป.ธ.๗, ป.ธ.๘ และ ป.ธ.๙ สอบที่วัดสามพระยา

๑.๒ ประโยค ป.ธ.๖ ทุกสำนักเรียนส่วนกลาง สอบที่วัดเบญจมบพิตรฯ

๑.๓ ประโยค ป.ธ.๖ ส่วนภูมิภาคส่วนที่ ๑ สอบที่วัดพระเชตุพนฯ จำนวน ๒๕ คณะ

จังหวัด

๑.๔ ประโยค ป.ธ. ๖ ส่วนภูมิภาคส่วนที่ ๒ สอบที่วัดสระเกศ จำนวน ๔๘ คณะ

จังหวัด

๒. สถานที่สอบครั้งที่ ๒ มี ๒ สถานที่สอบ คือ ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค

๒.๑ สถานที่สอบส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร)

๑. ประโยค ๑-๒ สอบที่วัดมกุฏกษัตริยาราม จำนวน ๑๒ สำนักเรียน

๒. ประโยค ๑-๒ สอบที่วัดไตรมิตรวิทยาราม จำนวน ๒๒ สำนักเรียน

๓. ประโยค ๑-๒ สอบที่วัดมหาพฤฒาราม จำนวน ๙ สำนักเรียน

๔. ประโยค ๑-๒ สอบที่วัดราชสิทธิาราม จำนวน ๑๑ สำนักเรียน

๕. ประโยค ๑-๒ สอบที่วัดกัลยาณมิตร จำนวน ๑๑ สำนักเรียน

๖. ประโยค ๑-๒ สอบที่วัดทองนพคุณ จำนวน ๑๔ สำนักเรียน

๗. ประโยค ป.ธ.๓ สอบที่วัดประยุรวงศาวาส จำนวน ๑๙ สำนักเรียน

๘. ประโยค ป.ธ.๓ สอบที่วัดสุทัศนเทพวราราม จำนวน ๒๙ สำนักเรียน

๙. ประโยค ป.ธ.๓ สอบที่วัดอนงคาราม จำนวน ๓๕ สำนักเรียน

๑๐. ประโยค ป.ธ.๔ สอบที่วัดบวรนิเวศวิหาร จำนวน ๑๗ สำนักเรียน

๑๑. ประโยค ป.ธ.๔ สอบที่วัดเทพธิดาราม จำนวน ๒๙ สำนักเรียน

๑๒. ประโยค ป.ธ.๔ สอบที่วัดบพิตรพิมุข จำนวน ๓๕ สำนักเรียน

๑๓. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดสามพระยา จำนวน ๒๐ สำนักเรียน

^{๑๘๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๑๘๑} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, หน้า ๔๑-๗๒.

๑๔. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดชนะสงคราม จำนวน ๒๔ สำนักเรียน

๑๕. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดจักรวรรดิราชาวาส จำนวน ๓๐ สำนักเรียน

๑๖. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดมหาธาตุ จำนวน ๒๘ คณะจังหวัด (สำนักเรียนส่วนภูมิภาค)

๑๗. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดพระเชตุพนฯ จำนวน ๑๖ คณะจังหวัด (สำนักเรียนส่วนภูมิภาค)

๑๘. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดปากน้ำ จำนวน ๒๔ คณะจังหวัด (สำนักเรียนส่วนภูมิภาค)

๑๙. ประโยค ป.ธ.๕ สอบที่วัดราชโอรสาราม จำนวน ๒๒ คณะจังหวัด (สำนักเรียนส่วนภูมิภาค)

๒.๒ สถานที่สอบส่วนภูมิภาค

ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ.๔ สำนักเรียนคณะจังหวัด โดยมีเจ้าคณะจังหวัดนั้นๆ เป็นผู้ดำเนินการจัดสนามสอบในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

การวัดผลหรือการสอบบาลีสนามหลวงมีแม่กองบาลี เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการออกปัญหา ส่วนการดำเนินการในการสอบในต่างจังหวัด แม่กองบาลีได้มอบให้เจ้าคณะภาคต่างๆแต่งตั้งกรรมการนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบทุกแห่ง โดยเปิดสอบในชั้นประโยค ๑-๒ และ ป.ธ. ๓-๔ แล้วนำไปคำตอบมาส่งแม่กองบาลี เพื่อดำเนินการตรวจ ส่วนประโยค ป.ธ. ๕,๖,๗,๘ และ ๙ ดำเนินการในส่วนกลางตามที่แม่กองบาลีกำหนดให้เป็นสถานที่สอบ

อนึ่ง การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนเฉพาะวิชาบาลีไวยากรณ์ได้ให้เกณฑ์คะแนนเป็นตัวเลขในการตรวจประโยคของบาลีสนามหลวง ตามประกาศของกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ ลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๗ ซึ่งมีข้อปฏิบัติดังนี้

ประกาศให้ใช้เกณฑ์คะแนนเป็นตัวเลขในการตรวจประโยคของสนามหลวงซึ่งตั้งปัญหาให้นักเรียนตอบ ได้วางหลักเกณฑ์ในการหักคะแนนไว้ว่า ข้อหนึ่งแบ่งเป็น ๔ เลี้ยว ให้หักคะแนนตามส่วนที่ผิด คือผิดทั้งข้อ หักหมดทั้ง ๔ เลี้ยว ผิด ๓ ส่วน หัก ๓ เลี้ยว ผิด ๒ ส่วน หัก ๒ เลี้ยว ผิด ๑ ส่วน หัก ๑ เลี้ยว นั้น ไม่สะดวกในการตรวจและไม่ให้ความสม่ำเสมอทั่วไป เพราะบางครั้งผิดไม่ถึง ๑ เลี้ยว ก็เก็บเต็ม ๑ เลี้ยว นั้น ตึงเกินไปไม่เก็บเลยก็หย่อนเกินไป จะเก็บน้อยกว่า ๑ เลี้ยว ให้พอควรกัน ก็ไม่มีเกณฑ์จะเก็บนับว่าเกณฑ์คะแนนนี้ยังไม่สมบูรณ์พอ ไม่ให้ความเสมอภาคไม่มีความสะดวกในการตรวจ เพราะฉะนั้น เพื่อให้เกณฑ์คะแนนในการตรวจสมบูรณ์ ให้ความสะดวก และความเสมอภาคทั่วไป จึงให้เลิกเกณฑ์หักส่วนคะแนนเป็นเลี้ยวเสีย ให้ใช้เกณฑ์คะแนนเป็นเลขแทนดังต่อไปนี้

เกณฑ์คะแนนเลข

ให้คะแนนข้อละ ๑๐

ผิด ๑ ถึง ๑๕ ให้ ๓ ได้

ผิด ๑๖ ถึง ๒๐ ให้ ๒ ได้

ผิด ๒๑ ถึง ๒๕ ให้ ๑ ได้

ผิดเกิน ๒๕ ลงศูนย์ คือตก

ตอบสับข้อ แม้ข้อเดียวหรือทั้งหมด ให้หัก ๒ คะแนนทุกวิชา ให้ใช้เกณฑ์คะแนน ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป

ตามประกาศข้างบนนี้ ในการตรวจประโยคบาลี ให้เฉพาะการตรวจเฉลยปัญหาบาลีไวยากรณ์

สำหรับวิธีตรวจบุรพภาคประโยค ป.ธ.๓ ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๙๐ ความเป็นที่สอบวิชาบุรพภาคประโยค ป.ธ.๓ อย่างที่ใช้อยู่นี้ ก็เพื่อให้นักเรียนวางรูปแบบหนังสือราชการหรือวางรูปหนังสืออื่น เช่น โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน เป็นต้น รู้จักวางย่อหน้า วรรคตอน และใช้ตัวอักษรให้ถูกต้องตามสมัยนิยม ฉะนั้น จึงวางหลักเกณฑ์การตรวจได้ดังนี้

การปรับและการเก็บคะแนน

วางรูปจดหมายราชการผิดหมด ปรับเป็นตก

ผิดย่อหน้า ๑ แห่ง เก็บ ๒ คะแนน

ผิดวรรคตอนถึงเสียรูปหรือเสียความ ๑ แห่ง เก็บ ๑ คะแนน

ผิดอักษร ๑ ตัว เก็บ ๑ คะแนน

เมื่อรวมคะแนนเข้าด้วยกัน ถ้ามีคะแนนหักรวมเกินกว่า ๑๒ คะแนนถือว่าปรับเป็นตก

วิธีตรวจประโยคบาลีสนามหลวง การตรวจประโยคบาลีสนามหลวง แปรมครเป็นไทย แปรไทยเป็นมคร และวิธีสัมพันธ์มีวิธีหักคะแนน ดังนี้

๑. แปรผิดศัพท์ หรือเรียกชื่อสัมพันธ์ผิดในวิภัติเดียวกัน เช่น สัตตมีวิภัติมีชื่อเรียกอาหาร หลายอย่าง ศัพท์ที่สัมพันธ์ที่ถูกเป็นอุปสเลสิกอาหาร แต่เรียกผิดเป็นวิสยาธาดังนี้เป็นต้น ชื่อว่าผิดศัพท์

๒. แปรเสียสัมพันธ์ หรือเรียกชื่อว่าสัมพันธ์ผิดต่างวิภัติกัน เช่น อาหารเป็น อปาทาน หรือสัมพันธ์เข้าที่ผิดในประโยคเดียวกัน ชื่อว่าผิดสัมพันธ์

๓. แปรสับประโยค หรือสัมพันธ์สับประโยค เช่น เอาประโยคเลขนอกกับประโยคเลขในปนกันก็ดี ให้ประธานกับกิริยาผิดบุรุษกันก็ดี แปรหรือสัมพันธ์ผิดจนไม่เป็นรูปก็ดี เหล่านี้ชื่อว่าผิดประโยค

การเก็บคะแนน

ผิด ๑ ศัพท์ เก็บ ๑ คะแนน

ผิตสัมพันธ์ ๑ แห่ง เก็บ ๒ คะแนน

ผิตประโยค ๑ ประโยค เก็บ ๖ คะแนน

การปรับ

นับคะแนนที่เก็บไว้แล้วรวมกันเข้าได้

ผิต ๑ ถึง ๖ ให้ ๓ ให้

ผิต ๗ ถึง ๑๒ ให้ ๒ ให้

ผิต ๑๓ ถึง ๑๘ ให้ ๑ ให้

ผิตเกิน ๑๘ ลงศูนย์ (๐) ทั้งหมด

แต่ข้อว่า “แปลหรือสัมพันธ์ผิตจนเสียรูป” นั้น

ถ้าประโยคยาวกว่า ๓ บรรทัด นับเป็นผิตเกิน ๑๘

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๓ บรรทัด นับเป็นผิต ๑๘

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๒ บรรทัด นับเป็นผิต ๑๒

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๒ บรรทัด นับเป็นผิต ๖

แต่ข้อสำคัญต้องสันนิษฐานว่าผู้แปลมีความรู้สมกับชั้นประโยคนั้นหรือไม่ เช่น ป.๖ ถึง ป.๘ จัดเป็นประโยคสูง ถ้าจะต้องเก็บคะแนนหุยมหิมจนเกินไป ถึง ๑๘ จึงเป็นตก ก็จะเป็นการตรวจภูมิความรู้ของนักเรียนแรกศึกษาไปไม่สมภูมิ ฉะนั้น แม้จะผิตยังไม่เต็มเกณฑ์กำหนด แต่เห็นว่ามี ความรู้ไม่สมชั้นก็เอาเป็นตกได้^{๑๘๒}

กำหนดชั้นและวิชาที่สอบได้

ประโยค ป.๖.๓ จำนวน ๓ วิชา

ก. ๓,๓,๓ ได้ชั้นเอก

ข. ๓,๓,๒ ได้ชั้นโท

ค. ๓,๒,๒ ได้ชั้นตรี

ฌ. ๒,๒,๒ ได้ชั้นตรี

ง. ๓,๓,๑ ได้นอกชั้น

จ. ๓,๒,๑ ได้นอกชั้น

(เฉพาะวิชาแปลมคอเป็นไทย ต้องได้ ๒ หรือ ๓ ให้)

ประโยค ๑-๒ และ ป.๖. ๔,๕,๖,๗ จำนวน ๒ วิชา

ก. ๓,๓ ได้ชั้นเอก

ข. ๓,๒ ได้ชั้นโท

^{๑๘๒} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๒๐-๒๒.

ค. ๒,๒ ได้ชั้นตรี

ประโยค ป.ธ. ๘,๙ จำนวน ๓ วิชา

ก. ๓,๓,๓ ได้ชั้นเอก

ข. ๓,๓,๒ ได้ชั้นโท

ค. ๓,๒,๒ ได้ชั้นตรี

ฅ. ๒,๒,๒ ได้ชั้นตรี

นอกนี้ตก

ข้อควรสังเกต คำว่า “บาเรียน” และ “เปรียญธรรม”

คำว่า “บาเรียน” แปลกันว่าครูผู้สอน ครูผู้บอกให้รู้ “บา” แปลว่าครูหรืออาจารย์เพราะมีคำว่า “บาธรรม” ปรากฏอยู่ในพงศาวดารเหนือโดยมาก ซึ่งแปลว่า “ครูผู้รู้ธรรม” ส่วนคำว่า “เรียน” ก็คือการเรียนรู้ การรับความรู้ การบอกให้รู้ เมื่อเอาคำ ๒ คำมาต่อกันจึงได้ความว่าครูผู้บอกให้รู้ อาจจะตีความว่าเมื่อสอบผ่าน ๓ ประโยคแล้วก็เป็นครูสอนคนอื่นได้ แต่คำว่า “บา” นี้ยังมีความหมายหลายแง่ อาจแปลว่าครูก็ได้ เช่นคำว่าครูบาอาจารย์ อาจจะหมายถึงพระก็ได้ เช่นครูบาศรีวิชัย ผู้สร้างทางขึ้นดอยสุเทพและทางอีสานเรียกพระว่าครูบา หรือคำว่า ซี บา นา สงฆ์ ก็หมายถึงพระ ดังนั้นคำว่า “บา” จึงมีหลายความหมาย ถ้าหากเราจะแปล บาวาพระ คำว่า “บาเรียน” ก็น่าจะแปลว่า “พระที่ได้เรียน” หรือ “พระนักเรียน” เป็นต้น

อย่างไรก็ตามนี้ก็เป็เพียงทศนะหนึ่งเท่านั้น แต่ความหมายที่ว่าครูของนักเรียนหรือครูผู้สอนนักเรียนนั้นก็น่าฟังอยู่

อนึ่งในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๔๙๓ ได้ให้ความหมายไว้ว่า บา (น.) ครู อาจารย์ ชายหนุ่ม บาธรรม (น.)ผู้เชี่ยวชาญในทางธรรม อาจารย์ธรรม จึงสรุปได้ว่าบาเรียนคือครูผู้สอนนักเรียนนั่นเอง^{๑๘๓}

คำว่า “เปรียญ” นี้เปลี่ยนมาจากคำว่าบาเรียนแต่จะเปลี่ยนเมื่อไรยังไม่พบหลักฐานเชื่อกันว่าใช้คำนี้เมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ แต่ว่าแม้ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อ พ.ศ.๒๔๕๕ ก็ยังใช้คำว่า “บาเรียน” อยู่จึงไม่แน่ว่าเป็นปีใด และยิ่งกว่านั้นคำว่า เปรียญก็มีมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ แล้วด้วยซ้ำคือสมัยที่สมเด็จพระสังฆราช (สา) เป็นสามเณรอายุ ๑๔ ปี เมื่อ พ.ศ.๒๓๗๐ สามเณรสาสอบปริยัติธรรมสนามหลวงได้ ๒ ประโยค ยังไม่ได้เป็นเปรียญทางราชการแต่ได้เป็น “เปรียญวังหน้า” เหตุที่เรียกอย่างนี้กรมพระสมมตอมรพันธุ์และสมเด็จพระยาตำรางฯทรงอธิบายว่า

“ด้วยประเพณีแปลพระปริยัติธรรมในสมัยนั้นผู้เข้าแปลต้องแปลให้ครบ ๓ ประโยคในคราวเดียวจึงนับว่าเป็นเปรียญ ถ้าไม่ครบเข้ามาแปลคราวหน้าต้องแปลตั้งแต่ประโยค ๑ ไปใหม่และ

^{๑๘๓} สิริวัฒน์ คำวันสาและทองพรรษ ราชภัฏดี, **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี**, หน้า ๕๘-๕๙.

ครั้งเดียว กรมพระราชวังบวรมหาดาศกิตติพลเสพย์มีพระประสงค์จะทรงอุปการะแก่ภิกษุสามเณรที่เล่าเรียนมิให้ทอดยอกจากความเพียรไปเสีย ถ้ารูปใดแปลได้ ๒ ประโยคทรงรับอุปการะไปกว่าจะเข้าแปลใหม่ได้เป็นเปรียญจึงพากันเรียกภิกษุสามเณรเหล่านั้นว่า “เปรียญวังหน้า” (แต่ไม่ถือเป็นสมณศักดิ์)

ครั้นมาในรัชกาลที่ ๕ ต่อที่ ๖ เมื่อตั้งมหากรุณาธิคุณขึ้นได้แบ่งการสอบจากสนามหลวง (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) ไปสอบอีกสนามหนึ่งนั้น คำ ๒ คำนี้ก็มาพัวพันกันขึ้นอีกคือผู้สอบเปรียญของมหากรุณาได้สูงสุดก็เรียกกันว่าบาเรียนเอกแต่บาเรียนเอกนั้นเทียบเท่าเปรียญ ๗ ประโยคตัวอย่างเช่น สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น) วัดบวรนิเวศวิหารก็ว่าเป็นบาเรียนเอกแต่ตามทำเนียบว่าได้เป็นเปรียญ ๗ ประโยคก็เลยทำให้สับสนยิ่งขึ้นว่า คำ ๒ คำนี้ จะแยกจากกันเมื่อไรแน่ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก็สันนิษฐานกันอีกว่าเดิมทีบาเรียนคงจะหมายถึงถึงวุฒิและความสามารถในการปฏิบัติงานด้วย ส่วนเปรียญนั้นคงหมายเอาวุฒิอย่างเดียวเพราะคำว่า “เปรียญ” น่าจะมาจากบาลีว่า “ปริญญา” แปลว่า “รอบรู้ หรือรู้ทั่วถึง” คือคนที่สอบบาลีได้ในครั้งนั้นก็นับถ้อยยกย่องกันว่ามีความรู้มากกว่าคนทั้งหลายเนื่องจากสภาพบ้านเมืองเราครั้งนั้นการศึกษายังไม่เจริญพอ ศาสตร์ด้านอื่น ๆ ก็ไม่ค่อยมีส่วนมากก็ไปจากวัด พระที่คงแก่เรียนจึงเป็นทั้งครู หมอยา หมอความ หมอดู นักปกครองนักสังคมสงเคราะห์ไปด้วย ที่ถวายเป็นเกียรติให้ท่านเป็นเปรียญจึงเหมาะสมอย่างยิ่ง^{๑๘๔}

คำว่า “เปรียญธรรม” หมายถึงผู้ที่สอบได้ทั้งบาลีและนักธรรมเป็นคำที่ใช้ภายหลังเมื่อมีการสอนนักธรรมแล้ว คือผู้ที่สอบบาลีได้เป็นเปรียญบาลีและสอบนักธรรมได้อีกเรียกว่า “เปรียญธรรม” ครั้นต่อมาได้มีระเบียบบังคับไว้เลยว่าผู้ที่สอบบาลีนั้นจะต้องสอบนักธรรมได้ก่อน ถ้าสอบนักธรรมตกบาลีก็เป็นโมฆะ คือนักธรรมตรีที่มีสิทธิสอบได้แค่ประโยค ๑-๒ และ ประโยค ๓ นักธรรมโทมีสิทธิสอบประโยค ๔-๕-๖ ส่วนนักธรรมเอกมีสิทธิสอบประโยค ๗-๘-๙^{๑๘๕}

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากองค์พระมหากษัตริย์ ได้เข้ามามีส่วนในการยกย่อง อุปถัมภ์ มาทุกยุคทุกสมัย ตัวอย่างเช่น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสผนวชเป็นสามเณร ทรงถวายเป็นการอุปถัมภ์แก่ภิกษุและสามเณรที่มีความรู้ในพระปริยัติธรรมเป็นกรณีพิเศษ เมื่อประชาชนชาวไทย นิยมให้บุตรหลานบวชเรียนเป็นสามเณรในวัดจนกลายเป็นประเพณีในที่สุด การจัดการศึกษานั้นมีจุดมุ่งหมายคือเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักสูตรที่ใช้ในอดีตคือพระไตรปิฎกส่วนในปัจจุบันมีงานวิจัยชี้ให้เห็นถึง ปัญหาและรูปแบบการบริหารงานวิชาการ โดยเฉพาะโครงสร้างการบริหารงานวิชาการที่เกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาการบริหาร การเรียนการสอน หลักสูตร และผลการเรียนพระปริยัติ

^{๑๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๒.

^{๑๘๕} อ้างแล้ว, หน้า ๖๘-๖๙.

ธรรมแผนกบาลีหรือความคิดเห็นที่ต้องการให้มีการปรับปรุงการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของพระภิกษุสามเณรต่อไป

๒.๕ ข้อมูลเกี่ยวกับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาถึงการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยจะได้แสดงถึงโครงสร้างของสำนักเรียนในภาพรวมเป็นลำดับไป ดังนี้

โครงสร้างการบริหารของสำนักเรียน

ลักษณะโครงสร้างของสำนักเรียนแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกันไปตามแต่นโยบายและลักษณะงานแต่โดยภาพรวมสำนักเรียนส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างคล้ายๆกันและประยุกต์ใช้โครงสร้างของกันและกันได้ในปัจจุบันจากการสำรวจสถิติจำนวนสำนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและส่งนักเรียนเข้าสอบความรู้ประโยคบาลีสนาทมหลวง แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

ก. สำนักเรียนส่วนกลาง หมายถึง สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งสิ้น ๘๖ สำนักเรียน

ข. สำนักเรียนส่วนภูมิภาค หมายถึง สำนักเรียนคณะจังหวัดทั้งในส่วนของมหานิกายและธรรมยุติ (๖) ที่มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีตั้งอยู่ในเขตต่างจังหวัดทั้งหมดซึ่งในสำนักเรียนคณะจังหวัดแต่ละแห่งอาจจะประกอบด้วย สำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียนโรงเรียนประจำจังหวัดอื่นๆ อีกหลายสำนักก็ได้ แต่เวลาส่งรายชื่อของนักเรียนผู้ขอสมัครเข้าสอบความรู้ประโยคบาลีสนาทมหลวงจะต้องส่งในนามสำนักเรียนคณะจังหวัดนั้นๆ เพียงอย่างเดียว ปัจจุบันมีจำนวนสำนักเรียนคณะจังหวัดทั้งสิ้น ๑๑๗ สำนักเรียน

ค. สำนักเรียนโรงเรียนประจำจังหวัด หมายถึง สำนักศาสนศึกษาที่ผ่านเกณฑ์พิจารณาแต่งตั้งให้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ.๒๕๔๑ ซึ่งปัจจุบันมีทั้งสิ้น ๓๑ แห่ง^{๑๘๖}

การจัดตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

สถานที่ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาบาลีแก่พระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นการเตรียมความรู้ในการสอบนั้น เรียกว่า สำนักศึกษา สำนักเรียน หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งแต่ละสำนักเรียนจะมีเจ้าอาวาสที่สำนักเรียนนั้น ๆ เป็นผู้บริหารสูงสุด เรียกว่า เจ้าสำนักเรียน ส่วนมาก

^{๑๘๖} พระปลัดสมควร อธิปญโญ (วงศ์วรรณ), “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๙-๖๑.

แล้วจะมีครูใหญ่ หรืออาจารย์ใหญ่ ทาหน้าที่ช่วยดูแลเกี่ยวกับการศึกษาโดยตรง^{๑๘๗} ในการจัดตั้งเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ผู้จัดตั้งสำนักเรียน จำต้องอาศัยผู้มีกำลังเพียงพอจึงจะสามารถดำเนินการได้ เพราะผู้จัดตั้งสำนักเรียนจำต้องมีความพร้อมทั้งอาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์การศึกษา อาจารย์ และนักเรียนในแต่ละส่วนเป็นค่าใช้จ่ายทั้งนั้น การให้ความสนับสนุน ส่งเสริมคงได้รับจากกำลังศรัทธาอุปถัมภ์ของประชาชนเป็นส่วนใหญ่ งบประมาณสนับสนุนจากทางราชการก็มีอยู่บ้าง แต่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายที่มีอยู่ ภาระต่างๆ นั้นเป็นสิ่งที่เจ้าสำนักเรียนจะต้องรับผิดชอบโดยประการทั้งปวง ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อเปลี่ยนยุคเปลี่ยนสมัยในสำนักเรียนนั้นๆ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็มีแต่ลดน้อยลงไป เนื่องจากผู้เข้ามารับภาระใหม่เป็นผู้ไม่สันทัดในการบริหารจัดการ หรือมีบารมีไม่เพียงพอที่จะรักษาสถานะของสำนักเรียนไว้ได้^{๑๘๘}

ในกรณีที่วัดใดวัดหนึ่งที่มีความประสงค์จะจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ก็สามารถดำเนินการได้ตามความเหมาะสม โดยเบื้องต้นการบริหารจัดการในด้านการจัดการเรียนการสอน วัดซึ่งจะต้องเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมดได้แก่^{๑๘๙}

๑. ต้องมีสถานศึกษาหรือสถานที่ที่จะใช้ทำการเรียนการสอน ซึ่งอาจจะไม่จำเป็นต้องสร้างอาคารเรียนหรือโรงเรียนก็ได้ อาจจะใช้ศาสนสถานภายในวัด เช่น ศาลาการเปรียญ หรือศาลาบำเพ็ญบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนก็ได้

๒. ต้องมีอาจารย์ และนักเรียนพอสมควร

๓. ต้องเตรียมวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอน เช่น กระดาน โต๊ะ เก้าอี้ คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร กระดาษพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งในปีแรกของการเปิดการเรียนการสอนต้องลงทุนในการนี้พอสมควร แต่ปีถัดไปอุปกรณ์บางอย่างก็ไม่จำเป็นต้องจัดหาอีก

๔. ต้องอำนวยการเรียนแก่นักเรียน เช่น ตำราเรียน สมุด ปากกา

๕. งบประมาณดำเนินการ เช่น นิติยัตครุ จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ รางวัลหรือทุนทางการศึกษา เป็นต้น

การเปิดสอนในปีแรกอาจจะจัดให้มีการเรียนการสอนในบางชั้น เช่น บาลีไวยากรณ์ ประโยค ๑-๒ หรือประโยค ป.ธ. ๓ ก็ได้ โดยใช้คำว่า สำนักศาสนศึกษา.. นำหน้าชื่อวัดนั้นๆ ก่อน หลังจากนั้น เมื่อมีการดำเนินการต่อเนื่องอย่างน้อยเป็นเวลา ๓-๕ ปี ขึ้นไปและมีจำนวนนักเรียน

^{๑๘๗} สมชาย ไม่ตรี, รายงานการวิจัยการศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๓๑.

^{๑๘๘} พระเทพมุนี, แนวคิดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

^{๑๘๙} พระธรรมปัญญารักษ์ (สุชาติ ธมมรตโน ป.ธ.๙) และพระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร ป.ธ.๙., การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

สมัครเรียนสมัครสอบ และสอบได้ติดต่อกันเป็นจำนวนที่พอควรอาจจะทำเรื่องขออนุมัติให้จัดตั้งเป็น “สำนักเรียน” หรือ “โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด” ได้ โดยอาจจะอาศัย “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๑” เพื่อนำเสนอเรื่องตามลำดับขั้นเพื่อขออนุมัติต่อไป ซึ่งมีกรอบแนวคิดหรือเงื่อนไขที่สำนักศาสนศึกษานั้น ๆ จะต้องดำเนินการโดยสังเขป ดังนี้

๑. เป็นสำนักศาสนศึกษา ที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีนักเรียนส่งเข้าสอบและสอบได้ประโยคบาลีสนาทิตตต่อกัน ๓ พ.ศ. ขึ้นไป

๒. เป็นสำนักศาสนศึกษาที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ชั้นบาลีไวยากรณ์ถึงชั้นเปรียญธรรม ๔ ประโยค

๓. มีอาจารย์ ผู้ดำเนินการสอนครบทุกชั้นทุกประโยค

๔. มีนักเรียนเข้าสอบประโยคบาลีสนาทิตตตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นเปรียญธรรม ๔ ประโยค ไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป มีผลการสอบได้ของนักเรียนมากพอสมควร

๕. มีอาคารเรียนสัปปายะ

๖. มีบุคลากรทางการศึกษา คือ ผู้จัดการ อาจารย์ใหญ่ อาจารย์ นักเรียน

สำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วัดหรือสำนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัด สุราษฎร์ธานีที่ผู้วิจัยกำหนดมีดังนี้

๑. สำนักเรียนวัดท่าไทร อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ผู้บริหารจำนวน ๑ รูป ผู้สอนจำนวน ๕ รูป และผู้เรียนจำนวน ๒๔ รูป

๒. สำนักเรียนวัดบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ผู้บริหารจำนวน ๑ รูป ผู้สอนจำนวน ๖ รูป และผู้เรียนจำนวน ๒๘ รูป

๓. สำนักเรียนวัดพัฒนาราม อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ผู้บริหารจำนวน ๑ รูป ผู้สอนจำนวน ๖ รูป และผู้เรียนจำนวน ๒๒ รูป

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัดสุราษฎร์ธานีนั้นมีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนมาตั้งแต่อดีตไม่ปรากฏหลักฐานบันทึกที่แน่ชัด สันนิษฐานว่าคงจัดการเรียนการสอนแบบพี่สอนน้อง อาศัยพระมหาเปรียญที่ได้ไปศึกษาพระปริยัติธรรมจากกรุงเทพมหานครเมื่อศึกษาเล่าเรียนจนสามารถสอบเป็นมหาเปรียญแล้วก็ได้เดินทางกลับมาถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สนใจต่อไป โดยมีสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้มีการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนมาเป็นลำดับได้ดังนี้

วัดไตรธรรมาราม ตั้งอยู่เลขที่ ๒๔๖/๑ ตำบลตลาด อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดไตรธรรมาราม สร้างโดยแม่หม้าย ๓ ท่านคือ แม่ทิม แม่ฉิมและแม่ทรัพย์

ได้ร่วมกันสร้างวัดนี้ขึ้น และให้ชื่อว่า **วัดสามหม้าย** ในสมัยพระปลัดสุทธิ เป็นเจ้าอาวาสจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น **วัดตรีศรัทธาวาส** ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเด็จพระสังฆราชในขณะนั้น โปรดให้เรียก **วัดสามหม้าย** ตามเดิม ปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ พระเทพรัตนกวี (ก. ธรรมวร) แต่ครั้งยังเป็นพระครูวัดจาริสลสุนทร ได้เปลี่ยนชื่อเป็น **วัดไตรธรรมาราม** และได้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

วัดไตรธรรมาราม จัดเป็นสำนักศาสนศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีชื่อเสียงที่สุดของจังหวัดสุราษฎร์ธานีในยุคนั้นทีเดียว ดังปรากฏในประวัติพระเทพรัตนกวี (เกตุ ธรรมวโร) ว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ท่านได้จำพรรษาที่วัดไตรธรรมาราม ได้นำเอา ระเบียบวินัยของวัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ มาใช้อบรมภิกษุสามเณรและได้จัดตั้งโรงเรียน สอนนักธรรมและภาษาบาลีขึ้นที่นี่ พร้อมกับ ปฏิบัติงานต่าง ๆ อย่างขยันขันแข็งจนในที่สุด ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด และในประวัติพระครูอดุลธรรมวิมล (อินทร์) วัดสระเกศ เกษมสุข จังหวัดสุราษฎร์ธานีว่า เมื่อบวชแล้ว ท่านได้อยู่จำพรรษาที่วัดละไม ๒ พรรษา คือ พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๓ ท่านได้ศึกษาพระธรรมวินัย จนสอบได้นักธรรมตรี-โท ตามลำดับ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เดินทางไปศึกษาบาลีที่วัดไตรธรรมาราม ช่วงนั้นเรียกว่า "วัดสามหม้าย" มีอาจารย์เจ้าอาวาส คือ พระปลัดเซ่ง ... วัดไตรธรรมาราม หรือ วัดสามหม้าย สมัยนั้นมีโรงเรียนสอนบาลี ชื่อโรงเรียนสมบุญบาลี โดยมี อาจารย์มหาภู เป็นครูใหญ่ แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองของการศึกษาภาษาบาลีของวัดไตรธรรมารามในยุคนั้นถึงได้มีความสามารถในการเปิดโรงเรียนสอนบาลีได้ และได้ทำการจัดการเรียนการสอนต่อเนื่องมาตามลำดับ เป็นที่ผลิตมหาเปรียญที่มีคุณภาพไว้เป็นกำลังให้พระพุทธศาสนาอย่างมาก และในปีพ.ศ. ๒๕๒๓ วัดไตรธรรมารามก็ประสบความสำเร็จสามารถมีพระมหาเปรียญสอบได้เปรียญธรรมเก้าประโยคคือ พระมหายอด ปญญนโต ป.ธ.๙ ถือเป็นความสำเร็จอย่างสูงสุดในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ต่อมาด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การศึกษา จำนวนผู้บวชเรียน และอีกหลายอย่างทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดไตรธรรมารามรุ่งเรืองขึ้นมาบ้าง ถดถอยลงไปบ้างตามวาระซึ่งเป็นปัญหาที่สำนักเรียนต่าง ๆ ในต่างจังหวัดแทบทุกแห่งประสบเหมือนกัน^{๑๙๐}

ปัจจุบันวัดไตรธรรมาราม มีพระธรรมวิมลโมลี (สงคราม อสิลาโณ) ป.ธ.๙ เป็นเจ้าอาวาส และเป็นเจ้าคณะภาค ๑๖ ได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างจริงจังเพื่อมุ่งหวังให้การศึกษาแผนกนี้ของวัดไตรธรรมารามกลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้ง

^{๑๙๐} วัดท่าไทร, “เอกสารประกอบการอบรมบาลีก่อนสอบ วัดท่าไทร”, (สุราษฎร์ธานี : วัดท่าไทร, ม.ป.ป.), (อัดสำเนา) หน้า ๒-๓.

วัดพัฒนาราม ตั้งอยู่เลขที่ ๘๗/๑ ถนนหน้าเมือง ตำบลตลาด อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๒๗ ไร่ ๓ งาน ๙๓ ตารางวา โฉนดที่ดิน เลขที่ ๙๖ อาณาเขต ทิศเหนือจดถนนพัฒนาราม ทิศใต้จดถนนหน้าเมือง ทิศตะวันออกจดถนนสาธารณะ ทิศตะวันตกจดคูเมืองเดิม มีที่ธรณีสงฆ์ จำนวน ๓ แปลง เนื้อที่ ๓๖ ไร่ ๒ งาน ๑๐ ตารางวา อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วย อุโบสถ กว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๑๗ เมตร ศาลาการเปรียญ กว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๓๒ เมตร เป็นอาคารทรงไทยชั้นเดียว หอสวดมนต์ กว้าง ๓๒.๕ เมตร ยาว ๓๔ เมตร กุฏิสงฆ์ จำนวน ๒๒ หลัง เป็นอาคารไม้ ๓ หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ ๑ หลัง และตึก ๑๘ หลัง ศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน ๓ หลัง สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก นอกจากนี้มี ฌาปนสถาน หอระฆัง โรงครัว ห้องสมุดพัฒนาคุณสรณ์ มณฑป หลวงพ่อพัฒน์ นารโท ปูนียะวัตถุ มีพระประธานประจำอุโบสถ ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๖๐ นิ้ว สูง ๖๘ นิ้ว พระประธานประจำศาลาการเปรียญ ปางสมาธิ

วัดพัฒนารามสร้างโดยหลวงพ่อพัฒน์ นารโท ด้วยพระราชกฤษฎีกาที่ไม่ถึงสิบพรรษาและด้วยปัจจัยที่ท่านมีอยู่เพียง ๖ บาท เมื่อครั้งแรกเริ่มสร้างวัด แต่ด้วยบารมี ผลานิสงส์อันท่านได้เคยสร้างสมมา ประกอบกับความเป็นผู้มุ่งมั่น มีปณิธาน และเป็นที่นิยมนับถือของราษฎร ดังที่ "รายงานพระสงฆ์จัดการศึกษามณฑลชุมพร ร.ศ.๑๑๘" กล่าวว่า "พระพัฒน์เจ้าอธิการเป็นผู้สามารถ แลเป็นที่นิยมนับถือของราษฎรในเมืองนี้" (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๖ แผ่นที่ ๒๕ วันที่ ๒๗ กันยายน ร.ศ. ๑๑๘ หน้า ๓๓๔) หลวงพ่อพัฒน์ ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นภิกษุหนุ่ม ก็สามารถสร้างวัดขึ้นใหม่ได้สำเร็จ รู้จักเรียกขานกันโดยทั่วไปว่า "วัดใหม่" (ชื่อวัดว่า "วัดใหม่" นี้ คงใช้อยู่ตลอดสมัยของหลวงพ่อพัฒน์ ภายหลังจากท่านมรณภาพแล้ว ได้มีการเปลี่ยนชื่อวัดเพื่อเป็นที่ระลึกถึงท่านผู้สร้างว่า "วัดพัฒนาราม")

ปีที่หลวงพ่อพัฒน์ นารโท เริ่มต้นสร้างวัดประมาณได้ว่า ไม่หลังจาก พ.ศ.๒๔๔๐ (ร.ศ.๑๑๖) อย่างแน่นอน ทั้งนี้เชื่อว่า อาจจะเริ่มก่อสร้างเสนาสนะก่อตั้งวัดก่อนหน้า ร.ศ.๑๑๖ หรือ พ.ศ.๒๔๔๐ อีกด้วย เนื่องจากปี ร.ศ.๑๑๖ (พ.ศ.๒๔๔๐) นั้น เป็นปีที่หลวงพ่อพัฒน์ได้เริ่มสร้างอุโบสถจนกระทั่งแล้วเสร็จโดยสมบูรณ์ครบถ้วนในปี ร.ศ.๑๒๓ (พ.ศ.๒๔๔๗) ดังมีรายละเอียดอยู่ในหนังสือสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ที่ ๑๔๖๓/๘๓๘๗ ลงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ร.ศ.๑๒๓ รหัสไมโครฟิล์ม ม ร ๕ ศ/๓๐ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

แต่หลักฐานของทางวัดใหม่ (วัดพัฒนาราม) ระบุว่า "เมื่อปีจอสำเร็จศึก เดือน ๖ ได้ยกอุโบสถจนสำเร็จ" (ปีจอ สัมฤทธิศกตรงกับ พ.ศ.๒๔๔๑) ทั้งยังกล่าวว่าหลวงพ่อพัฒน์ได้เริ่มสร้างวัดใหม่เมื่อเดือน ๖ ปีวอก อัฐศก พ.ศ.๒๔๓๙^{๑๔๑}

^{๑๔๑} วัดพัฒนาราม, "งานสร้างน้ำปิตทองรูปเหมือนหลวงพ่อพัฒน์ นารโท", (สุราษฎร์ธานี : ๒๕๕๕), (อัตสำเนา), หน้า ๓-๕.

สำนักเรียนวัดพัฒนาราม ได้เริ่มมีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในยุคสมัย พระศรีปริยัตโยดม (จันทร์ เขมจารี) ป.ธ.๙ อดีตเจ้าอาวาสวัดพัฒนาราม โดยตัวท่านเองได้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจากสำนักเรียนวัดไตรธรรมารามแล้วได้เดินทางไปศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร จนสามารถสอบได้เปรียญธรรมเจ็ดประโยค ในปี ๒๔๙๒ จึงได้เดินทางกลับมายังจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยพักจำพรรษาที่วัดไตรธรรมาราม ในปีนั้นทางวัดพัฒนารามไม่มีเจ้าอาวาส มีเพียงพระภิกษุ เป็นผู้รักษาการแทน (ภายหลังลาสิกขา) ชาวบ้านวัดพัฒนารามจึงได้นิมนต์ท่านมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพัฒนาราม เมื่อท่านมาเป็นเจ้าอาวาสวัดพัฒนารามแล้วได้ริเริ่มให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นสิ่งที่ท่านให้ความสำคัญเป็นอันมาก โดยท่านจะสอนด้วยตัวเอง เมื่อมีจำนวนผู้เรียนมากขึ้นจึงได้นิมนต์พระมหาเปรียญที่มีความสามารถมาช่วยสอน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ท่านได้นิมนต์พระมหาวิชัย อธิสธโม ซึ่งอุทิศตนมาให้หยุดอุทิศแล้วช่วยท่านพัฒนาวัดและสำนักเรียนด้วยกัน เมื่อพระมหาวิชัย อธิสธโม ตอบตกลงท่านทั้งสองจึงเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสำนักเรียนวัดพัฒนารามให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา โดยเฉพาะตัวท่านเองเป็นผู้ที่รักการศึกษาบาลีเป็นอย่างยิ่งแม้จะรับภาระเป็นเจ้าอาวาส สอนหนังสือเองแล้วยังพยายามศึกษาภาษาบาลีขึ้นประโยค ป.ธ. ๘-๙ ไปด้วย ในที่สุดท่านก็สามารถบรรลุขั้นสูงสุดในการศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยได้สำเร็จ คือสามารถสอบได้เปรียญธรรมเก้าประโยคสำเร็จในปีพ.ศ. ๒๕๒๑ โดยเฉพาะประโยคป.ธ.๙ ประโยคเดียวท่านใช้เวลาในการสอบอยู่ถึง ๒๐ ปีจึงสอบได้ ซึ่งเป็นทิวทัศน์คติให้แก่ผู้ศึกษาบาลีในภายหลังว่าอย่าย่อท้อวันหนึ่งย่อมจะสำเร็จได้อย่างแน่นอน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ทางการคณะสงฆ์ได้ตั้งวัดพัฒนารามขึ้นเป็นสำนักพระปริยัติธรรม (นักธรรมและบาลี) เปิดการเรียนการสอนมาเป็นลำดับจนท่านถึงแก่มรณภาพในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ หลังพระศรีปริยัตโยดม (จันทร์ เขมจารี) ชาวบ้านวัดพัฒนารามจึงได้ร่วมกันนิมนต์พระมหากลิบ วรบุญโณ ป.ธ.๙ (ภายหลังได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระศรีปริยัตยาภรณ์) เจ้าอาวาสวัดท่าค้อย จังหวัดเพชรบุรี มาเป็นเจ้าอาวาสวัดพัฒนารามต่อไป ในสมัยของพระมหากลิบ วรบุญโณ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็ยังคงมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรมทั้งยังได้มีการเปิดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องเรียนวัดพัฒนารามอีกด้วย^{๑๙๒}

วัดท่าไทร เป็นวัดที่เก่าแก่ ซึ่งได้รับอนุญาตให้สร้างและตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๐ ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๓๒๔ หมู่ที่ ๒ ตำบลท่าทองใหม่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเนื้อที่ประมาณ ๓๕ ไร่ (ในอดีตคือ หมู่ที่ ๗ ตำบลทุ่งกง) ได้รับ

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรบุญโณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี-เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

พระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๑ โอบสกลกว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๓๒ เมตร ได้รับคัดเลือกและประกาศให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างประจำปี ๒๕๓๓ จากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๓๓ และ ได้รับการคัดเลือกและประกาศให้เป็น “อุทยานการศึกษา” ของจังหวัด สุราษฎร์ธานีเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๖ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เท่าที่พอสืบหาข้อมูลได้ ปรากฏว่า วัดท่าไทร ได้รับพระราชวิสุงคามสีมา ๒ ครั้ง ได้แก่ ครั้งแรกเมื่อ วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๑๑ กว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๓๒ เมตร ครั้งที่ ๒ ขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยขอขยายเขตกว้างจากเดิม เพื่อประโยชน์แก่พระสงฆ์ในการทำสังฆกรรมตามพระวินัย โดยได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ วันที่ ๒๒ เดือนกันยายน ๒๕๔๖ กว้าง ๓๐ เมตร ยาว ๔๐ เมตร

สำนักศาสนศึกษาวัดท่าไทรริเริ่มดำเนินการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใน พ.ศ. ๒๕๒๓ ในสมัยพระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณโณ) ป.ธ. ๕ เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระมหาชูชาติ กนตวณโณ ป.ธ. ๕ โดยหลังจากสามารถสอบเปรียญธรรม ๕ ประโยค ได้ในสำนักเรียนวัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ และลาออกจากตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพลับพลาย กรุงเทพมหานคร แล้ว ท่านได้กลับมารับตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดท่าไทร ที่ว่างอยู่ ได้ริเริ่มส่งเสริมให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลีอย่างเต็มความสามารถ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดท่าไทร อ.กาญจนดิษฐ์ ท่านได้สนับสนุนการศึกษาของพระสงฆ์สามเณรด้วยการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณร จัดหาพระมหาเปรียญที่มีความรู้มาช่วยสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนัก จนถึงปี พ.ศ.๒๕๒๙ จึงได้ริเริ่มจัดให้มีการอบรมก่อนสอบบาลีสนามหลวงขึ้นที่วัดท่าไทร อ.กาญจนดิษฐ์ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพระเถรานุเถระ พระสังฆาธิการ และบรรดาญาติโยมทั้งหลาย จนถึงปัจจุบัน ทางวัดก็ยังมีการจัดให้มีการอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง ทั้งแผนกธรรมและบาลี เป็นประจำทุกปี ไม่เคยขาด อีกทั้งกองบาลีสนามหลวงได้เลือกให้วัดท่าไทร อ.กาญจนดิษฐ์ เป็นสนามสอบบาลีสนามหลวงประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดการสอบบาลีด้วยความเรียบร้อยเสมอมา^{๑๙๓}

วัดบ้านส้อง ตั้งอยู่เลขที่ ๒๒ ม. ๑๕ ต.บ้านส้อง อ.เวียงสระ จ.สุราษฎร์ธานี วัดบ้านส้อง เป็นวัดเก่าแก่ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๑ มีเจ้าอาวาสรวมทั้งหมด ๔ รูป เจ้าอาวาสรูปปัจจุบันคือ พระวัดจารีสกุลสุนทร วัดบ้านส้องได้จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ และตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ถึงปัจจุบัน ได้รับรางวัลสำนักเรียนบาลีดีเด่นระดับภาคและระดับประเทศ ติดต่อกันเป็นเวลา ๖ ปี นอกจากนี้วัดบ้านส้องยังได้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ด้านต่าง ๆ มีผลงานโดดเด่นมากมาย เช่น เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นวัดที่

^{๑๙๓} วัดท่าไทร, ที่ระลึก ๖ รอบ ๗๒ ปี พระเทพพิพัฒน์ภรณ์, (สุราษฎร์ธานี : บริษัท อุดมลาภการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๕๕-๕๗.

ดำเนินโครงการเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ และเป็นวัดที่ได้สนับสนุนพระภิกษุ สามเณร สอนธรรม ศึกษาให้แก่นักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ ในอำเภอเวียงสระ ส่งผลให้อำเภอเวียงสระ มีจำนวนนักเรียนเข้า สอบธรรมศึกษา และสอบผ่านธรรมศึกษาตรี โท และเอก มากเป็นลำดับต้นของคณะสงฆ์หนใต้

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดบ้านส้องมีพัฒนาการตามลำดับ โดยการเอาใจ ใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดของท่านเจ้าคุณพระวัดตจาร์ศีลสุนทร เจ้าอาวาส ทำให้การศึกษาแผนกบาลี เจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก สามารถคว่ำรางวัลสำนักเรียนดีเด่นได้ถึง ๖ ปีซ้อน ถือเป็นเรื่องที่น่า ภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ทั้งที่วัดไม่ได้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองแต่ก็สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ด้วยการวางรากฐานในการสร้างคนอย่างต่อเนื่องโดยมีพระมหาภิรมย์ สุจิตโต ป.ธ.๗ เป็นกำลังหลักในการจัดการเรียนการสอนจนสามารถมีศิษย์เรียนจบชั้นสูงสุดคือเปรียญธรรมเก้า ประโยค ได้ถึง ๒ รูป คือ พระมหาสุนทร อติเมธ สอบได้ปี ๒๕๕๕ และพระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส สอบได้ปี พ.ศ. ๒๕๕๖ ซึ่งปัจจุบันก็ได้เป็นกำลังหลักในการสอนพระปริยัติแผนกบาลีของสำนักสืบ ต่อไป^{๑๙๔}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าทางเอกสารและผลงานการวิจัยต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่า มีเอกสารงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับดังนี้

พระมหาบัณฑิต ปณฺธิเมธี ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก บาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า สภาพปัญหาของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ เป็น ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การจัดหลักสูตรที่ไม่ยืดหยุ่น การสอบและการประเมินผล รวมทั้งปัญหาการขาดการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ ครูผู้สอน ขาดเทคนิควิธีการสอน และการ ขาดนักเรียนที่สนใจศึกษาอย่างจริงจัง เป็นต้น การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๕ ด้าน คือ ด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียน การสอน และด้านการสอบและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับปานกลาง กล่าวคือ มีสภาพการ บริหารจัดการที่พอใช้ค่อนข้างดี โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ จากระบบ ๕ คะแนน การเปรียบเทียบความ คิดเห็นจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ผู้บริหารอาจารย์ใหญ่ และ ครูผู้สอนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน และด้านการสอบและ

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ประเมินผล ส่วนด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่าไม่แตกต่างกัน^{๑๙๕}

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว ได้วิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ” พบว่าสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์อยู่ในระดับปานกลาง สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์จำแนกตามสภาพการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำแนกตามจำนวนปี / พรรษาที่บรรพชา / อุปสมบทแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในภาพรวม และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน จำแนกตามสังกัดศาสนศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในภาพรวม และทุกรายด้านจำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในภาพรวม และด้านหลักสูตร ด้านผู้สอนด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน และจำแนกตามการสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษา เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในภาพรวม และทุกรายด้าน^{๑๙๖}

พระมหาจิรวัฒน์ กันจู ได้วิจัยเรื่อง “ทัศนคติของพระภิกษุ-สามเณรต่อการศึกษาภาษาบาลี : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักเรียนในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” พบว่า ๑. พระภิกษุราวครึ่งหนึ่งอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี บวชตั้งแต่ ๕-๑๐ ปี ระดับการศึกษาทางธรรมส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นเอก และจบเปรียญตรี หนึ่งในสามสำเร็จการศึกษาทางโลกในระดับอนุปริญญาขึ้นไป ส่วนใหญ่เคยสอบตกในการสอบภาษาบาลี และอยู่ในสำนักเรียน วัดเบญจมบพิตร ๒. พระภิกษุ-สามเณร มีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาภาษาบาลี ในภาพรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยด้านที่มีระดับทัศนคติดีค่อนข้างสูง คือ ด้านการนำไปใช้ประกอบการเทศน์และสอน รองลงมาคือด้านการเห็นประโยชน์ของภาษาบาลี แต่ด้านความรู้ในภาษาบาลีนั้นพระภิกษุ-สามเณรมีทัศนคติระดับปานกลาง ๓. ผลการ

^{๑๙๕} พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี, “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๙๖} พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๑.

ทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติต่อการศึกษาภาษาบาลี คือ สถานภาพการบวช อายุ จำนวนปีที่บวช ระดับการศึกษาทางนักระรม ระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการสอบ ความคาดหวังในการศึกษาภาษาบาลี ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อทัศนคติคือระดับการศึกษาทางโลก สำนักเรียน และการรับรู้ปัญหาและอุปสรรค ด้านครูผู้สอน และนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการเรียนภาษาบาลี ข้อเสนอแนะ ด้านหลักสูตรและการบริหาร ๑) แม่กองบาลีสนามหลวง ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ทั้งหมด ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ๒) ผู้บริหารในแต่ละสำนักเรียนควรจัดสถานที่เรียนให้มีความพร้อมในการรองรับผู้เรียนทั้งด้านสถานที่และครูผู้สอน ๓) คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนภาษาบาลีอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา **ด้านนโยบาย** ๑.รัฐบาล ควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนการจัดการศึกษาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ อย่างจริงจัง เช่น จัดทำ นโยบายและ แผนพัฒนาหลักสูตรภาษาบาลี ตลอดจนจัดสรรงบประมาณทั้งด้านทุนการศึกษาและสวัสดิการแก่ พระภิกษุ-สามเณร ๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการเพิ่มเงินค่านิตยภัต (เงินเดือน) ให้กับพระภิกษุ-สามเณรที่จบเปรียญเอกหรือตั้งแต่เปรียญ ๗ ขึ้นไป ๓. กระทรวงศึกษาธิการ ควรรับรองสถานภาพของพระภิกษุ-สามเณร ที่เรียนจบทาง พระปริยัติธรรมแผนกบาลี รวมทั้งเปิดโอกาสให้พระภิกษุ-สามเณรหาความรู้ทางภาษาบาลีไปเทียบโอนหน่วยกิต เพื่อศึกษาต่อทางโลกในระดับที่สูงขึ้น^{๑๙๗}

พระราช จิรวทโธ (อ่วมสอาด) ได้วิจัยเรื่อง “สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านครูสอนพระปริยัติธรรม ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ด้านสื่อการเรียนการสอนและด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านครูสอนพระปริยัติธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๔

^{๑๙๗} พระมหาจิรววัฒน์ กันจู, “ทัศนคติของพระภิกษุ-สามเณรต่อการศึกษาภาษาบาลี : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักเรียนในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร ๒๕๕๐), หน้า ๙๘-๑๐๐.

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ สถานะ อายุ วุฒิ การศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ของพระภิกษุและสามเณรที่ตอบแบบสอบถาม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลในด้านอายุ และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรมของพระภิกษุสามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีโดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลในด้านสถานะ วุฒิการศึกษาสามัญและวุฒิการศึกษานักธรรม ของพระภิกษุสามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ข้อเสนอแนะแนวทางพัฒนาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรีจำแนกตามรายด้านของการวิจัย ๔ ด้าน ดังนี้

๓.๑ ด้านครูสอนพระปริยัติธรรม มีแนวทางพัฒนาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยการสรรหาครูสอนพระปริยัติธรรมให้มีจำนวนเพียงพอและเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน ในกรณีที่ไม่สามารถกระทำได้ ให้จัดส่งครูสอนพระปริยัติธรรมและผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียน ไปจัดการเรียนการสอนร่วมกันในรูปแบบของสำนักศาสนศึกษาประจำตำบล, การจัดอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนที่ให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรม เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้ และการจัดให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทำหน้าที่สอนเต็มตามตารางเวลา

๓.๒ ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีแนวทางพัฒนาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยการจัดสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น, จัดเครื่องปรับอากาศหรือเครื่องระบายความร้อนในห้องเรียน หรืออาจปลูกต้นไม้เพื่อบังแสงแดดที่ส่องมายังห้องเรียนในช่วงเวลาบ่าย และควรเปลี่ยนสถานที่เรียนบ้าง ในโอกาสที่สมควร เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดแก่ผู้เรียน

๓.๓ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีแนวทางพัฒนาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยการจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง อุปกรณ์การเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์ เพื่อนำมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณรประจำสำนักศาสนศึกษา, การกำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและ

แบบเรียนของผู้เรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน จากสำนักพิมพ์เดียวกัน และการเลือกใช้สื่อการสอนให้เหมาะสมกับสภาพของห้องเรียน

๓.๔ ด้านการวัดและประเมินผล มีแนวทางพัฒนาสภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยการจัดอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาถวายความรู้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมที่เข้าร่วมอบรม และควรบูรณาการรูปแบบของการวัดและประเมินผลที่เน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้จริง^{๑๙๘}

พระปลัดสมควร อธิบุญโณ (วงศ์วรณ) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาครนั้น พบว่าพระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางโลก และวุฒิการศึกษาทางธรรม มีความสัมพันธ์กันซึ่งยอมรับสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้

๓. ผลการสัมภาษณ์ พบว่า การเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี เป็นความจำเป็นเพราะผู้เรียนจะได้ความรู้พระธรรมวินัย ได้ปฏิบัติตามคำสอนให้ถูกต้องเหมาะสม และปฏิบัติการสอนผู้อื่นให้รู้และปฏิบัติตามได้ด้วยปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง สำนักเรียนบาลีประจำจังหวัดยึดหลักบริหารจัดการที่ว่าทุกคนมีส่วนร่วมและมีส่วนร่วมสำคัญในการจัดการศึกษา ทั้งฝ่ายคณะผู้บริหาร และฝ่ายผู้เรียนจะต้องร่วมกันพัฒนาศักยภาพตามขีดความสามารถ ต้องร่วมแรงและร่วมใจกันรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ ตัวเองรับผิดชอบเมื่อถึงวาระการประชุมตามเกณฑ์ที่วางไว้ ทุกฝ่ายจะต้องมาประชุมร่วมกันเพื่อให้รู้ข้อบกพร่อง วางแผนแก้ไขและพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ปัญหา อุปสรรค คือ ขาดความดูแลเอาใจใส่จากเจ้าคณะพระสังฆาธิการชั้นปกครองสูงสุดที่สำนักเรียนบางสำนักเรียนสามารถดำรงอยู่ได้ก็เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลและจัดสรรงบประมาณมาให้ใช้จ่ายและจัดการศึกษาด้วยศรัทธาของเจ้าอาวาสและคณะครูสอนข้อเสนอแนะ

^{๑๙๘} พระวัช จิรวฑโฒ (อ่วมสอาด), “สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระสังฆาธิการในจังหวัดสมุทรสาคร ควรเยี่ยมเยียนดูแลแก่นักเรียน ให้คำแนะนำและข้อคิดถึงการเรียนว่าดีมีประโยชน์ ให้กำลังใจเจ้าอาวาสและครูสอน ช่วยหาทุนรอนมาสนับสนุน^{๑๙๙}

พระครูขันตวโรภาส (บุญรอด) ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนการสอนของครู ทั้ง ๖ ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงจากมากไปหาน้อย คือ ๑.ด้านการเรียนการสอน ๒.ด้านหลักสูตร ๓.ด้านการวัดและประเมินผล ๔.ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน ๕. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๖. ด้านสื่อการเรียนการสอนตามลำดับ

๒. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนของครูจำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี และภูมิลำเนา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๓. นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางในพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู ดังนี้ ๑) หลักสูตรมีเนื้อหาเก่าเกินไปทำให้เข้าใจยากไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน ๒) การจัดการเรียนการสอนของครูขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดการสอนแบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด ๓) การใช้สื่อการเรียนการสอน ขาดการใช้สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย ๔) กิจกรรมการเรียนการสอน คือ มีกิจกรรมบ้างแต่ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน ๕) บรรยากาศด้านสิ่งแวดล้อมไม่ดี ไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน ๖) การวัดและประเมินผลยังไม่ชัดเจนและยังขาดการรายงานที่เป็นระบบ ๔. แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ ๑) ด้านหลักสูตร ควรพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ๒) ด้านการเรียนการสอน ควรให้ความสำคัญแก่นักเรียนและครูสอนและสนับสนุนงบประมาณอย่างจริงจัง ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรซื้ออุปกรณ์และเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน ๕) ด้านบรรยากาศการเรียนการสอน ควรจัดบรรยากาศให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ๖) ด้านการวัดและประเมินผล ควรประชุมคณะครูสรุปผลการประเมินการเรียนการสอน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาร่วมกัน^{๒๐๐}

^{๑๙๙} พระปลัดสมควร อธิปัญโญ (วงศ์วรรณ), “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๐๐} พระครูขันตวโรภาส (บุญรอด), “การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร” พบว่า ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตรมีมากเกินไปและซ้ำซ้อนกันทำความเข้าใจได้ยาก ไม่เหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบันคิดเป็นร้อยละ ๗๐.๕ รองลงมา คือ เห็นว่า หลักสูตรขาดการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัย เป็นหลักสูตรเดิมที่เรียนกันมาแต่โบราณ การเรียนเน้นการท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ จึงทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันได้น้อย คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๗ ตามลำดับ ด้านการจัดการเรียนการสอน การจัดครูสอนในแผนกบาลียังขาดระบบและมาตรฐานที่ชัดเจน ครูสอนมีไม่เพียงพอ ขาดแผนการเรียนการสอนที่ชัดเจนและได้มาตรฐานเดียวกัน มักใช้ระบบที่สอนน้อยคิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมา คือ บุคลากรที่เข้ามาบวชเรียนมีจำนวนลดลง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๗ งบประมาณที่ใช้สำหรับพัฒนาการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอ เวลาในการเรียนการสอนน้อยเกินไป สถานที่เรียนมีไม่เพียงพอและขาดความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๖ ตามลำดับ ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ สื่อสมัยใหม่สำหรับช่วยในการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอที่มีอยู่ก็ขาดคุณภาพไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๗ รองลงมา คือนักเรียนมีโอกาสใช้สื่อน้อยเกินไปและมีไม่เพียงพอสำหรับอาจารย์สอนทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ไม่เท่ากัน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๓ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนมีน้อยเกินไปมีเพียงการเรียนในห้องเรียนเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๕ รองลงมาคือ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗ ขาดกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมาจึงทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนบาลีน้อยเกินไป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๒ ด้านการวัดผลและประเมินผลได้แก่ผู้เรียนให้ความสนใจต่อการวัดผลประจำเดือนน้อยเกินไปขาดการเตรียมตัวและความกระตือรือร้น คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗ รองลงมาคือการกำหนดเวลาในการวัดผลยังไม่แน่นอนตายตัวทำให้ผู้เรียนเตรียมตัวยากและผู้เรียนนำผลของการวัดในแต่ละครั้งไปปรับปรุงการเรียนของตนเองน้อยไป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๔ ในภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการวัดผล และประเมินผล และมีการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง ๔ ด้านโดยในด้านที่มีระดับการปฏิบัติงานสูงสุด ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน รองลงมาคือด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านที่ผู้บริหารและครูสอนมีความคิดเห็นต่ำสุด คือด้านสื่อการเรียนการสอนตามลำดับ^{๒๐๑}

^{๒๐๑} พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปัชฌาย์), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

พระมหาบุญชัย ปภัสสรเมธี (จูแวน) ได้วิจัยเรื่อง “การดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” โดยรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับด้านการวัดผลและประเมินผล มีระดับการปฏิบัติมากที่สุดรองลงมาคือ ด้านการจัดการเรียนการสอน และลำดับสุดท้ายคือ ด้านการบริหารหลักสูตร ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติการดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำแนกตามสถานภาพของอาจารย์แตกต่างกัน ได้แก่ อายุ วิทยฐานะทางโลก วิทยฐานะทางธรรม ประสบการณ์ในการสอน และการจัดชั้นที่สอน มีความคิดเห็นต่อการปฏิบัติการดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่แตกต่างกัน ทั้งโดยรวมและรายด้าน^{๒๐๒}

พระมหาอานนท์ ขยานนโท (เหล็กดี) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ทั้ง ๔ ด้าน คือ ปัจจัยด้านหลักสูตร ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอน และปัจจัยด้านการสนับสนุนของบุคลากรในชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมาก คือ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของบุคลากรในชุมชน ส่วนปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านพฤติกรรมการสอนของครูผู้สอนและปัจจัยด้านหลักสูตร พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาตามลำดับ

๒. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำแนกตามสถานภาพ วิทยฐานะ วุฒิการศึกษาและประสบการณ์ในการสอบ พบว่า ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำแนกตามอายุ และพรรษา พบว่า แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยนักเรียนที่มีอายุตั้งแต่ ๑๒-๒๐ ปี มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการ

^{๒๐๒} พระมหาบุญชัย ปภัสสรเมธี (จูแวน), “ศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๔.

เรียน น้อยกว่านักเรียนที่มีอายุ ๓๑ ปีขึ้นไป และนักเรียนที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มากกว่านักเรียนที่มีพรรษา ๑๑ พรรษาขึ้นไป ^{๒๐๓}

พระมหาสรพงษ์ การุญ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์มาจาก

๑. ด้านปัจจัยนำเข้า ๑)ผู้บริหาร ซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนานักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ๒)ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ เข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี ๓)หลักสูตรครูเตรียมหลักสูตรก่อนใช้และประเมินผล ๔)อาคารสถานที่ที่มีการจัดอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างดี ๕)งบประมาณ มีการใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ ๖) สื่อการเรียนการสอน มีการนำสื่อมาใช้งานได้เหมาะสม

๒. ด้านกระบวนการ ๑)ผู้บริหารโรงเรียน มอบงานตามถนัด ตรวจสอบงานประชุมแนะนำครูจัดทำงบประมาณอาคารสถานที่อุปกรณ์เพียงพอ และแก้ปัญหารวดเร็ว ๒) ครูเตรียมเนื้อหาเหมาะสม ใช้สื่อในการเรียนการสอนดี มีรายงานผล และให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ๓) มีการนิเทศครูเป็นการภายใน ประเมินผลโดยเยี่ยมชั้นเรียน และแนะนำรายบุคคล ๔) ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ บริจาคทรัพย์สินของ มาช่วยงาน และเป็นลูก จ้างรายเดือน กลุ่มคนที่มีส่วนร่วมคือกลุ่มบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประชาชนทุกหน่วยงานในอำเภอดงพิกุล กลุ่มบุคคลนอกชุมชนได้แก่ประชาชนนอกอำเภอดงพิกุล และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่มีส่วนร่วมโดยสมัครใจและถูกชักชวน ^{๒๐๔}

พระมหาชลอ ขยสิทธิ์ (กาไชยา) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี : ศึกษากรณีวัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง” ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้แก่ ปัจจัยด้านระบบและรูปแบบการบริหารการศึกษาที่สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและทฤษฎีการบริหารงาน ๑)ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำที่มีความโดดเด่นและเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณลักษณะ รวมทั้งเป็นผู้มีผลงานดีเด่นในด้านต่าง ๆ ๒)ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งวัดตั้งอยู่ใน

^{๒๐๓}พระมหาอานนท์ ชยานนโท (เหล็กดี), “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๒๐๔}พระมหาสรพงษ์ การุญ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๑, หน้า ๒.

ทำเลที่ดี มีภูมิทัศน์ที่สวยงามและเป็นที่ตั้งของโบราณสถาน เป็นที่เจริญศรัทธาของผู้ที่เข้ามาภายในวัด ๓) ปัจจัยด้านบุคลากร โดยแต่ละฝ่ายจะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความขยัน เสียสละและ เคารพซึ่งกันและกัน ๔) ปัจจัยด้านงบประมาณ มีการจัดตั้งมูลนิธิ กองทุนการศึกษา เพื่อนำดอกผลมา ใช้ในการบริหารการศึกษา รวมทั้งทุนบริจาคโดยศาสนิกย์ของเจ้าอาวาสทั้งในและนอกประเทศ ๕) ปัจจัยด้านแรงจูงใจ มีการสร้างขวัญและกำลังใจสำหรับผู้สอนและผู้เรียนอย่างดียิ่ง เป็นต้นว่า ครูผู้สอนจะได้รับนิยัตินัดประจำเดือนและได้รับทุนศึกษาต่อ ผู้เรียนจะได้รับการอุปการะและ ทุนการศึกษาสม่ำเสมอ ๖) ปัจจัยด้านรูปแบบการเรียนการสอน มีการเรียนการสอนตลอดทั้งปี ซึ่ง มุ่งเน้นให้นักเรียนสอบไล่ได้ภายในปีเดียว ๗) ปัจจัยด้านความมุ่งมั่นของเจ้าอาวาสและครูผู้สอน ซึ่งทั้ง สองฝ่ายเป็นเสาหลักที่สำคัญยิ่งไม่เคยคำนึงถึงความเหนื่อยยาก มีเจตนารมณ์และศรัทธามุ่งมั่นต่อ ความสำเร็จของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นสำคัญ^{๒๐๕}

พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการ บริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของพระ สังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๖๗ เมื่อจำแนกเป็นรายด้านแล้ว พบว่าอยู่ในระดับมากเกือบทุกด้าน ยกเว้นด้านการสาธารณสงเคราะห์ที่อยู่ในระดับปานกลาง

๑. ระดับความคิดเห็นทั้ง ๖ ด้าน

สามารถจำแนกระดับความคิดเห็นทั้ง ๖ ด้านได้ดังนี้ (๑) ด้านการปกครองนั้นมีบทบาทใน การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านข้อวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยมีค่าสูงสุด และมีข้อที่ว่าการบริหารจัดการกิจการของวัดเช่น บัญชีรายรับ-จ่ายให้เป็นไปด้วยดีเป็นอันดับสุดท้าย (๒) ด้านศาสนศึกษามีบทบาทในด้านการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรม ขึ้นภายในวัด และมีการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบธรรมสอบบาลีเป็นระดับ สุดท้าย (๓) ด้านศึกษาสงเคราะห์มีบทบาทให้ด้านการเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาใน สถานศึกษาต่างๆ อยู่ในระดับสูงสุด และมีการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตยาลัยอยู่ในระดับสุดท้าย (๔) ด้านการเผยแผ่นั้นมีบทบาทในด้านการจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาแก่ พระภิกษุสามเณรและประชาชน แต่มีการจัดให้มีการบรรยายธรรมทางวิทยุกระจายเสียงหรือสถานี วิทยุโทรทัศน์เป็นลำดับสุดท้าย (๕) ด้านสาธารณูปการ มีการควบคุมดูแลการก่อสร้างถาวรวัตถุ

^{๒๐๕} พระมหาชลอ ขยสิทธิ์ (กาไชยา), “ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก บาลี : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดจองคำ ตาบลบ้านหวด อำเภอวัง จังหัดลำปาง”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหา บัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

ภายในวัดและที่ธรณีสงฆ์อยู่ในระดับสูงสุด และมีการจัดการระบบสาธารณูปโภคภายในวัดเป็นลำดับสุดท้าย (๖) ด้านสาธารณสงเคราะห์มีการบรรเทาช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติเป็นอันดับสูงสุด และมีการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชราและเด็กที่ถูกทอดทิ้งเป็นข้อสุดท้าย

๒. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

โดยด้านการปกครองยังมีปัญหามาก เพราะอำเภอทองผาภูมิมีพื้นที่ทุรกันดารอยู่มาก ทำให้การดูแลติดต่อประสานงานในการทางานเป็นไปได้โดยยาก และเสียค่าใช้จ่ายสูง ด้านศาสนศึกษา也不能จัดการทุนทรัพย์แก่พระภิกษุสามเณรได้ จึงทำให้สถานศึกษาต่างๆ ของคณะสงฆ์ ด้านศึกษาสงเคราะห์ก็ยังมีทุนทรัพย์ในการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนน้อย ค่อนข้างจำกัดในเรื่องของงบประมาณ ด้านการเผยแผ่ มีการจัดให้มีการเทศน์และการบรรยายธรรมในวันสำคัญทางศาสนายังมีน้อย ด้านสาธารณูปการ ก็มีความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน และ ด้านสาธารณสงเคราะห์ มีการเกื้อกูลต่อสาธารณประโยชน์ยังมีน้อย และบางวัดไม่ได้ตระหนักในเรื่องนี้ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสียหายต่อวงการคณะสงฆ์ได้

พระสังฆาธิการจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการติดตามการทางานของผู้ใต้บังคับบัญชา ประสานงานในการบริหารคณะสงฆ์อย่างกระตือรือร้น และสามารถปกครองดูแลให้พระภิกษุสามเณรให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ มติและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้ และควรจัดให้มีกองทุนส่งเสริมทางด้านการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร โดยการจัดหาผู้สนับสนุนด้านปัจจัย เงินทุนและอุปกรณ์ด้านการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ส่วนในด้านของการเผยแผ่นั้นควรจัดให้มีการเทศนาและอบรมสั่งสอนให้ประชาชนทั่วไป ในด้านสาธารณูปการนั้นก็ต้องสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างวัดและชาวบ้าน เพื่อให้วัดเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นผู้นำสังคมอย่างแท้จริง และควรหมั่นตรวจตราและสอดส่องสิ่งผิดปกติกักกับวัดและชุมชนซึ่งจะทำให้สังคมแข็งแกร่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่^{๒๐๖}

พระมหาประจักษ์ กิตติเมธี (ทองดาข) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารงานวิชาการ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีดีเด่น กรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก คือ ด้านการวัดและประเมินผล (๓.๗๗) ส่วนด้านอื่นๆผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นในระดับปานกลางทุกด้าน ด้านที่ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นในระดับปานกลาง ๓ อันดับแรก คือ ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ (๓.๔๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน (๓.๔๐) และด้านสื่อการเรียนการสอน (๓.๒๐) ตามลำดับ ส่วนด้านที่

^{๒๐๖} พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

อยู่ในระดับต่ำที่สุด คือ ด้านการนิเทศภายใน (๒.๙๖) และเมื่อพิจารณาโดยภาพรวมพบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๓๐)

๒. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีดีเด่น กรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูที่มีปัจจัยพื้นฐานต่างกัน จำแนกตามตำแหน่ง พรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางโลก โดยภาพรวม พบว่า ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จำแนกตามอายุ และประสบการณ์ในตำแหน่ง โดยภาพรวม พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๓. ข้อเสนอแนะการบริหารงานวิชาการตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่นกรุงเทพมหานคร สามารถแยกเป็นรายด้านมีรายละเอียดดังนี้ คือ ๑) ด้านหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ สำนักเรียนควรจัดหลักสูตรเสริมภายในสำนักเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพมากยิ่งขึ้น เช่น หลักสูตรการเทศน์ หลักสูตรภาษาต่าง ๆ เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๐ ๒)ด้านการจัดการเรียนการสอน สำนักเรียนควรจัดการเรียนการสอนให้หลากหลาย ไม่ควรอยู่แต่ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๘ ๓)ด้านสื่อการเรียนการสอน สำนักเรียนควรใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย ทันสมัย เช่น โปรเจคเตอร์ เพื่อชักจูงความสนใจของผู้เรียนให้มากกว่านี้ คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๔ ๔)ด้านการวัดและประเมินผล สำนักเรียนควรประเมินผู้เรียนหลาย ๆ ด้าน เช่น ความรู้ ความประพฤติ คิดเป็น ร้อยละ ๑๓.๑ ๕)ด้านห้องสมุด สำนักเรียนควรสนับสนุนให้เกิดการใช้ห้องสมุดให้มาก คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๐ ๖)ด้านการนิเทศภายใน สำนักเรียนควรจัดอบรมครูเป็นประจำทุกปี เพื่อเพิ่มความรู้และเทคนิคการสอนใหม่ๆแก่ครูผู้สอน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๒^{๒๐๗}

พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ) ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอเงาะ จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒” ผลการศึกษาพบว่า

๑.ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดจองคำในด้าน ด้านสภาพแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยรวมอยู่ในระดับมาก

^{๒๐๗} พระมหาประจักษ์ กิตติเมธี (ทองดาข), “การบริหารงานวิชาการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๒. ปัจจัยความพึงใจต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสภาพแวดล้อมทั่วไปอาคารสถานที่ ด้านบริหารจัดการหลักสูตรเนื้อหา ด้านบุคลากรผู้นำ ปฏิบัติการสอนของครู และ ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก^{๒๐๘}

พระมหาสมใจ ธนิสฺสโร (ประเสริฐนุช) ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ระดับปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๓.๕๐$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านแล้วพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีต่อการดำเนินงานด้านหลักสูตรและด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านสภาพแวดล้อมของวัดและด้านผู้เรียนอยู่ในระดับมาก

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีต่อปัจจัยในการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (นักธรรม) วุฒิการศึกษาปริยัติธรรม (เปรียญธรรม) และระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไม่แตกต่างกัน

๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑) ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรเพิ่มการสนับสนุนค่าพาหนะเพื่อการเดินทางไปเรียน และจัดให้ห้องพักมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ๒) ด้านหลักสูตร ปัญหา ได้แก่ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยและสื่อการเรียนการสอนไม่มีความหลากหลาย ข้อเสนอแนะ ได้แก่ จัดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้นและสร้างสื่อการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายมากขึ้น ๓) ด้านผู้เรียน ปัญหา ได้แก่ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้น้อยและมีการขาดเรียนบ่อยๆ ข้อเสนอแนะ ได้แก่ ปรับการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้นและพยายามไม่ขาดเรียนถ้าไม่มีกิจธุระจำเป็น ๔) ด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ปัญหา ได้แก่ เทคนิคการสอนของครูยังไม่มีมีความหลากหลายและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการ

^{๒๐๘} พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาวัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

เรียนรู้ด้วยตนเองน้อย ข้อเสนอแนะได้แก่ จัดฝึกอบรมครูให้มีเทคนิคการสอนที่มีความหลากหลาย และจัดให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น^{๒๐๙}

พระมหาสมพงษ์ สมจิตโต (แช่ลิ้ม) ได้วิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม โดยรวมทั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมากที่สุดคือ ด้านการประเมินผล อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านผู้สอน และน้อยที่สุด คือ ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน

๒. ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม โดยรวมทั้ง ๕ ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านมากที่สุดคือ ด้านหลักสูตร รองลงมาคือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และน้อยที่สุดคือ ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน

๓. เปรียบเทียบสภาพการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พบว่า เปรียบเทียบสภาพการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำแนกตามสถานภาพ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน และประสบการณ์ โดยรวมและรายด้านมีความเห็นไม่แตกต่างกัน และ ระดับการศึกษา (วุฒิทางธรรม) ด้านเปรียญธรรม พบว่า สภาพการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม โดยรวมแต่ละด้านมีความเห็นแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๔. เปรียบเทียบปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พบว่า เปรียบเทียบสภาพการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำแนกตามสถานภาพ ระดับการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน และประสบการณ์ โดยรวมและรายด้าน มีความเห็นไม่แตกต่างกัน และ พบว่า เปรียบเทียบสภาพการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำแนกตามอายุ โดยรวมทุกด้าน มีความเห็นแตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๒๑๐}

^{๒๐๙} พระมหาสมใจ ธนัสโร (ประเสริฐนุช), “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๒๑๐} พระมหาสมพงษ์ สมจิตโต (แช่ลิ้ม), “สภาพปัญหาการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

นางสาวสุนทรีภักดิ์ ร้อยพิลา ได้วิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ด้านบริหารวิชาการอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากผู้บริหารมีการกำกับดูแลในเรื่องการตรงต่อเวลาเกี่ยวกับการเรียนการสอนไม่มากเท่าที่ควร การกำกับดูแลให้ครูมีความเอื้อเฟื้ออาทรต่อศิษย์ และกำกับดูแลเรื่องการวัดผลให้เป็นธรรมระดับปานกลาง แต่การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมมีขีดจำกัดเรื่องการนำสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ อันอาจเป็นเพราะครูผู้สอนไม่มีความชำนาญในการใช้สื่อดังกล่าว อีกทั้งนักเรียนมีสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีจำกัด จึงควรมีการจัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนอย่างพอเพียง^{๒๑๑}

จากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากระบวนการทุกกระบวนการมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการเตรียมความพร้อมเป็นต้น โดยเฉพาะการบริหารจัดการใน ๕ ด้าน คือ

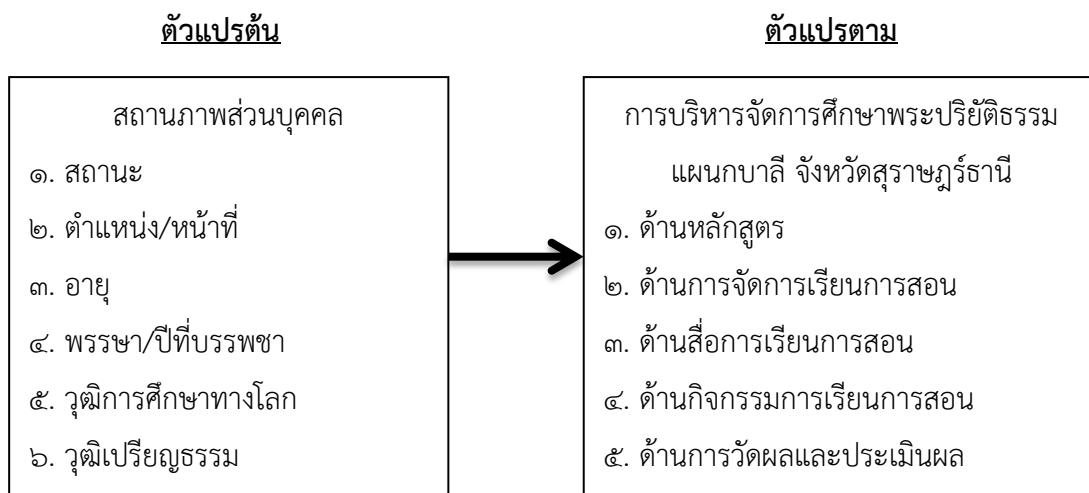
๑. ด้านหลักสูตร
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

ผู้วิจัยจึงได้นำมาเป็นประเด็นศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ และนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ต่อไป

^{๒๑๑}นางสาวสุนทรีภักดิ์ ร้อยพิลา, “ความพึงพอใจการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๖.

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาสู่กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังแผนภาพที่ ๒.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” นี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) มีวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informants)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ภิกษุและสามเณรจำนวน ๑๒๓ รูป ซึ่งเป็นผู้บริหารครูสอนและนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยแบ่งเป็นผู้บริหารและครูสอนจำนวน ๒๐ รูป และนักเรียน จำนวน ๑๐๓ รูป

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากระบบ โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ที่ระดับความเชื่อมั่น ๐.๐๕ หรือร้อยละ ๙๕ โดยสูตรคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๑ ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร คือ

^๑ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) อ้างใน สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

โดยที่ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

e คือ เปอร์เซ็นความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง

เมื่อ $N = ๑๒๓$

$e = ๐.๐๕$

ดังนั้น $n = \frac{๑๒๓}{1+๑๒๓(๐.๐๕)^2} = ๙๔$

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระภิกษุและสามเณร จำนวน ๑๒๓ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๙๔ รูป และทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๓ กลุ่ม ตามสำนักเรียน แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๙๔ รูป ออกเป็น ๓ กลุ่มโดยแบ่งตามสัดส่วนของภิกษุและสามเณรในแต่ละสำนักเรียนเพื่อมิให้การสุ่มตกไปอยู่กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือไม่กระจาย ให้เป็นไปตามสัดส่วนของประชากรที่ควรเป็น ตัวอย่างเช่น

$$\text{จำนวนกลุ่มตัวอย่าง} = \frac{\text{จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด} \times \text{จำนวนประชากรแต่ละสำนัก}}{\text{จำนวนประชากรทั้งหมด}}$$

แทนค่า ในกรณีนี้ที่จำนวนกลุ่มตัวอย่างของพระภิกษุและสามเณรในสำนักเรียนวัดท่าไทร จำนวน ๓๙ รูป ดังนี้

$$\text{จำนวนกลุ่มตัวอย่าง} = \frac{๙๔ \times ๓๙}{๑๒๓} = ๓๐$$

จากนั้นจึงใช้การสุ่มแบบง่ายเพื่อสุ่มตัวอย่างจากภิกษุและสามเณรแต่ละสำนัก ตามขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการคำนวณ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ที่	สำนักเรียน	อำเภอ	จำนวนประชากร (รูป)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑.	วัดพัฒนาราม	เมืองสุราษฎร์ธานี	๓๘	๒๙
๒.	วัดท่าไทร	กาญจนดิษฐ์	๓๙	๓๐
๓.	วัดบ้านส้อง	เวียงสระ	๔๖	๓๕
รวม			๑๒๓	๙๔

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งมีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพและลักษณะของเครื่องมือดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลีจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่ได้เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. เสนอร่างเครื่องมือวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้กลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

๒) หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมทั้งในด้านเนื้อหาสาระ โครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อความคำถามและวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index : IOC) โดยได้ค่า IOC^๒ ตั้งแต่ ๐.๕ ขึ้นไปทุกข้อและมีบางข้ออาจใช้คำไม่เหมาะสมจึงได้ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

^๒ เรืองเดียวกัน, หน้า ๒๔๓-๒๔๔.

๓) หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับภิกษุและสามเณรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (ในครั้งนี้คือ ภิกษุและสามเณรโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม) จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)^๓ ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๖๗ อยู่ในเกณฑ์จึงถือว่าแบบสอบถามนี้สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ได้

๔) นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้ ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา/ปีที่บรรพชา วุฒิการศึกษาทางโลก และวุฒิเปรียญธรรม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List) ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวม ๕ ด้าน จำนวน ๓๐ ข้อ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้ ๑) ด้านหลักสูตร มีคำถามทั้งหมด ๖ ข้อ ๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน มีคำถามทั้งหมด ๖ ข้อ ๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน มีคำถามทั้งหมด ๖ ข้อ ๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีคำถามทั้งหมด ๖ ข้อ ๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล มีคำถามทั้งหมด ๖ ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึงมีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึงมีความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึงมีความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึงมีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึงมีความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

^๓บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า

สำหรับในตอนี่ ๒ นี้มีการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์ ดังนี้
 ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายความว่า มีการบริหารจัดการในระดับ มากที่สุด
 ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายความว่า มีการบริหารจัดการในระดับ มาก
 ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายความว่า มีการบริหารจัดการในระดับ ปานกลาง
 ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายความว่า มีการบริหารจัดการในระดับ น้อย
 ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายความว่า มีการบริหารจัดการในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

๒. แบบสัมภาษณ์ (Interview)

สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีจำนวน ๖ รูป ดังนี้ ๑)พระเทพพิพัฒนภรณ์ (ชูชาติ กนตวณโณ) ป.ธ.๕, น.ธ.เอก เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร ๒)พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรบุญโณ) ป.ธ.๙ เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม ๓)พระวัดตจารีศีลสุนทร (อำนวย โกวิท) ป.ธ.๓, น.ธ.เอก เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง ๔)พระมหาภิรมย์ สุจิตโต ป.ธ.๗ อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดบ้านส้อง ๕)พระมหาสุนทร อติเมธ ป.ธ.๙, วท.บ. ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดบ้านส้อง ๖)พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙ ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดท่าไทร

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้ ๑)การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ๒)ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พร้อมขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อขอความร่วมมือไปยังเจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีทั้ง ๓ แห่งและผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ๓)ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยการวิจัย จำนวนแบบสอบถามที่สามารถเก็บคืนได้มีจำนวน ๙๔ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๖ รูป โดยผู้วิจัย

ใช้เวลาในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ตั้งแต่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๗ รวมใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น ๑ เดือน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องแล้วจึงวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓.๕.๒ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒. ความคิดเห็นที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้สถิติในการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

๓. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล วิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) หากยังไม่พบความแตกต่างจะใช้วิธีหาค่าความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) สำหรับนัยสำคัญทางสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้กำหนดไว้ที่ระดับ ๐.๐๕

๔. ข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open Ended Question) วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละแสดงเป็นตารางพร้อมอธิบาย ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” มุ่งศึกษาถึงความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ใช้เครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้จากภิกษุและสามเณรในสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน ๙๔ รูป นอกจากนั้นได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากผู้บริหารและครูสอนผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาบาลีในจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมทั้งหมด ๖ ท่าน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อความหมายที่ตรงกัน ผู้วิจัยได้อธิบายสัญลักษณ์ที่เป็นอักษรย่อในการวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

$\bar{x}$	แทน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
t	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่ม			
F	แทน	ค่าสถิติที่ใช้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากกว่า ๒ กลุ่ม			
df	แทน	ชั้นความเป็นอิสระ (Degrees of Freedom)			
SS	แทน	ค่าผลบวกของคะแนนยกกำลังสอง (Sum of Squares)			
MS	แทน	ความแปรปรวน (Mean Squares)			
Sig	แทน	ค่านัยสำคัญทางสถิติ (Significance)			
*	แทน	มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕			

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น ๖ ตอน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้ง ๕ ด้าน เพื่อหาค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานะภาพส่วนบุคคลเพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (t-test) และหาค่าความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance)

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์สถานภาพส่วนบุคคลของภิกษุและสามเณรผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา/ปีที่บรรพชา วุฒิการศึกษาทางโลกและวุฒิเปรียญธรรม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละ จำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๙๔)

สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
๑. สถานะ	ภิกษุ	๗๙	๘๔.๐
	สามเณร	๑๕	๑๖.๐
	รวม	๙๔	๑๐๐.๐
๒. ตำแหน่ง/หน้าที่	ผู้บริหาร	๓	๓.๒
	ครูสอน	๑๗	๑๘.๑
	นักเรียน	๗๔	๗๘.๗
	รวม	๙๔	๑๐๐.๐
๓. อายุ	ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๑๔	๑๔.๙
	๒๐-๓๐ ปี	๑๗	๑๘.๑
	๓๑-๔๐	๒๑	๒๒.๓
	๔๑ ขึ้นไป	๔๒	๔๔.๗
	รวม	๙๔	๑๐๐.๐
๔. พรรษา/ปีที่บรรพชา	ต่ำกว่า ๕ พรรษา/ปี	๓๕	๓๗.๒
	๕-๙ พรรษา/ปี	๒๒	๒๓.๒

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม		จำนวน	ร้อยละ
๑๐ พรรษา/ปี ขึ้นไป		๓๗	๓๙.๔
รวม		๙๔	๑๐๐.๐
๕. วุฒิการศึกษาทางโลก	ประถมศึกษา	๒๕	๒๖.๖
	มัธยมศึกษา	๔๐	๔๒.๖
	ปริญญาตรี	๒๐	๒๑.๓
	สูงกว่าปริญญาตรี	๙	๙.๖
รวม		๙๔	๑๐๐.๐
๖. วุฒิเปรียญธรรม	ไม่มีวุฒิปเรียญธรรม	๔๒	๔๔.๗
	เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒,ป.ธ.๓)	๒๕	๒๖.๖
	เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖)	๑๗	๑๘.๑
	เปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘,๙)	๑๐	๑๐.๖
รวม		๙๔	๑๐๐.๐

จากตาราง ที่ ๔.๑ พบว่า ผู้บริหาร ครูสอนและนักเรียนส่วนใหญ่มีสถานะเป็นภิกษุ จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๐ และเป็นสามเณร จำนวน ๑๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๐ ตำแหน่ง/หน้าที่ เป็นนักเรียน จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๗ เป็นครูสอน จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑ และเป็นผู้บริหาร จำนวน ๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๒ ด้านอายุ พบว่าผู้มีอายุ ๔๑ ปี ขึ้นไป จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๗ ผู้มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๒๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๓ ผู้มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑ และผู้มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๙ ด้านพรรษา/ปี ที่บรรพชา พบว่าผู้มี ๑๐ พรรษา/ปี ขึ้นไป จำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๔ ผู้ต่ำกว่า ๕ พรรษา/ปี จำนวน ๓๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๒ และผู้มี ๕-๙ พรรษา/ปี จำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๒ ด้านวุฒิการศึกษาทางโลก มัธยมศึกษา จำนวน ๔๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๖ ประถมศึกษา จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖ ปริญญาตรี จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๓ และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๖ ด้านวุฒิปเรียญธรรม ผู้ไม่มีวุฒิปเรียญธรรม จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๗ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒,ป.ธ.๓) จำนวน ๒๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕ รูปคิดเป็นร้อยละ ๒๖.๖ เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖) จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๑ และเปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘,๙) จำนวน ๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๖ ตามลำดับ

๔.๒ ระดับความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้ง ๕ ด้าน เพื่อหาค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D.

ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประกอบด้วย ๑)ด้านหลักสูตร ๒)ด้านการจัดการเรียนการสอน ๓)ด้านสื่อการเรียนการสอน ๔)ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๕)ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลโดยคำนวณค่าเฉลี่ย $\bar{x}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. แล้วแปลความหมายค่าเฉลี่ยโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผลการศึกษามีรายละเอียดตามตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปรวมทั้ง ๕ ด้าน ได้ดังนี้

(n = ๙๔)

ด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านหลักสูตร	๓.๔๗	๐.๖๓๔	ปานกลาง
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๙๒	๐.๕๙๖	มาก
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๐๖	๐.๗๓๒	ปานกลาง
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๐๙	๐.๖๕๓	ปานกลาง
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	๓.๗๐	๐.๗๓๘	มาก
ภาพรวม	๓.๔๕	๐.๕๗๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่าภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ และค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๗๒

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเรียงจากมากไปหาน้อยดังนี้ ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๙๖ รองลงมาคือด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๓๘ ด้านหลักสูตรมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๓๔ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๕๓ และด้านที่ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี น้อยที่สุดคือด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๓๒ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านหลักสูตร

(n = ๙๔)

ด้านหลักสูตร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร	๓.๘๘	๐.๖๕๓	มาก
๒. มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ	๓.๐๗	๐.๘๔๕	ปานกลาง
๓. จัดหลักสูตรได้ตรงความต้องการและความถนัดของผู้เรียน	๓.๔๖	๐.๘๓๘	ปานกลาง
๔. มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมหลักสูตร	๓.๖๒	๐.๗๙๑	มาก
๕. เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสมกับผู้เรียน	๓.๘๖	๐.๗๘๔	มาก
๖. หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง	๒.๙๖	๐.๙๘๓	ปานกลาง
ภาพรวม ด้านหลักสูตร	๓.๔๗	๐.๖๓๔	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นในด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๓๔

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นในด้านหลักสูตรมากที่สุด ในข้อ “มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๕๓ รองลงมาคือข้อ “เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสมกับผู้เรียน” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๘๔ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๖ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๘๓

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านการจัดการเรียนการสอน

(n = ๙๔)

ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๔.๐๕	๐.๗๒๔	มาก
๒. ครูสอนมีคุณภาพและสามารถเป็นที่พึ่งของนักเรียนได้	๔.๓๗	๐.๖๕๖	มาก
๓. ครูมีแผนการสอนและแจ้งวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนแต่ละครั้งอย่างชัดเจนและเป็นระบบ	๓.๗๓	๑.๐๓๙	มาก
๔. มีบันทึกหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาช่วยปรับปรุงการเรียนการสอน	๓.๒๘	๐.๙๐๙	ปานกลาง
๕. ครูมีการวิเคราะห์เชื่อมโยงเนื้อหาที่สอนกับเหตุการณ์ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม	๓.๗๒	๐.๗๒๔	มาก
๖. ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้อย่างเต็มที่	๔.๓๙	๐.๕๑๓	มาก
ภาพรวม ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๙๒	๐.๕๙๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็น ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๙๖

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านการจัดการเรียนการสอนมากที่สุดในข้อ “ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้อย่างเต็มที่” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๑๓ รองลงมาคือข้อ “ครูสอนมีคุณภาพและสามารถเป็นที่พึ่งของนักเรียนได้” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๕๖ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “มีบันทึกหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาช่วยปรับปรุงการเรียนการสอน” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๐๙

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านสื่อการเรียนการสอน

(n = ๙๔)

ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. มีสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอ	๓.๑๘	๐.๙๐๔	ปานกลาง
๒. มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหา อย่างเหมาะสม	๓.๑๓	๐.๙๑๙	ปานกลาง
๓. มีการใช้สื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจและความเข้าใจให้แก่ ผู้เรียน	๓.๑๗	๐.๗๙๘	ปานกลาง
๔. มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและนักเรียนมีการนำเอาสื่อและ เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน	๒.๘๑	๐.๗๙๓	ปานกลาง
๕. มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ ละระดับชั้น	๓.๓๓	๑.๐๔๑	ปานกลาง
๖. มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสม	๒.๗๔	๐.๙๘๓	ปานกลาง
ภาพรวม ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๐๖	๐.๗๓๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านสื่อการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๓๒

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับ ปานกลาง ทุกข้อ โดยข้อที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุดคือข้อ “มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๓ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๔๑ รองลงมาคือข้อ “มีสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๘ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๐๔ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสม” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๔ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๘๓

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

(n = ๙๔)

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามโอกาส	๓.๐๐	๐.๖๘๘	ปานกลาง
๒. มีการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม	๓.๑๐	๐.๗๗๗	ปานกลาง
๓. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง	๓.๒๔	๐.๙๑๒	ปานกลาง
๔. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างเสรี	๓.๕๔	๐.๘๑๒	มาก
๕. มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มทักษะความรู้ความสามารถนอกห้องเรียน	๒.๙๕	๐.๙๒๐	ปานกลาง
๖. มีการจัดกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนและชุมชน	๒.๗๔	๐.๙๘๓	ปานกลาง
ภาพรวม ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๐๙	๐.๖๕๓	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็น ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๕๓

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็น ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับ ปานกลาง ใน ๓ ข้อแรก โดยข้อที่มีระดับความคิดมากที่สุดคือข้อ “มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างเสรี” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๑๒ รองลงมาคือข้อ “มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๑๒ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “มีการจัดกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนและชุมชน” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๔ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๘๓

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตามความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร ด้านการ
วัดผลและประเมินผล

(n = ๙๔)

ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
๑. มีการประเมินผลการศึกษาเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนสม่ำเสมอ	๓.๖๑	๐.๘๓๒	มาก
๒. มีการแจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ	๓.๖๘	๐.๘๗๐	มาก
๓. นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบบาลีสนามหลวง	๓.๕๗	๐.๘๓๖	มาก
๔. การวัดผลการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรและการวัดผลของสนามหลวง	๓.๘๐	๐.๗๙๘	มาก
๕. มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง	๓.๘๑	๐.๘๕๙	มาก
๖. มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล	๓.๗๖	๐.๘๕๑	มาก
ภาพรวม ด้านการวัดผลและประเมินผล	๓.๗๐	๐.๗๓๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๐.๗๓๘

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านการวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับ มาก ทุกข้อ โดยมีระดับความคิดเห็นมากที่สุดในข้อ “มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๕๙ รองลงมาคือข้อ “การวัดผลการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรและการวัดผลของสนามหลวง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๙๘ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบบาลีสนามหลวง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ มีค่ามาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๓๖

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานะภาพส่วนบุคคล

แสดงการวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ตามสมมติฐานการวิจัยที่ ๑-๖ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ ภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามสถานะ

ด้าน	สถานะ	น	$\bar{x}$	S.D.	t	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ภิกษุ	๗๙	๓.๔๑๓	๐.๖๔๓	๒.๒๐๙	๐.๐๓๐*
	สามเณร	๑๕	๓.๘๐๐	๐.๔๘๐		
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ภิกษุ	๗๙	๓.๙๐๙	๐.๖๑๐	๐.๖๐๔	๐.๕๔๘
	สามเณร	๑๕	๔.๐๑๑	๐.๕๒๘		
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ภิกษุ	๗๙	๓.๐๑๙	๐.๗๗๘	๒.๐๔๓	๐.๐๔๗*
	สามเณร	๑๕	๓.๒๗๗	๐.๓๕๔		
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ภิกษุ	๗๙	๓.๐๘๔	๐.๖๙๖	๐.๓๘๕	๐.๗๐๑
	สามเณร	๑๕	๓.๑๕๕	๐.๓๕๘		
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	ภิกษุ	๗๙	๓.๖๘๓	๐.๗๖๔	๐.๖๑๑	๐.๕๔๓
	สามเณร	๑๕	๓.๘๑๑	๐.๕๙๓		
รวมทั้งหมด	ภิกษุ	๗๙	๓.๔๒๑	๐.๖๐๕	๑.๑๗๖	๐.๒๔๓
	สามเณร	๑๕	๓.๖๑๑	๐.๓๒๑		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามสถานะ พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า “ภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน”

สมมติฐานที่ ๒ ฤิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของฤิกษุและสามเณร จำแนกตามตำแหน่ง/หน้าที่

ด้าน (n=๙๔)	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๘๑	๒	๐.๖๔๑	๑.๖๑๔	๐.๒๐๕
	ภายในกลุ่ม	๓๖.๑๐๕	๙๑	๐.๓๙๗		
	รวม	๓๗.๓๘๗	๙๓			
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๓๐๕	๒	๐.๖๕๓	๑.๘๖๕	๐.๑๖๑
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๘๔๐	๙๑	๐.๓๕๐		
	รวม	๓๓.๑๔๕	๙๓			
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๒๗	๒	๐.๑๑๓	๐.๒๐๘	๐.๘๑๓
	ภายในกลุ่ม	๔๙.๖๕๔	๙๑	๐.๕๔๖		
	รวม	๔๙.๘๘๑	๙๓			
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๙๗	๒	๐.๒๔๘	๐.๕๗๖	๐.๕๖๔
	ภายในกลุ่ม	๓๙.๒๕๓	๙๑	๐.๔๓๑		
	รวม	๓๙.๗๕๑	๙๓			
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๐.๗๘๓	๒	๐.๓๙๑	๐.๗๑๒	๐.๔๙๓
	ภายในกลุ่ม	๕๐.๐๐๓	๙๑	๐.๕๔๙		
	รวม	๕๐.๗๘๖	๙๓			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๐.๐๓๔	๒	๐.๐๑๗	๐.๐๕๑	๐.๙๕๐
	ภายในกลุ่ม	๓๐.๔๔๗	๙๑	๐.๓๓๕		
	รวม	๓๐.๔๘๑	๙๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของฤิกษุและสามเณร จำแนกตามตำแหน่ง/หน้าที่ โดยภาพรวมพบว่าพระฤิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ในทุกด้าน จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า “ฤิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน”

สมมติฐานที่ ๓ ฝึกุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของฝึกุและสามเณร จำแนกตามอายุ

ด้าน (n=๙๔)	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๕.๔๗๖	๓	๑.๘๒๕	๕.๑๔๘	๐.๐๐๒*
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๙๑๐	๙๐	๐.๓๕๕		
	รวม	๓๗.๓๘๗	๙๓			
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๘๕๒	๓	๐.๙๕๑	๒.๘๒๕	๐.๐๔๓*
	ภายในกลุ่ม	๓๐.๒๙๓	๙๐	๐.๓๓๗		
	รวม	๓๓.๑๔๕	๙๓			
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑๒.๐๔๖	๓	๔.๐๑๕	๙.๕๕๑	๐.๐๐๐*
	ภายในกลุ่ม	๓๗.๘๓๕	๙๐	๐.๔๒๐		
	รวม	๔๙.๘๘๑	๙๓			
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๙๔๘	๓	๑.๓๑๖	๓.๓๐๙	๐.๐๒๕*
	ภายในกลุ่ม	๓๕.๘๐๑	๙๐	๐.๓๙๘		
	รวม	๓๙.๗๔๙	๙๓			
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๔.๘๑๘	๓	๑.๖๐๖	๓.๑๔๕	๐.๐๒๙*
	ภายในกลุ่ม	๔๕.๙๖๘	๙๐	๐.๕๑๑		
	รวม	๕๐.๗๘๖	๙๓			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๔.๖๙๖	๓	๑.๕๖๕	๕.๔๖๓	๐.๐๐๒*
	ภายในกลุ่ม	๒๕.๗๘๕	๙๐	๐.๒๘๗		
	รวม	๓๐.๔๘๑	๙๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของฝึกุและสามเณรจำแนกตามอายุ โดยภาพรวม พบว่า ฝึกุและสามเณรที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า “ฝึกุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน”

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ฝึกุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ในทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามอายุ ในด้านหลักสูตร

ระดับอายุ	$\bar{x}$	ระดับอายุ			
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑ปีขึ้นไป
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓.๘๐๙	-	๐.๓๕๘	๐.๐๖๓	๐.๐๕๗*
๒๐-๓๐ ปี	๓.๔๕๑	-	-	๐.๒๙๕	๐.๒๑๒
๓๑-๔๐ ปี	๓.๗๔๖	-	-	-	๐.๐๕๐*
๔๑ปีขึ้นไป	๓.๒๓๘	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามอายุ ด้านหลักสูตร เป็นรายคู่พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๒ คู่ ได้แก่ ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป และภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ในด้านการจัดการเรียนการสอน

ระดับอายุ	$\bar{x}$	ระดับอายุ			
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑ปีขึ้นไป
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔.๐๕๙	-	๐.๑๑๘	๐.๑๑๕	๐.๓๐๙
๒๐-๓๐ ปี	๓.๙๔๑	-	-	๐.๒๓๓	๐.๑๙๑
๓๑-๔๐ ปี	๔.๑๗๔	-	-	-	๐.๔๒๔*
๔๑ปีขึ้นไป	๓.๗๕๐	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามอายุ ด้านการจัดการเรียนการสอน เป็นรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๑ คู่ คือ ภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามอายุ ในด้านสื่อการเรียนการสอน

ระดับอายุ	$\bar{x}$	ระดับอายุ			
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑ปีขึ้นไป
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓.๒๗๓	-	๐.๑๒๖	๐.๓๐๕	๐.๐๕๗*
๒๐-๓๐ ปี	๓.๑๔๗	-	-	๐.๔๓๒	๐.๔๕๒
๓๑-๔๐ ปี	๓.๕๗๙	-	-	-	๐.๐๘๘*
๔๑ปีขึ้นไป	๒.๖๙๔	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามอายุ ด้านสื่อการเรียนการสอน เป็นรายคู่ พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๒ คู่ ได้แก่ ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป และภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามอายุ ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ระดับอายุ	$\bar{x}$	ระดับอายุ			
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑ปีขึ้นไป
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓.๑๙๐	-	๐.๒๔๙	๐.๒๕๓	๐.๒๓๘
๒๐-๓๐ ปี	๒.๙๔๑	-	-	๐.๕๐๓	๐.๑๑๒
๓๑-๔๐ ปี	๓.๔๔๔	-	-	-	๐.๐๔๙*
๔๑ปีขึ้นไป	๒.๙๕๒	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามอายุ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นรายคู่ พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๑ คู่ คือ ภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามอายุ ในด้านการวัดผลและประเมินผล

ระดับอายุ	$\bar{x}$	ระดับอายุ			
		ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑ปีขึ้นไป
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓.๙๐๔	-	๐.๐๕๖*	๐.๐๙๕	๐.๒๖๙
๒๐-๓๐ ปี	๓.๓๔๓	-	-	๐.๐๖๕*	๐.๒๙๑
๓๑-๔๐ ปี	๔.๐๐๐	-	-	-	๐.๓๖๕
๔๑ปีขึ้นไป	๓.๖๓๔	-	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามอายุ ด้านการวัดผลและประเมินผล เป็นรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๒ คู่ ได้แก่ ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี และภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ ภูมิภาคและสามแฉกที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามแฉก จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา

ด้าน (n=๙๔)	แหล่งความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๑๐.๑๒๔	๒	๕.๐๖๒	๑๖.๘๙๖	๐.๐๐๐*
	ภายในกลุ่ม	๒๗.๒๖๓	๙๑	๐.๓๐๐		
	รวม	๓๗.๓๘๗	๙๓			
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๑๒๐	๒	๑.๐๖๐	๓.๑๐๙	๐.๐๔๙*
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๐๒๕	๙๑	๐.๓๔๑		
	รวม	๓๓.๑๔๕	๙๓			
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๔.๓๑๕	๒	๒.๑๕๘	๔.๓๐๙	๐.๐๑๖*
	ภายในกลุ่ม	๔๕.๕๖๖	๙๑	๐.๕๐๑		
	รวม	๔๙.๘๘๑	๙๓			
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๓.๘๗๖	๒	๑.๙๓๘	๔.๙๑๖	๐.๐๐๙*
	ภายในกลุ่ม	๓๕.๘๗๔	๙๑	๐.๓๙๔		
	รวม	๓๙.๗๕๐	๙๓			
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๐๓	๒	๐.๐๕๒	๐.๐๙๓	๐.๙๑๑
	ภายในกลุ่ม	๕๐.๖๘๓	๙๑	๐.๕๕๗		
	รวม	๕๐.๗๘๖	๙๓			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๒.๘๗๒	๒	๑.๔๓๖	๔.๗๓๓	๐.๐๑๑*
	ภายในกลุ่ม	๒๗.๖๐๙	๙๑	๐.๓๐๓		
	รวม	๓๐.๔๘๑	๙๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามแฉก จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา โดยภาพรวมพบว่า ภูมิภาคและสามแฉกที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ใน ๔ ด้านแรก คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนในด้านสุดท้าย คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกันมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

เมื่อพบความแตกต่างจึงวิเคราะห์ความแตกต่างเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) แต่ถ้ายังไม่พบความแตกต่างจะใช้วิธีหาค่าความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) เป็นลำดับไป

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านหลักสูตร

พรรษา/ปี	$\bar{x}$	พรรษา/ปี		
		ต่ำกว่า ๕	๕-๙	๑๐ ขึ้นไป
ต่ำกว่า ๕	๓.๙๐๐	-	๐.๐๗๑*	๐.๐๖๕*
๕-๙	๓.๑๘๑	-	-	๐.๐๖๕
๑๐ ขึ้นไป	๓.๒๔๗	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามเณร จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านหลักสูตร เป็นรายคู่พบว่า ภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๒ คู่ ได้แก่ ภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่ำกว่า ๕ มีความคิดเห็นแตกต่างกับภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชา ๕-๙ และภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่ำกว่า ๕ มีความคิดเห็นแตกต่างกับภูมิภาคและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชา ๑๐ ขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านการจัดการเรียนการสอน

พรรษา/ปี	$\bar{x}$	พรรษา/ปี		
		ต่ำกว่า ๕	๕-๙	๑๐ ขึ้นไป
ต่ำกว่า ๕	๔.๑๑๙	-	๐.๐๗๘	๐.๐๓๖*
๕-๙	๓.๘๔๐	-	-	๐.๐๔๘
๑๐ ขึ้นไป	๓.๗๙๒	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านการจัดการเรียนการสอน เป็นรายคู่ด้วยวิธีแสดงผลต่างนัยที่สำคัญน้อยที่สุด (LSD) พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๑ คู่ คือ ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่ำกว่า ๕ มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชา ๑๐ ขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านสื่อการเรียนการสอน

พรรษา/ปี	$\bar{x}$	พรรษา/ปี		
		ต่ำกว่า ๕	๕-๙	๑๐ ขึ้นไป
ต่ำกว่า ๕	๓.๓๐๙	-	๐.๒๔๑	๐.๐๔๘*
๕-๙	๓.๐๖๘	-	-	๐.๒๔๘
๑๐ ขึ้นไป	๒.๘๑๙	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านสื่อการเรียนการสอน เป็นรายคู่พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๑ คู่ คือ ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่ำกว่า ๕ มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชา ๑๐ ขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

พรรษา/ปี	$\bar{x}$	พรรษา/ปี		
		ต่ำกว่า ๕	๕-๙	๑๐ ขึ้นไป
ต่ำกว่า ๕	๓.๓๔๒	-	๐.๐๕๐*	๐.๓๒๔
๕-๙	๒.๘๓๓	-	-	๐.๑๘๔
๑๐ ขึ้นไป	๓.๐๑๘	-	-	-

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณร จำแนกตามพรรษา/ปีที่บรรพชา ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นรายคู่พบว่า ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จำนวน ๑ คู่ คือ ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่ำกว่า ๕ มีความคิดเห็นแตกต่างกับภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชา ๕-๙ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ นอกนั้นมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ ภูมิภาคและสามแฉะที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามแฉะจำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลก

ด้าน (n=๙๔)	แหล่ง ความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๒.๒๙๗	๓	๐.๗๖๖	๑.๙๖๔	๐.๑๒๕
	ภายในกลุ่ม	๓๕.๐๘๙	๙๐	๐.๓๙๐		
	รวม	๓๗.๓๘๗	๙๓			
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๘๕	๓	๐.๔๒๘	๑.๒๑๐	๐.๓๑๑
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๘๖๐	๙๐	๐.๓๕๕		
	รวม	๓๓.๑๔๕	๙๓			
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๒.๐๑๘	๓	๐.๖๗๓	๑.๒๖๕	๐.๒๙๑
	ภายในกลุ่ม	๔๗.๘๖๒	๙๐	๐.๕๓๒		
	รวม	๔๙.๘๘๑	๙๓			
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๕๙๘	๓	๐.๕๓๓	๑.๐๘๗	๐.๓๕๙
	ภายในกลุ่ม	๓๘.๑๕๒	๙๐	๐.๔๒๔		
	รวม	๓๙.๗๕๙	๙๓			
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๑.๗๗๖	๓	๐.๕๙๒	๑.๐๘๗	๐.๓๕๙
	ภายในกลุ่ม	๔๙.๐๑๑	๙๐	๐.๕๔๕		
	รวม	๕๐.๗๘๖	๙๓			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๐.๘๔๒	๓	๐.๒๘๑	๐.๘๕๒	๐.๔๖๙
	ภายในกลุ่ม	๒๙.๖๓๙	๙๐	๐.๓๒๙		
	รวม	๓๐.๔๘๑	๙๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามแฉะ จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลกโดยภาพรวมและรายด้านพบว่า ภูมิภาคและสามแฉะที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๖ ภูมิภาคและสามแฉกรที่มีวุฒิเปรีญูธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๒ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามแฉกร จำแนกตามวุฒิเปรีญูธรรม

ด้าน (n=๙๔)	แหล่ง ความ แปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
๑. ด้านหลักสูตร	ระหว่างกลุ่ม	๑.๘๓๑	๓	๐.๖๑๐	๑.๕๔๕	๐.๒๐๘
	ภายในกลุ่ม	๓๕.๕๕๖	๙๐	๐.๓๙๕		
	รวม	๓๗.๓๘๗	๙๓			
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๒๒๖	๓	๐.๔๐๙	๑.๑๕๓	๐.๓๓๒
	ภายในกลุ่ม	๓๑.๙๑๙	๙๐	๐.๓๕๕		
	รวม	๓๓.๑๔๕	๙๓			
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๑.๑๙๒	๓	๐.๓๙๗	๐.๗๓๔	๐.๕๓๔
	ภายในกลุ่ม	๔๘.๖๘๙	๙๐	๐.๕๔๑		
	รวม	๔๙.๘๘๑	๙๓			
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๖๖	๓	๐.๑๕๕	๐.๓๕๖	๐.๗๘๕
	ภายในกลุ่ม	๓๙.๒๘๔	๙๐	๐.๔๓๖		
	รวม	๓๙.๗๕๐	๙๓			
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	๒.๔๗๐	๓	๐.๘๒๓	๑.๕๓๔	๐.๒๑๑
	ภายในกลุ่ม	๔๘.๓๑๖	๙๐	๐.๕๓๗		
	รวม	๕๐.๗๘๖	๙๓			
รวมทั้งหมด	ระหว่างกลุ่ม	๐.๑๒๒	๓	๐.๐๔๑	๐.๑๒๐	๐.๙๔๘
	ภายในกลุ่ม	๓๐.๓๕๙	๙๐	๐.๓๓๗		
	รวม	๓๐.๔๘๑	๙๓			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภูมิภาคและสามแฉกร จำแนกตามวุฒิเปรีญูธรรม โดยภาพรวมและรายด้านพบว่า ภูมิภาคและสามแฉกรที่มีวุฒิเปรีญูธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา/ปีที่บรรพชา วุฒิกการศึกษาทางโลกและวุฒิเปรียญธรรม ผลการทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๖ มีดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๓ แสดงผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. ภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	๑.๑๗๖		๐.๒๔๓	-	✓
๒. ภิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหาร จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน		๐.๐๕๑	๐.๙๕๐	-	✓
๓. ภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหาร จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน		๕.๔๖๓	๐.๐๐๒*	✓	-
๔. ภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน		๔.๗๓๓	๐.๐๑๑*	✓	-
๕. ภิกษุและสามเณรที่มีวุฒิกการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน		๐.๘๕๒	๐.๕๖๙	-	✓
๖. ภิกษุและสามเณรที่มีวุฒิเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน		๐.๑๒๐	๐.๙๔๘	-	✓

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลในด้าน สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ วุฒิกการศึกษาทางโลก และวุฒิเปรียญธรรม ของภิกษุสามเณร มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลในด้าน อายุ และพรรษา/ปีที่บรรพชา ของภิกษุและสามเณร มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๔ ค่าความถี่ ค่าร้อยละเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ด้าน	ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ	n=๙๔	
		ความถี่	ร้อยละ
๑. ด้านหลักสูตร	เนื้อหาเกินไปและมีมากทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยาก และขาดความพยายามในการศึกษา ควรปรับปรุง หลักสูตรแบบเรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันและสามารถนำไปใช้ได้จริง	๒๘	๒๙.๗๘
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน	ควรให้ความสำคัญกับนักเรียนและครูสอนอย่างเต็มที่ รองลงมาคือ รูปแบบการเรียนการสอนขาดความดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียน ควรมีการสนับสนุนในด้านงบประมาณอย่างเพียงพอและครูสอน ขาดการสอนแบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด	๓๐	๓๑.๙๑
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน	ขาดสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและทันสมัย รองลงมาคือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อ การสอนของวิชาแผนกนี้ยังน้อยอยู่ ผู้ใช้สื่อขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อ และควรมีการจัดสรรงบประมาณในด้านสื่อเพิ่มขึ้นเพื่อพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น	๓๐	๓๑.๙๑
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน รองลงมาคือควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่และควรมีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น	๒๗	๒๘.๗๒
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล	การวัดผลและประเมินผลของสนามหลวงควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้นเช่นแบ่งช่วงการวัดผลให้มีมากยิ่งขึ้นในแต่ละปีการศึกษาเป็นต้น	๓๐	๓๑.๙๑

จากตารางที่ ๔.๒๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

๑. **ด้านหลักสูตร** คือ เนื้อหาเกินไปและมีมากทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยากและขาดความพยายามในการศึกษา ควรปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบันและสามารถนำไปใช้ได้จริง จำนวน ๒๘ รูป มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๒๙.๗๘

๒. **ด้านการจัดการเรียนการสอน** คือ ควรให้ความสำคัญกับนักเรียนและครูสอนอย่างเต็มที่ รองลงมาคือ รูปแบบการเรียนการสอนขาดความดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียน ควรมีการสนับสนุนในด้านงบประมาณอย่างเพียงพอและครูสอนขาดการสอนแบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียดจำนวน ๓๐ รูป มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๓๑.๙๑

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** คือ ขาดสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและทันสมัย รองลงมาคือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อการสอนของวิชาแผนกนี้ยังน้อยอยู่ ผู้ใช้สื่อขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อ และควรมีการจัดสรรงบประมาณในด้านสื่อเพิ่มขึ้นเพื่อพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น จำนวน ๓๐ รูป มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๓๐.๙๑

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** คือ ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน รองลงมาคือควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่และควรมีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น จำนวน ๒๗ รูป มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๒๘.๗๒

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** คือ การวัดผลและประเมินผลของสนามหลวงควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้นเช่นแบ่งช่วงการวัดผลให้มีมากยิ่งขึ้นในแต่ละปี การศึกษาเป็นต้นจำนวน ๓๐ รูป มีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๓๑.๙๑

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๖ รูป ดังนี้

- ๑) พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณโณ), ป.ธ.๕, น.ธ.เอก
ตำแหน่ง เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร
- ๒) พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรปณโณ), ป.ธ.๙
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม
- ๓) พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อำนวย โกวิท), ป.ธ.๓, น.ธ.เอก
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง
- ๔) พระมหาภิรมย์ สุจิตโต ป.ธ.๗
ตำแหน่ง อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดบ้านส้อง
- ๕) พระมหาสุนทร อดิเมธ ป.ธ.๙, วท.บ.
ตำแหน่ง ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดบ้านส้อง
- ๖) พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙
ตำแหน่ง ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดท่าไทร

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) สามารถสรุปผลโดยจำแนกตามรายด้านของการวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

๔.๕.๑ ด้านหลักสูตร

การศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบันนั้นหลักสูตรหรือแบบเรียนก็ยังคงใช้ตามแบบแผนที่ใช้มาตั้งแต่อดีตมีการปรับเปลี่ยนบ้างก็เพียงเล็กน้อยให้เหมาะสมในช่วงสมัยนั้น ๆ^๑ จะให้ปรับเปลี่ยนแบบทางโลกไปทุกอย่างคงทำไม่ได้เพราะรูปแบบรวมถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้อาจไม่เหมือนกันไปทุกอย่าง^๒ ที่เห็นพอจะปรับปรุงได้บ้างก็คงเป็นรูปแบบการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศที่มีกันอยู่ในปัจจุบันซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนภาษาบาลีได้บ้าง^๓ ในส่วนของแบบเรียนก็จะต้อง

^๑สัมภาษณ์ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๒สัมภาษณ์ พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อำนวย โกวิท), เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๓สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

คงรูปแบบเดิม ๆ ปรับอะไรไม่ได้มาก^๕ หนังสือประกอบการเรียนยังเป็นปัญหาสำคัญของการศึกษาแผนกนี้อยู่ เพราะหาผู้เชี่ยวชาญที่จะจัดทำขึ้นมานั้นไม่ยากแต่ทำมาแล้วจะได้รับการยอมรับจากทั้งผู้เรียน สำนักเรียนต่าง ๆ รวมถึงสนามหลวงจะรับรองว่าถูกต้องหรือไม่นั้นยังไม่ค่อยชัดเจน ในส่วนนี้ทางกองบาลีสนามหลวงน่าจะมีการจัดพิมพ์คู่มือหรือหนังสือประกอบการเรียนการสอนที่ชัดเจนใช้เป็นข้อยุติได้ทั้งประเทศหรือมีการรับรองหนังสือคู่มือประกอบการเรียนการสอนของผู้เชี่ยวชาญท่านอื่น ๆ ที่มีจำหน่ายว่าผ่าน หรือสามารถใช้ในการเรียนการสอนได้เป็นต้น^๕ เรื่องของหนังสือหลักสูตรรวมถึงหนังสือประกอบการเรียนการสอนอื่น ๆ หากเป็นสำนักเรียนในส่วนกลางคงไม่เป็นการลำบากในการจัดหา แต่หากเป็นสำนักเรียนทางภูมิภาคค่อนข้างเป็นเรื่องลำบากพอควร หาซื้อลำบาก มีจำนวนพอบ้างไม่พอบ้าง^๖ ซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงเรื่องของงบประมาณ ซึ่งค่อนข้างต้องใช้จ่ายสูงในการซื้อหา^๗ สิ่งสำคัญก็คือหลักสูตรตำรับตำราอาจเป็นของที่มีมานานปรับเปลี่ยนลำบากแต่บรรณสารในตัวหลักสูตรตัวตำราต่างหากที่เป็นประโยชน์ ส่วนสำคัญคือเรียนแล้วสามารถนำข้อรรถข้อธรรมมาประยุกต์ใช้กับตนเองและสามารถสั่งสอนผู้อื่นให้ถูกต้องด้วย^๘

๔.๕.๑ ด้านการจัดการเรียนการสอน

ภาษาบาลีเป็นภาษาดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา เป็นภาษาที่ใช้จารึกพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทใช้ภาษาบาลีหรือภาษามคธจารึกคัมภีร์แทบทั้งสิ้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พุทธบริษัทต้องเรียนรู้ให้เข้าใจเพื่อดำรงรักษาไว้ให้คงอยู่คู่กับพระพุทธศาสนา^๙ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์และสามเณรควรที่จะต้องเรียนรู้ในภาษาบาลีให้เข้าใจอย่างถ่องแท้หรืออย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง เพราะการดำรงสมณเพศของพวกเราผูกพันกับภาษาบาลี

^๕สัมภาษณ์ พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณฺโณ), เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๖สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๗สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมธ, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๘สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรปญฺโญ), เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๙สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

แทบทั้งหมด^{๑๐} หนึ่งการที่จะคงไว้ได้นั้นอาศัยการศึกษาและพัฒนาศักยภาพของการศึกษาเป็นส่วนสำคัญ การศึกษานั้นจัดเป็นหนึ่งใน ๓ ส่วนสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ^{๑๑} การศึกษานั้นต้องมีครูผู้สอนและนักเรียนผู้เรียน จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปไม่ได้ การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็เช่นกันปัญหาสำคัญก็คือ ครูสอนพอบ้าง ไม่พอบ้าง มีศักยภาพบ้าง ไม่มีศักยภาพบ้าง นักเรียนมีบ้าง ไม่มีบ้าง^{๑๒} โดยเฉพาะปัจจุบันมีผู้บวชเรียนน้อยลง สามเณรที่จะมาบวชเรียนก็น้อยลงเป็นอย่างมาก เพราะการศึกษาภาคบังคับบ้าง เพราะมองไม่เห็นเป้าหมายในการบวชเรียนบ้าง^{๑๓} ที่น่าตระหนกคือการกระจุกตัวของภิกษุและสามเณรที่มีวุฒิเปรียญสูง ๆ ในสำนักต่าง ๆ ในส่วนกลางโดยเฉพาะกรุงเทพฯ น่าจะมีนโยบายหรือการกระตุ้นให้ผู้ที่มีวุฒิเปรียญสูง ๆ ได้กระจายตัวออกมาช่วยเหลือสำนักตามภูมิภาคให้มากขึ้น ซึ่งอาจต้องใช้งบประมาณหรือสิ่งจูงใจค่อนข้างมากอยู่แต่จะช่วยเหลือการศึกษาบาลีในภูมิภาคได้มากอยู่^{๑๔} หนึ่งเรื่องของการให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาของสงฆ์แผนกนี้ก็ยังมีน้อย เจ้าคณะพระผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ รวมถึงผู้ปกครองทางบ้านเมืองควรให้ความสำคัญหรือให้การอุปถัมภ์ค้ำชูการศึกษาแผนกนี้ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ก็น่าเป็นเรื่องที่ดีขึ้น^{๑๕}

๔.๕.๑ ด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นตัวกลางที่จะใช้ถ่ายทอดสิ่งที่เป็นความรู้รวมถึงประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน ผ่านวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนเพื่อเป็นการสื่อสารและเป็นตัวกลางในการเรียนการสอน^{๑๖} การเรียนการสอนภาษาบาลีก็เช่นกันสื่อนับเป็น

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระเทพพิพัฒน์ภณ (ชูชาติ กนตวณโณ), เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑}สัมภาษณ์ พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อานวย โกวิท), เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒}สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมธ, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓}สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๔}สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมธ, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สิ่งจำเป็นในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็น ซอหลัก กระดานดำ คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์เป็นต้น^{๑๗} รวมไปถึงสื่ออื่น ๆ เช่นตัวบุคคล เรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนภาษาบาลีได้ทั้งสิ้นอยู่ที่ผู้สอนจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างไร^{๑๘} ปัญหาหลัก ๆ ในเรื่องของสื่อการเรียนการสอนก็คือการจัดหา วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ทันสมัยให้มีใช้ในสำนัก หากเป็นสำนักเรียนใหญ่ ๆ คงไม่มีปัญหา แต่สำนักเรียนเล็ก ๆ ในภูมิภาคถือว่าเป็นเรื่องใหญ่อยู่ เพราะเกี่ยวข้องกับเรื่องของงบประมาณของวัดหรือของสำนักเรียน บางสำนักก็มีทุนรอนน้อยก็แทบไม่มีใช้ การจะหาทุนสนับสนุนในเรื่องนี้บางทีก็เป็นความลำบากของทางสำนัก^{๑๙} ที่มีใช้อยู่แล้วก็จะหาครูสอนที่เข้าใจในการใช้สื่ออย่างถูกต้องและตรงประเด็นการสอนก็เป็นเรื่องที่ต้องคำนึงถึงด้วย ควรมีการอบรมครูสอนในเรื่องนี้ตามสมควร^{๒๐} ทางกองบาลีสนามหลวงเองก็จัดว่าเป็นสื่อเช่นกันควรมีช่องทางที่ผู้ศึกษาและผู้สนใจเข้าถึงได้ง่ายและสามารถได้รับประโยชน์หรือสามารถรับรู้เป็นวงกว้างได้ว่าภิกษุสามเณรเรียนอะไรกันสำคัญอย่างไร มีประโยชน์อย่างไรเป็นต้นให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และควรเป็นคลังในการสร้างสรรค์ เผยแพร่ ปรับปรุง สื่อการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาแผนกนี้^{๒๑}

๔.๕.๑ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ในปัจจุบันการเรียนการสอนแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญถือว่าได้รับความนิยมและถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง^{๒๒} การศึกษาภาษาบาลีก็เช่นกันสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมือนกันอยู่ที่เทคนิคการสอนของผู้สอนเป็นสำคัญ^{๒๓} เช่นมีกิจกรรมอะไรที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ให้เค้ารู้สึกมีความสำคัญและมีส่วนร่วมกับการเรียนนั้นเรียกว่าสร้างแรงจูงใจในขณะที่เรียน ครูสอนต้องพยายาม

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อานวย โกวิท), เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณฺโณ), เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมธ, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สังเกตหรือมองออกว่าผู้เรียนมีความเครียดหรือรู้สึกอย่างไรก็ควรมีกิจกรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ มาคั่นระหว่างเรียนบ้างแต่ยังอยู่ในสิ่งที่มุ่งหมายในผู้เรียนทราบนั่นเอง^{๒๔} การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ต้องทำตลอดชีวิตไม่เพียงแต่ในห้องเรียน การเรียนการสอนภาษาบาลีนั้นต้องใช้เวลามากใช้เวลาอยู่กับตำรับตำราแทบตลอด^{๒๕} ต้องใช้ความเพียรเป็นอย่างมาก ผู้เรียนส่วนใหญ่จึงไม่ค่อยคำนึงหรือให้ความสำคัญกับเรื่องของกิจกรรม มีความรู้สึกที่ทำให้เสียเวลาของการดูหนังสือไปก็มี ในเรื่องกิจกรรมอาจจะไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้นที่จัดเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนได้ กิจกรรมต่าง ๆ นอกห้องเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยทีเดียวที่จะทำให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนรู้อมาใช้ประโยชน์ หรือได้ทบทวน ได้เกิดความคิดใหม่ ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียน เช่น ใ้ตัวที่กิน แสดงธรรม เป็นต้น^{๒๖} อนึ่งกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนก็ควรจัดให้มีบ้าง เพราะจะเป็นการตอบแทนชุมชน รวมถึงสร้างกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนมาเผยแพร่แก่ชุมชนหรือสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน ให้ชุมชนได้รับรู้ถึงการศึกษาของสงฆ์เป็นต้น และเป็นช่องทางในการนำหลักธรรมที่ร่ำเรียนมาเผยแพร่อีกทางหนึ่งด้วย^{๒๗}

๔.๕.๕ ด้านการวัดและประเมินผล

ในทุก ๆ สำนักเรียนควรมีระบบการวัดผลและประเมินผลของการจัดการเรียนการสอนเป็นประจำทุกสัปดาห์หรือทุกวันในบางระดับชั้นเพื่อจะได้ทราบว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนมากน้อยเพียงใด และผู้สอนจะต้องช่วยปรับปรุงในด้านไหนของผู้เรียนและในการสอนของตนเองบ้าง^{๒๘} การวัดผลและประเมินผลน่าจะมีทั้งของผู้เรียนและของผู้สอนด้วยเช่นมีแบบแสดงความคิดเห็น ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อผู้สอน เป็นต้น เพื่อให้มีการพัฒนาทั้งสองฝ่าย^{๒๙} ว่าถึงการวัดผลและประเมินผลของการศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบันในระดับสำนักมีการวัดผลประเมินผลเป็นประจำ

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อานวย โกวิท), เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรปณฺโณ), เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณฺโณ), เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมโธ, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

อยู่แล้ว^{๓๐} แต่ในระดับสนามหลวงยังดูไม่ค่อยมีมาตรฐานเท่าที่ควรคือรู้สึกว่ามันไม่ค่อยเหมาะกับยุคปัจจุบันเท่าที่ควรน่าจะมีการปรับเปลี่ยนบ้าง^{๓๑} การตรวจในสนามหลวงก็เช่นกันดูไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันเท่าที่ควร กรรมการตรวจบางท่านก็อาจไม่ได้สอนประจำอาจทำให้การตรวจคลาดเคลื่อนบ้างเป็นต้น^{๓๒} การเก็บคะแนนของกรรมการตรวจแต่ละท่านก็ค่อนข้างไม่เป็นมาตรฐานแล้วแต่ความเข้าใจของแต่ละท่าน ระบบการวัดผลของสนามหลวงแบบปีละครั้งค่อนข้างสร้างความกดดันให้ผู้เรียนและทำให้ดูว่าจุดหมายในแต่ละปีค่อนข้างไกลไปถึงปัจจุบันจะมีการปรับปรุงให้มีการสอบซ่อมได้ในชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้น ป.ธ.๕ ก็ตาม^{๓๓} ทางสนามหลวงน่าจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างในบางจุด อย่างเช่น น่าจะมีการวัดผลปีละ ๒ ครั้งโดยครั้งแรกให้ทางสำนักที่สอนหรือระดับภาคหรือจังหวัดเป็นผู้ประเมินก่อนโดยกำหนดเกณฑ์ขึ้นมาแล้วประกาศให้ทราบว่าจะออกสอบตั้งแต่ไหนถึงไหนเป็นต้น คือแบ่งช่วงหนังสือในการเรียนการสอนให้ดูเหมือนน้อยลงสร้างแรงจูงใจและความกระตือรือร้นให้ผู้เรียนมากขึ้นเป็นต้น^{๓๔}

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อานวย โกวิท), เจ้าคณะอำเภอยางวิชัย, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณโณ), เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

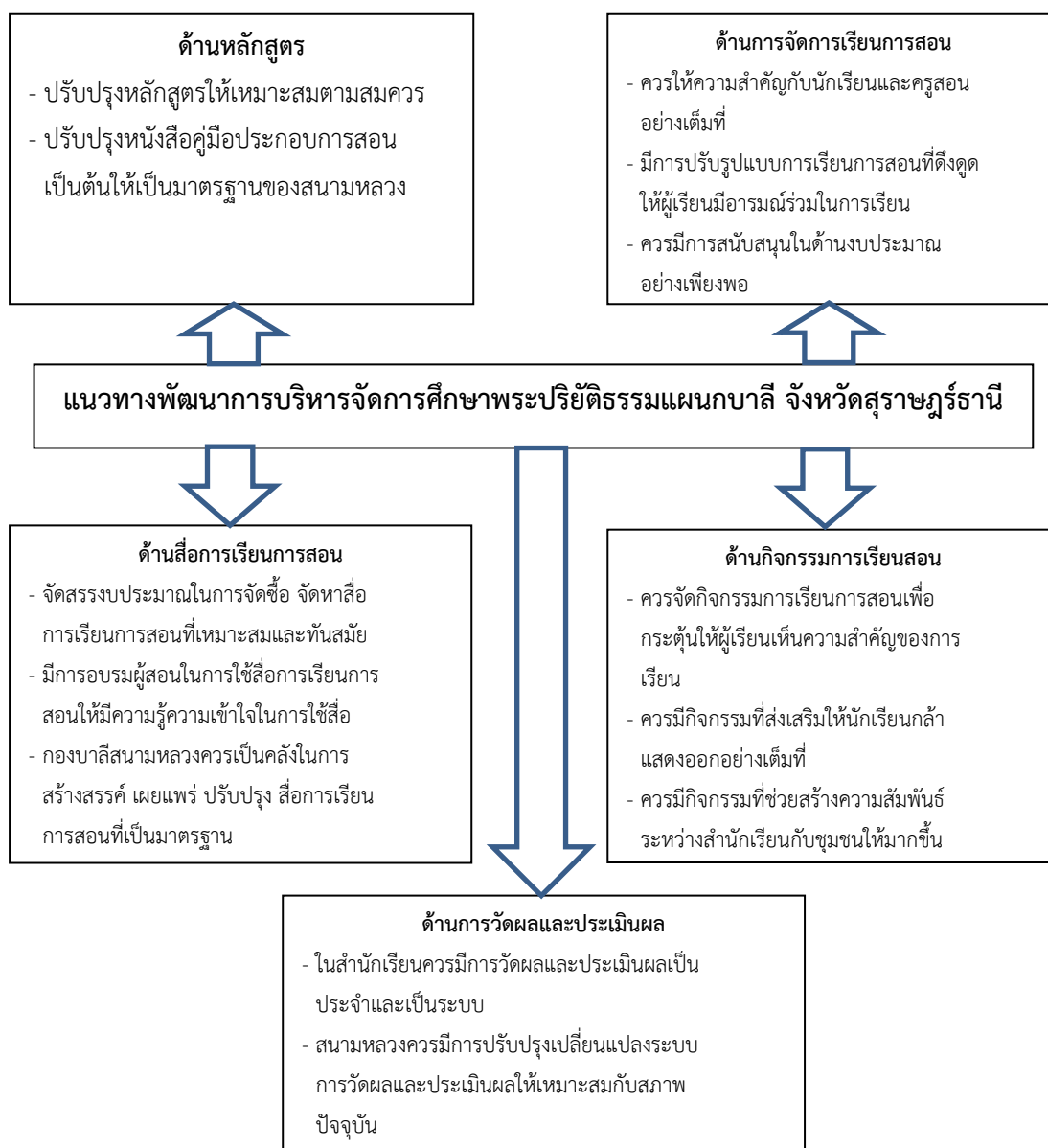
^{๓๒} สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมธ, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรพลโณ), เจ้าคณะอำเภอมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต, อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ที่ได้จากการศึกษาเรื่องการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในลักษณะของแผนภาพที่แสดงแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ดังแสดงในแผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง^{๓๕}

^{๓๕} จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง จำแนกตามรายด้านของการวิจัย ๕ ด้านดังนี้

ด้านหลักสูตร มีแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมตามสมควร, ปรับปรุงหนังสือคู่มือประกอบการสอนเป็นต้นให้เป็นมาตรฐานของสนามหลวง

ด้านการจัดการเรียนการสอน มีแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยควรให้ความสำคัญกับนักเรียนและครูสอนอย่างเต็มที่, มีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียน

ด้านสื่อการเรียนการสอน มีแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยมีการจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อ จัดหาสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและทันสมัย, มีการอบรมผู้สอนในการใช้สื่อการเรียนการสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อการเรียนการสอน, กองบาลีสนามหลวงควรเป็นคลังในการสร้างสรรค์ เผยแพร่ ปรับปรุง สื่อการเรียนการสอนที่เป็นมาตรฐาน

ด้านกิจกรรมการเรียนสอน มีแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน, ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่, ควรมีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น

ด้านการวัดผลและประเมินผล มีแนวทางพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยในสำนักเรียนควรมีการวัดผลและประเมินผลเป็นประจำและเป็นระบบ, สนามหลวงควรมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการวัดผลและประเมินผลให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม, สัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยในการศึกษครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากภิกษุและสามเณรที่เกี่ยวข้องกับศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสังกัดคณะสงฆ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๙๔ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งแบบปลายปิดและปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe) หากยังไม่พบจะใช้วิธีหาค่าความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) และการวิเคราะห์เอกสารรวมถึงการสัมภาษณ์ (Interview) มีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

๕.๑.๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีสถานะเป็นภิกษุจำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๐ เมื่อพิจารณาถึงตำแหน่ง/หน้าที่ของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามมีตำแหน่ง/หน้าที่ เป็นนักเรียนมากที่สุด จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๘.๗ เมื่อพิจารณาถึงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามมีช่วงอายุ ๔๑ ปีขึ้นไปมากที่สุด จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๗ เมื่อพิจารณาถึงพรรษา/ปี ที่บรรพชาของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามมีพรรษา/ปี ที่บรรพชา ๑๐ ขึ้นไปมากที่สุด จำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๔ เมื่อพิจารณาถึงวุฒิการศึกษาทางโลกของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิมัธยมศึกษามากที่สุด จำนวน ๔๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๖ เมื่อพิจารณาถึงวุฒิเปรียญธรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามที่ไม่มีวุฒิปริญญาเปรียญธรรมมากที่สุด จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๗

๕.๑.๒ ระดับความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านสรุปได้ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร

ความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านหลักสูตร อยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือข้อ “มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ รองลงมาคือข้อ “เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสมกับผู้เรียน” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ และมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดในข้อ “หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๖

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

ความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีระดับความคิดเห็นมากที่สุดในข้อ “ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้อย่างเต็มที่” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ รองลงมาคือข้อ “ครูสอนมีคุณภาพและสามารถเป็นที่พึ่งของนักเรียนได้” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๗ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “มีบันทึกหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาช่วยปรับปรุงการเรียนการสอน” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน

ความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีระดับความคิดเห็นด้านสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยมีระดับความคิดเห็นมากที่สุดในข้อ “มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๓ รองลงมาคือข้อ “มีสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอ” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๘ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้นักเรียนอย่างเหมาะสม” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๔

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุดในข้อ “มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างเสรี” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ รองลงมาคือข้อ “มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “มีการจัดกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนและชุมชน” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๔

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

ความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นด้านการวัดผลและประเมินผลอยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุดในข้อ “มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๑ รองลงมาคือข้อ “การวัดผลการเรียนรู้สอดคล้องกับหลักสูตรและการวัดผลของสนามหลวง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบบาลีสนามหลวง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปรได้แก่ สถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ อายุ พรรษา/ปีที่บรรพชา

พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีสถานะต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ใน ๒ ด้านคือ ด้านหลักสูตร และด้านสื่อการเรียนการสอน

พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ในทุก ๆ ด้าน

พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ในทุก ๆ ด้าน

พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าภิกษุและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ใน ๔ ด้านแรก คือ

ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนในด้านสุดท้าย คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล วิชาและสามเณรที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็น ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๕ วิชาและสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

พบว่า โดยภาพรวม วิชาและสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า วิชาและสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ในทุก ๆ ด้าน

สมมติฐานที่ ๖ วิชาและสามเณรที่มีวุฒิเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน

พบว่า โดยภาพรวม วิชาและสามเณรที่มีวุฒิเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ จึงต้องปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า วิชาและสามเณรที่มีวุฒิเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ในทุก ๆ ด้าน

ตารางที่ ๕.๑ สรุปผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐาน	ผลการทดสอบ	
	ยอมรับ	ปฏิเสธ
สมมติฐานที่ ๑. ภูมิภาคและสามแฉกที่มีสถานะต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	-	✓
สมมติฐานที่ ๒. ภูมิภาคและสามแฉกที่มีตำแหน่ง/หน้าที่ต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	-	✓
สมมติฐานที่ ๓. ภูมิภาคและสามแฉกที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	✓	-
สมมติฐานที่ ๔. ภูมิภาคและสามแฉกที่มีพรรษา/ปีที่บรรพชาต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	✓	-
สมมติฐานที่ ๕. ภูมิภาคและสามแฉกที่มีวุฒิการศึกษาทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	-	✓
สมมติฐานที่ ๖. ภูมิภาคและสามแฉกที่มีวุฒิเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีต่างกัน	-	✓

จากตารางที่ ๕.๑ แสดงให้เห็นว่า สถานภาพส่วนบุคคลในด้านสถานะ ตำแหน่ง/หน้าที่ วุฒิการศึกษาทางโลก และวุฒิเปรียญธรรม ของภูมิภาคและสามแฉกผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลในด้านอายุ และพรรษา/ปีที่บรรพชา ของภูมิภาคและสามแฉกผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปได้ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร

ปัญหา อุปสรรค

๑. เนื้อหาหลักสูตรและแบบเรียนเก่าเกินไป

๒. เนื้อหาที่จะต้องเล่าเรียนในแต่ละปีมีมากทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยากและหมดความพยายามในการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัย
๒. มีการประยุกต์เนื้อหาที่เล่าเรียนให้สามารถนำไปใช้ได้จริง
๓. สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความพยายามในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค

๑. ครูสอนและนักเรียนรู้สึกขาดการให้ความสำคัญเท่าที่ควร
๒. รูปแบบการเรียนการสอนขาดความดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียน
๓. ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอ
๔. ครูสอนขาดการสอนแบบบูรณาการทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียด

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรให้ความสำคัญกับนักเรียนและครูสอนอย่างเต็มที่
๒. ควรมีการปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจขึ้น ดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียนมากขึ้น

๓. มีการสนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอ
๔. มีการจัดอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการสอนให้แก่ครูสอน

๓. ด้านการสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค

๑. ขาดสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมและทันสมัย
๒. ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อการสอนของวิชาแผนกนี้ยังน้อยอยู่
๓. ผู้ใช้สื่อขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อ
๔. ขาดการจัดสรรงบประมาณในด้านสื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ

ข้อเสนอแนะ

๑. จัดซื้อ จัดหาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยอย่างเพียงพอ
๒. สนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อการสอนของวิชาแผนกนี้มีมากขึ้น
๓. มีการจัดอบรมครูสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในการนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่

๔. มีการจัดสรรงบประมาณในด้านสื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค

๑. ขาดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน
๒. ขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่

๓. ขาดกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

๑. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน

๒. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่

๓. จัดกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

ปัญหา อุปสรรค

๑. การวัดผลและประเมินผลของสนามหลวงไม่เหมาะสมกับปัจจุบัน

๒. ระบบและรูปแบบการตรวจของสนามหลวงยังไม่เป็นมาตรฐานเท่าที่ควร

ข้อเสนอแนะ

๑. การวัดผลและประเมินผลของสนามหลวงควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบัน

มากยิ่งขึ้น

๒. ปรับปรุงระบบและรูปแบบการตรวจของสนามหลวงให้เป็นมาตรฐานมากขึ้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้ง ๕ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ น่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังมีปัญหาเกี่ยวกับความพร้อมในส่วนต่าง ๆ เช่น ยังมีวัดหรือสำนักเรียนที่เปิดการเรียนการสอนน้อยอยู่ ครูผู้สอนไม่เพียงพอ แต่ละรูปอาจต้องสอนหลายชั้น มีศักยภาพในการสอนไม่มาก ผู้เรียนขาดแรงจูงใจ รูปแบบการเรียนการสอนไม่ดึงดูดใจผู้เรียน ระบบการวัดผลและประเมินผลยังไม่ชัดเจนและเป็นมาตรฐานเพียงพอ ขาดการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปไชย)^๑ ซึ่งได้วิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยา

^๑พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปไชย), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ราม โดยภาพรวม มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังมีปัญหาเกี่ยวกับความพร้อมทางด้านบุคลากรคือ ครูผู้สอนมีไม่เพียงพอ ครูบางรูปต้องสอนหลายชั้นหลายวิชา การสอนเป็นระบบพี่สอนน้อง การเรียนการสอนเน้นการท่องจำตำราเป็นหลักมากกว่าการคิดวิเคราะห์ข้อสอบสำหรับวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน เน้นการวัดความจำเป็นหลักมากกว่าการให้วิเคราะห์นำไปประยุกต์เข้ากับศาสตร์อื่น เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผลการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาบัณฑิต ปณิตฺตเมธี**^๒ ที่ได้วิจัยเรื่อง การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร พบว่า การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใน ๕ ด้าน คือด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการสอบและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นด้านสามารถนำมาอภิปรายผลในแต่ละด้านได้ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร

จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ น่าจะสอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังคงต้องใช้หลักสูตร แบบเรียน ตามที่มีมาในอดีต ด้วยวัตถุประสงค์ของการศึกษาแผนกนี้คือมุ่งให้สามารถอ่าน เขียน แปล ภาษาบาลีให้ได้ เพื่อจะได้สามารถแปลพระไตรปิฎกซึ่งในอดีตบันทึกเป็นภาษาบาลีให้ได้ เมื่อยุคสมัยล่วงผ่านไปในปัจจุบันการศึกษามีความเจริญมากขึ้นผู้ศึกษาวิชาแผนกนี้จึงมีความรู้สึกว่าหลักสูตรเก่าเกินไป ล้าสมัย ปรับปรุงได้ยากเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ **พระมหาสมใจ ธนิสโร (ประเสริฐนุช)**^๓ ที่ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง $\bar{x} = 3.33$

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ข้อ มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหาธีรสุข**

^๒พระมหาบัณฑิต ปณิตฺตเมธี, “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๓พระมหาสมใจ ธนิสโร (ประเสริฐนุช) , “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ธมฺมสารโ (อุปฺไซย)^๔ ที่ได้วิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านหลักสูตร เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการจัดการเรียนตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี**^๕ ที่ได้วิจัยเรื่องการบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี กรุงเทพมหานคร พบว่าด้านหลักสูตร ผู้บริหาร อาจารย์ใหญ่ และครูผู้สอนทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เมื่อพิจารณาส่วนข้อที่ภิกษุและสามเณรมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านหลักสูตร น้อยที่สุดคือข้อ หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๖ แสดงให้เห็นว่า หนังสือแบบเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ไม่ค่อยได้รับการปรับปรุงเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะการศึกษาแผนกนี้มีความตายตัวปรับเปลี่ยนค่อนข้างยาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด)**^๖ ที่วิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านหลักสูตร ข้อที่นักเรียนมีความคิดเห็นค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๒ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนบาลีผู้เรียนต้องอาศัยครูบาอาจารย์เป็นหลักสำคัญ เป็นลักษณะการเรียนการสอนแบบที่สอนน้องมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ ครูสอนเป็นเหมือนพี่เลี้ยงคอยทั้งสอนทั้งดูแลความเป็นอยู่ ความประพฤติเป็นต้นของศิษย์ไปด้วย ทำหน้าที่ออกปัญหาตรวจปัญหา และคอยแก้ไขข้อผิดพลาดของนักเรียนแต่ละรูป นักเรียนสามารถซักถามข้อสงสัยกับครูสอนได้ตลอดเวลาแม้จะไม่ใช้เวลาเรียนก็ตาม ซึ่งส่วนมากครูสอนบาลีจะเป็นพระที่จบเปรียญเอกย่อมมีความรู้ความสามารถเพียงพอเป็นที่พึ่งได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ

^๔พระมหาธีรสุข ธมฺมสารโ (อุปฺไซย), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๕พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี, “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^๖พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด), “การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปไชย)^๗ ที่ได้วิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน ในภาพรวมนักเรียนมีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ**พระมหาสรพงษ์ การุญ**^๘ ที่ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์มาจาก ผู้บริหารซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนา นักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ เข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการจัดการเรียนการสอนมากที่สุด ได้แก่ข้อ ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้อย่างเต็มที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด)**^๙ ที่วิจัยเรื่อง การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อมีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเช่นกันโดยในข้อที่มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูงสุดได้แก่ ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้ ส่วนข้อภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการจัดการเรียนการสอนน้อยที่สุดได้แก่ ข้อ มีบันทึกหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาช่วยปรับปรุงการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหา**

^๗พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร(อุปไชย), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๘พระมหาสรพงษ์ การุญ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑).

^๙พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด), “การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ธีรสุข ธรรมสาร (อุปไซ)^{๑๐} ที่ได้วิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ส่วนมากครูสอนพระบาลีจะขาดคู่มือประกอบการสอน มี เฉพาะหนังสือที่เป็นหลักสูตรประจำวิชา จะสอนในระบบพี่สอนน้อง มีการบันทึกหลังการสอนเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนน้อยเกินไป และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสมใจ ธนีสโร (ประเสริฐนุช)**^{๑๑} ที่ได้วิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านผู้เรียน ข้อการสรุปและทบทวนบทเรียน อยู่ในระดับปานกลาง

๓. ด้านการสื่อการเรียนการสอน

จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเน้นไปที่การท่องจำ แปลให้ได้ จึงให้ความสำคัญกับเรื่องของสื่อการเรียนการสอนน้อยไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุปไซ)**^{๑๒} ที่ได้วิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอนในภาพรวมผู้บริหาร และครูผู้สอน มีความคิดเห็นว่ามี การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมาก ที่ใช้เป็นหลัก คือ ตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดานดำ ซอล์กหรือไวท์บอร์ด เทปบันทึกการแปล กระดาษเขียนตอบปัญหา สื่อการสอน เป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียน แม้ในปัจจุบันนี้ตามสำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์พอเพียงที่จะซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ สื่อวีดิทัศน์ หรือ ซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่ถ้าในภาพรวมแล้วยังถือว่า มีไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ทำให้การเรียนการสอน ขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปี

^{๑๐}พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุปไซ), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๑}พระมหาสมใจ ธนีสโร (ประเสริฐนุช), “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๒}พระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุปไซ), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

จะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิภุและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ ข้อที่มากที่สุด คือ ข้อ มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๓ และข้อที่ภิภุและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่แก่นักเรียนอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๔ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ**พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี**^{๑๓} ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มีการจัดอบรมการใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้กับครูผู้สอน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ**นางสาวสุนทรีภักดี ร้อยพิลา**^{๑๔} ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องความพึงพอใจการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านบริหารวิชาการ อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมมีขีดจำกัดเรื่องการนำสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้จนอาจเป็นเพราะครูผู้สอนไม่มีความชำนาญในการใช้สื่อดังกล่าว อีกทั้งนักเรียนมีสื่ออุปกรณ์เทคโนโลยีจำกัด

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๙ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีค่อนข้างต้องใช้เวลาในการศึกษามาก ต้องอยู่กับหนังสือตำราวันละหลายชั่วโมง การจัดให้มีกิจกรรมอย่างอื่นเข้ามาคั่นทำให้ผู้เรียนรู้สึกเสียเวลาในการดูหนังสือ แม้ในห้องเรียนก็เช่นกัน การเรียนการสอนเน้นการจำท่อง แปลอยู่ตลอด การจะจัดให้มีกิจกรรมเข้ามาเสริมจึงค่อนข้างเป็นเรื่องลำบาก เพราะผู้เรียนส่วนใหญ่มุ่งแต่เรื่องที่เรียนเท่านั้น ให้ความสำคัญกับเรื่องของกิจกรรมต่าง ๆ น้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหา**

^{๑๓}พระมหาบัณฑิต ปณฺฑิตเมธี, “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๔}นางสาวสุนทรีภักดี ร้อยพิลา, “ความพึงพอใจการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

ธีรสุข ธมฺมสาโร (อุปัชฌาย)^{๑๕} ที่ได้วิจัยเรื่องการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่าด้านกิจกรรมการเรียนการสอนในภาพรวมผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลางเหมือนกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้น้อยเกินไป กิจกรรมที่มีอยู่เช่น การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน การมอบรางวัลแก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอ การจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลีไวยากรณ์เพื่อรับท่องสูตร เป็นต้น อาจจะยังไม่เพียงพอที่จะทำให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จตามที่ต้องการ

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภาครัฐและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มากที่สุดคือข้อ มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างเสรี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ)**^{๑๖} ที่ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาวัดจองคำ อำเภอหาง จัหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒ พบว่า ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จัหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒ ด้านกระบวนการ (Process) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ ข้อ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่แปลกใหม่ในการเรียนสอนบาลี อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.45$) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหาสมพงษ์ สมจิตโต (แช่ลิ้ม)**^{๑๗} ที่ได้วิจัยเรื่องสภาพปัญหาการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัญหาการบริหารงานของโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.15$) เมื่อ

^{๑๕}พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร(อุปัชฌาย), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๖}พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาวัดจองคำ อำเภอหาง จัหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๗}พระมหาสมพงษ์ สมจิตโต (แช่ลิ้ม), “สภาพปัญหาการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ กิจกรรมการเรียนการสอนไม่สนใจและทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่ายการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.32$) รองลงมาคือ ผู้สอนปฏิบัติหน้าที่สอนตามผู้บริหารสั่งเท่านั้น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.30$, $\bar{x} = 3.17$) ตามลำดับ และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้สอนไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.01$)

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

จากผลการวิจัย พบว่า การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการวัดผลและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.70 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการวัดผลและประเมินผลของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำปีมีกองบาลีสนามหลวงเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดูแลเป็นเอกเทศ ระบบ วิธีการตรวจ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นอันเดียวกัน ใช้ข้อสอบในการวัดผลและประเมินเป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศ ในส่วนของสำนักเรียนต่าง ๆ ครูสอนมีความรับผิดชอบและให้ความสำคัญกับการวัดผลและประเมินผลรายสัปดาห์หรือรายวันในบางประโยควิชา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร (อุบไซ) ^{๑๘} ที่ได้อธิบายเรื่องการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาของสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผลในภาพรวม ผู้บริหาร ครู ผู้สอน และนักเรียน มีความคิดเห็นว่าการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเหมือนกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีความเข้มงวดตั้งเกณฑ์มาตรฐานไว้สูงทุกระดับชั้น อีกทั้งใช้ข้อสอบประเมินผลเดียวกันหมดทั้งประเทศ มีการกำหนดระยะเวลาการประเมินผลประจำปี ไว้อย่างชัดเจนผู้บริหารและครูสอนจึงใส่ใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลของผู้เรียน

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ภิกษุและสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุดคือข้อ มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง” มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.81 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับการจำได้มากกว่าความเข้าใจ การสังเคราะห์และวิเคราะห์อยู่พอสมควร การวัดผลและประเมินผลในระดับห้องเรียนจึงนิยมทำกันในช่วงท้ายของการเรียนแต่ละวันหรือวันสุดท้ายของแต่ละสัปดาห์ที่เรียนโดยให้ผู้เรียนทำปัญหาในแต่ละวิชาด้วยความสามารถของ

^{๑๘} พระมหาธีรสุข ธมฺมสาโร(อุบไซ), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ตนเองโดยไม่ให้นำตำราเข้าห้องสอบหรือสอบถามผู้อื่น ให้ใช้ความสามารถและความจำเป็นต้นของตนเองล้วน ๆ ในการตอบคำถาม ในการให้คะแนนของผู้ตรวจก็เช่นกัน ใช้เกณฑ์การให้คะแนนเป็นแบบเดียวกันตามความเป็นจริง ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก เพื่อปรับปรุงความเข้าใจของนักเรียนให้ถูกต้องต่อไป แม้ในการวัดผลและประเมินผลประจำปีของทางกองบาลีสนามหลวงก็เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระธวัช จิรวฑโฒ (อ่วมสอาด)**^{๑๙} ที่ได้วิจัยเรื่อง สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี พบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ในด้านการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์เล็งเห็นความสำคัญของการวัดและประเมินผลในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำหรับศึกษาความเปลี่ยนแปลงของผู้เรียน วัดความก้าวหน้าของผู้เรียน และแก้ข้อบกพร่องของผู้สอน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีกระบวนการที่สามารถวัดระดับพัฒนาการของผู้เรียนด้านทักษะกระบวนการได้รู้ถึงความสามารถในการประยุกต์ความรู้ การคิดและรวมไปถึงประสิทธิภาพการสอนของครูอีกด้วยและน้อยที่สุดในข้อ นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเอง เพื่อเตรียมตัวสอบบาลีสนามหลวง และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระปลัดสมควร อธิบุญโย (วงศ์วรรณ)**^{๒๐} ที่ได้วิจัยเรื่อง การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พระสงฆ์และสามเณรมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร ด้านการประเมินผล โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu=3.92$) และเมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่า พระสงฆ์และสามเณรมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร ด้านการประเมินผล อยู่ในระดับมากที่สุด ในข้อ “สำนักศาสนศึกษาดำเนินการสอน เตรียมความพร้อม ของผู้เรียนเพื่อสอบ” และอยู่ในระดับน้อยที่สุดในข้อ “ข้อสอบบาลีสนามหลวง ไม่ครอบคลุมเนื้อหาวิชาที่เรียน”

^{๑๙} พระธวัช จิรวฑโฒ (อ่วมสอาด), “สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๒๐} พระปลัดสมควร อธิบุญโย (วงศ์วรรณ), “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. **ด้านหลักสูตร** หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีควรได้รับการปรับปรุง โดยเฉพาะด้านเนื้อหาโดยให้ผู้เรียนได้ทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในหลักสูตร เพื่อจะได้นำเอาความรู้อันเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์นั้นไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือควรมีการบูรณาการความรู้รอบตัวอย่างอื่นที่เหมาะสมเข้าในหลักสูตรแบบเรียนด้วย เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ภิกษุและสามเณรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงสมณเพศและการเผยแผ่ต่อไป

๒. **ด้านการจัดการเรียนการสอน** ให้ความสำคัญกับนักเรียนและครูสอนอย่างเต็มที่ ควรมีการปรับปรุงรูปแบบการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น ดึงดูดให้ผู้เรียนมีอารมณ์ร่วมในการเรียนมากขึ้น มีการระดมทุนรวมถึงสนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอ เพิ่มทักษะการสอนให้แก่ครูสอนมากขึ้น

๓. **ด้านการสื่อการเรียนการสอน** จัดหาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยอย่างเพียงพอ สนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อการสอนของวิชาแผนกนี้มีมากขึ้น เพิ่มทักษะการสอนให้แก่ครูสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในการนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่ จัดสรรงบประมาณในด้านสื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** มีกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียน และส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่ มีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** การวัดผลและประเมินผลของสนามหลวงควรมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ปรับปรุงระบบและรูปแบบการตรวจของสนามหลวงให้เป็นมาตรฐานมากขึ้น สนับสนุนให้ผู้สอนและผู้เรียนให้ความสำคัญกับการนำผลการประเมินในแต่ละครั้งไปปรับปรุงตนเอง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. **ด้านหลักสูตร** กองบาลีสนามหลวงควรมีการจัดประชุม ระดมความคิดเห็นในการปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในทุก ๆ ๕ ปีเป็นต้น โดยเฉพาะด้านเนื้อหา เพื่อให้เนื้อหาสาระรวมถึงแบบเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีพัฒนาการอยู่เสมอ และมีการบูรณาการความรู้รอบตัวอย่างอื่นที่เหมาะสมเข้าในหลักสูตรแบบเรียนด้วย เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ภิกษุและสามเณรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงสมณเพศและการเผยแผ่ต่อไป

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นเจ้าคณะพระผู้ปกครอง หรือผู้ปกครองฝ่ายอาณาจักรควรให้ความสำคัญกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการจัด สัมมนา หรืออบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแก่พระสังฆาธิ การและพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญ เพิ่มความเข้าใจและทำความเข้าใจให้ถูกต้องควร มีการระดมทุนรวมถึง สนับสนุนด้านงบประมาณที่เพียงพอ กองบาลีสนามหลวงควรจัดโครงการอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการ สอนให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มากขึ้น โดยอาจจัดอบรมในระดับต่าง ๆ เช่นระดับ ภาค จังหวัดก็ได้เป็นต้น เพื่อเพิ่มทักษะการสอนให้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ

๓. ด้านการสื่อการเรียนการสอน สำนักเรียนควรจัดหาสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย มี คุณภาพ อย่างเพียงพอ ทางกองบาลีสนามหลวงควรสนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถในการผลิต สื่อการสอนของวิชาแผนกนี้มีมากขึ้น พร้อมทั้งเป็นหน่วยงานหลักในการเก็บรวบรวมสื่อการเรียนการ สอนแผนกนี้ รวมทั้งเปิดช่องทางให้สำนักเรียนหรือผู้สนใจเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายกว่าที่เป็นอยู่ จัด โครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มีความรู้ความเข้าใจในการนำสื่อการเรียนการสอน มาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่รวมทั้งควรจัดสรรงบประมาณในด้านสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม และเพียงพอ แต่ละสำนักเรียนควรมีการจัดสรรและสนับสนุนงบประมาณในด้านสื่อการเรียนการสอน อย่างเป็นเอกเทศไม่นำไปปนกับด้านอื่น ๆ

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กองบาลีสนามหลวงควรมีการจัดกิจกรรม นิทรรศการเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีบ้าง เพื่อเป็นการเผยแพร่ สร้างความเข้าใจใน การเรียนการสอนแผนกนี้แก่สาธารณชน อันจะเป็นการกระตุ้นให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา แผนกนี้ สำนักเรียนต่าง ๆ ควรมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการ เรียน รวมถึงจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างเต็มที่ เช่น ตอบปัญหาชิง รางวัล ไต่วาที เป็นต้น และสำนักเรียนควรมีกิจกรรมที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่าง สำนักเรียนกับชุมชนให้มากขึ้น เช่น สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับภาษาบาลีแก่ประชาชนในวันสำคัญทาง ศาสนาต่าง ๆ ร่วมมือกับโรงเรียนในชุมชนนำนักเรียนไปทัศนศึกษาในสำนักเรียนเป็นต้น ก็จะช่วยให้ สำนักเรียนกับชุมชนมีความเข้าใจและสายสัมพันธ์อันดี

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล กองบาลีสนามหลวงควรมีการจัดประชุม ระดม ความคิดในการปรับปรุงรูปแบบ ระบบการวัดผลและประเมินผลให้เหมาะสมกับปัจจุบันมากยิ่งขึ้น รวมทั้งปรับปรุงระบบและรูปแบบการตรวจของสนามหลวงให้เป็นมาตรฐานมากขึ้น โดยการจัด โครงการอบรมผู้เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวงอยู่แล้ว และผู้ที่เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง ใหม่ เป็นประจำทุก ๆ ปี หรือตามกำหนด เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และทบทวนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในการ

ตรวจ ให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทั้งนี้เพราะกรรมการตรวจบาลีสนามหลวงนั้นมีจำนวนมาก บางส่วนก็มิได้เป็นครูสอน อาจมีการหลงลืมไปบ้าง ทำให้การตรวจไม่เป็นมาตรฐาน ในส่วนของสำนักเรียนควรมีกิจกรรมสนับสนุนให้ผู้สอนและผู้เรียนให้ความสำคัญกับการนำผลการประเมินในแต่ละครั้งไปปรับปรุงตนเอง เช่น มีกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนมาในแต่ละวันให้ครูสอนหรือเจ้าสำนักฟัง แล้วมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่ได้ทำตามเหมาะสมเป็นต้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑. งานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัดอื่นบ้าง เพื่อเปรียบเทียบผลการศึกษาว่าเป็นอย่างไร

๒. งานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในระดับภาคบ้าง เพื่อจะได้ทราบถึงผลการศึกษาในวงกว้างขึ้นไปอีกว่าเป็นอย่างไร

๓. งานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในรายด้านอื่น ๆ ที่แตกต่างออกไป เพื่อให้ทราบผลการศึกษาที่หลากหลายออกไป

๔. งานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความพึงพอใจต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อให้ทราบถึงความพึงพอใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

๕. งานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานีต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อจะได้ทราบผลการศึกษาและความคิดเห็นของพระสังฆาธิการในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นพระผู้ปกครองในระดับต่าง ๆ ต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ว่าเป็นอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

_____. คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๓๐.

_____. คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

_____. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

กรมวิชาการ. ประวัติการศึกษาคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ลาดพร้าว, ๒๕๒๗.

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุ
สภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. ศูนย์พัฒนาหนังสือ ชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าไปรษณียภัณฑ์, ๒๕๔๕.

_____. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓). กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.

กระทรวงศึกษาธิการ. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี.
กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. โอศกมหาราช และข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์-สยาม, ๒๕๓๙.

กาญจนา คุณารักษ์. **หลักสูตรและการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, ๒๕๓๕.

กิดานันท์ มลิทอง. **เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕.

กิตติมา ปรีดีติลล. **ทฤษฎีบริหารองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : ธนาคารพิมพ์, ๒๕๓๙.

ชม ภูมิภาค. **สื่อการศึกษา, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
ประสานมิตร, ๒๕๔๔.

ชวาล แพรัตกุล. **เทคนิคการวัดผล**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. พระนคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **การวางแผนการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู หน่วย
ที่ ๑ - ๘ พิมพ์ครั้งที่ ๗**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕.

ชาญชัย อาจิณสมภาร. **การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๗.

_____. **ศัพท์การบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

ชูศรี สุวรรณโชติ. **หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๔.

ไชยยศ เรืองสุวรรณ. **เทคโนโลยีทางการศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร :
วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

ฐาปณีย์ ธรรมเมธา. **สื่อการศึกษาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม : ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙.

ณรงค์ ธรรมคุณ. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

เด่น ชะเนติยง. **การบริหารงานบุคคล**. ม.ป.ท., ๒๕๓๓.

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์. **ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เดือนใจ เกตุชา. **การประเมินผลการสอน**. กรุงเทพมหานคร : อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕.

ทองหล่อ เดชไทย. **หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

ทัศนีย์ ศุภเมธี. **พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
ราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓.

ธงชัย สันติวงษ์. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : คอมแพคท์พริ้นท์,
๒๕๓๖.

_____. **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๓๗.

ธนจรัส พูนสิทธิ์. **การจัดการองค์การและการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๑.

ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน). **ทำเนียบพระปรีชญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์**

พุทธศักราช ๒๕๕๔. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๕๔.

อึ้ง บั้วศรี. **ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๓๑.

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เณิมจิระรัตน์. **องค์การและการจัดการ.** กรุงเทพมหานคร : อักษรปริทรรศน์, ๒๕๓๔.

นพพงษ์ บุญจิตราดุล. **การบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์, ๒๕๒๓.

นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนวย เดชชัยศรี. **ชุดฝึกหัดอบรมครู,ประมวลสาระเรื่องเทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

เนตร์พัฒนา ยาวีราข. **การจัดการสมัยใหม่.** กรุงเทพมหานคร : เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรส, ๒๕๔๖.

บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.

_____. **โครงการตำราคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสารคาม การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๖.

ประกอบ กรรณสูตร. **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ประพันธ์ สุริหาร. **ศัพท์เทคนิคทางการบริหาร.** ขอนแก่น : ภาควิชาบริหารการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. **การบริหารงานบุคคล.** กรุงเทพมหานคร : กรมพลศึกษากระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.

ปรีชา คัมภีรปกรณ. **หลักการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒.

ปรีชา ทิชนพงษ์, ผศ. บาลี-สันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. **การบริหารงานวิชาการ.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศูนย์สื่อเสริม, ๒๕๔๒.

พระเทพมุนี. **แนวคิดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๐.

พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า จิตปุณโณ ป.ธ. ๙). **แบบเรียนวรรณคดีบาลีประเภทคัมภีร์บาลีไวยากรณ์,** กรุงเทพมหานคร : ๒๕๐๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **หลักการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมปัญญาจารย์. **ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๙**.

กรุงเทพมหานคร : หจก. สตาร์กรุ๊ป. ๑๙๙๔, ๒๕๔๙.

พระธรรมปัญญาจารย์ (สุชาติ ธรรมรตโน ป.ธ.๙) และพระมหาทองดี ปัญญาวิโร ป.ธ.๙. **การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๔๒.

พระมหาสังเวท ธรรมเนติโก. **แต่งตามธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์, ๒๕๓๕.

พระเมธีธรรมาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **การศึกษาของคณะสงฆ์ ปัญหาที่รอทางออก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **สงฆ์ผู้นำสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒.

พิชิต ฤทธิ์จัญญ. **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : แฮสส์ ออฟเคอร์มีส์, ๒๕๔๕.

ไพศาล หวังพานิช. **การวัดผลการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

ภิญโญ สาร. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๒๖.

มณี พยอมยงค์. **วรรณกรรมพระไตรปิฎกและอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๕๐.

- ลำพอง บุญช่วย. การสอนเชิงระบบ. ปทุมธานี : วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลัทยลงกรณ์, ๒๕๓๐.
- วไลพร คุณุทัย. หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร : กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐.
- วัชร บุนนาค. การบริหารหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓.
- วัดท่าไทร. ที่ระลึก ๖ รอบ ๗๒ ปี พระเทพพัฒนารณ. สุราษฎร์ธานี : บริษัท อุดมลาภการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๕.
- วาริ ธีระจิตร. การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : คณะครู ศาสตราจารย์พลโทมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- วาสนา ขาวหา. สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓.
- วินัย สมมิตร, สมัย รื่นสุข และสุนทร ศรีศึกษา. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๙.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย. กรุงเทพมหานคร : โพรเพซ, ๒๕๔๕.
- วิโรจน์ สารรัตน์. การบริหาร หลักการ ทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.
- ศจี อนันต์นพคุณ. กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ. สงขลา : ชลบุตรกราฟฟิค, ๒๕๔๒.
- ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม. การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๓.
- ศิลปบรรณาการ. ประชุมโคลงโลกนิติ. ธนบุรี : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๑.
- สังัด อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๕.
- สนามหลวงแผนกบาลี. เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี พ.ศ. ๒๕๕๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๖.
- สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- สมคิด บางโม. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- _____ . องค์การและการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : วิทยพัฒน์, ๒๕๔๕.
- สมชาย ไมตรี. การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙.
- สมบูรณ์ ชิตพงษ์. การวัดและการประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๖.

- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพบูลย์ สำราญภูติ, ๒๕๑๔.
- สมพงษ์ สิงหะพล. **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. นครราชสีมา : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์วิทยาลัยครูนครราชสีมา, ๒๕๓๐.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔.
- _____. **การบริหารตามสถานการณ์**. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๕.
- สมาน รังสิโยภุชญ์. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗.
- สร้อยดี อ่องสกุล. **วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เลิฟแอนด์เพรส จำกัด, ๒๕๔๒.
- สวัสดี เขมกปสิทธิ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, ๒๕๓๑.
- สันต์ ธรรมบำรุง. **การสอนสังคมศึกษา เอกสารการนิเทศการศึกษฉบับที่ ๑๒๒๑ หน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู**. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓.
- _____. **หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.
- สันต์ ภิบาลสุขและพิมพ์ใจ ภิบาลสุข. **การใช้สื่อการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พีระพัฒนา, ๒๕๒๔.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๗.
- สิรภาพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑.
- สิริวัฒน์ คำวันสาและทองพรรษ์ ราชภักดิ์. **สงฆ์ไทยใน ๒๐๐ ปี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๔.
- สุจรีต เพียรชอบ. **การพัฒนาหลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.
- สุทัศน์ สุขประเสริฐ. **การประเมินหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.
- สุธี สุทธิสมบูรณ์และสมาน รังสิโยภุชญ์. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๑.
- สุพิน เกชาคุปต์. **การจัดการปฏิบัติงาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

สุพิน บุญชูวงศ์. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒.

สุภาพ วาดเขียนและอรพินธ์ โกชนดา. **การประเมินผลการเรียนการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

สุภาพร มากแจ้ง. **ภาษาบาลี-สันสกฤต ในภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สไตร์, ๒๕๓๕.

สุนน อมรวิวัฒน์. **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสไตร์, ๒๕๓๐.

สมิตร์ คุณานุกร. **หลักสูตรและการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์, ๒๕๓๘.

สุรพันธ์ ต้นศรีวงษ์. **วิธีการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสยามสปอร์ต, ๒๕๓๘.

สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.

_____. **พระไตรปิฎกวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร : ช่อมะไฟ, ๒๕๓๐.

เสนาะ ตียาวี. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

เสนาะ ผดุงฉัตร. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

เสริมศรี ไชยสร. **ระบบหลักสูตร-การสอน**. เชียงใหม่ : พระสิงห์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

อเนก เพ็ชรอนุกุลบุตร. **การวัดและประเมินทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : ป. สัมพันธ์พานิชย์, ๒๕๒๗.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๗.

อำนวย เลิศขันธ์. **คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕.

(๒) บทความในวารสาร :

กรรณิการ์ ภิญญาคง. “พฤติกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์.” **วารสารกองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน**. (มกราคม ๒๕๓๕) : ๓.

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์. “บรรยากาศการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน.” **กองทุนสงเคราะห์การศึกษาเอกชน**, (มกราคม ๒๕๓๖) : ๗.

พระมหาเทียบ สิริญาโณ. “บาลีคืออะไร”, ใน **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (๒๕๔๒) : ๒๓๕-๒๓๖.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

จรัสพรรณ ศิลาวรรณ. “การศึกษาสถานภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียน
ศึกษาผู้ใหญ่ เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม.”

การศึกษาอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.

นางปัทมา ปานบุญหอม. “การบริหารงานกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล อำเภอพุทธมณฑล
จังหวัดนครปฐม.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

นางสาวชุนหฤกติ ร้อยพิลา. “ความพึงพอใจการบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัด
ปากน้ำ กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** การบริหารการศึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ประดิษฐ์ บอดิเงิน. “กระบวนการบริหารงานของคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจังหวัดกลุ่ม
ภาคเหนือ.” **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร,
๒๕๓๘.

ปองสุข คุ่มภัย. “การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรมวิชา
นิเทศศาสตร์กรณีศึกษา : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์
ครุศาสตร์ อดสากรรมมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอม
เกล้าธนบุรี, ๒๕๔๕.

พระครูขันตวิโรภาส (บุญรอด). “การจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
เขตยานนาวา-สาทรและบางคอแหลม กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระครูสังฆรักษ์กฤษฏ์ตมณ สุเมธ. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอ
ลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระธวัช จิรวุฒิ (อ่วมสอาด). “สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะ
สงฆ์อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว. “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของ
สำนักศาสนศึกษา จังหวัดนครสวรรค์.” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙.

พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ). “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของ
นักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาวัดจองคำ

- อำเภองาว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระปลัดสมควร อธิบุญโณ (วงศ์วรรณ). “การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสมุทรสาคร.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระมหาจิรวัฒน์ กันจู. “ทัศนคติของพระภิกษุ-สามเณรต่อการศึกษาภาษาบาลี : ศึกษาเฉพาะกรณี
สำนักเรียนในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒน
สังคม).** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนิดา ๒๕๕๐.
- พระมหาชลอ ชยสิทฺโธ (กาไชยา). “ปัจจัยที่นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี :
ศึกษาเฉพาะกรณี วัดจองคำ ตำบลบ้านหวด อำเภองาว จังหวัดลำปาง.” **วิทยานิพนธ์
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาธีรสุข ธมฺมสโร (อุบไซ). “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนัก
เรียนวัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี. “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร.”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาบุญชัย ปภัสสรเมธี (จูแวน). “ศึกษาสภาพการดำเนินงานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลีของสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
๒๕๕๑.
- พระมหาประจักษ์ กิตฺติเมธี (ทองดาษ). “การบริหารงานวิชาการสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนก
บาลีดีเด่น กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาสมใจ ธนีสโร (ประเสริฐนุช). “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาสมพงษ์ สมจิตฺโต (แช่ลิ้ม). “สภาพปัญหาการบริหารโรงเรียนสหศึกษาบาลีองค์พระปฐมเจดีย์
จังหวัดนครปฐม.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาสรพงษ์ การุญ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอดงพิกุล
จังหวัดนครสวรรค์.” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษา).**
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑.

พระมหาอานนท์ ชยานนโท (เหล็กดี). “ปัจจัยที่สัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร.” **วิทยานิพนธ์พุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๓.

พระสมุห์กำพร สุชาโต (พิเชฐสกุล). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ใน
อำเภอดงพิกุล จังหวัดกาญจนบุรี.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ส.ต.อ.หญิง เตือนใจ ฤทธิจักร. “ธรรมาภิบาลในการบริหารสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ตามทัศนะของ
บุคลากรสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์การพัฒนา.** บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยราชภัฏพระนคร,
๒๕๕๐.

สมชาย ไมตรี. “รายงานการวิจัยการศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี.” **สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙.

สุพจน์ พันธุ์ชูเพชร. “การศึกษากระบวนการบริหารงานของผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัด.”
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๓๘.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ :

จันทราณี สงวนนาม. “เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง.”
ม.ป.ท. : ๒๕๓๖. (อัดสำเนา)

วัดท่าไทร. “เอกสารประกอบการอบรมบาลีก่อนสอบ วัดท่าไทร”. สุราษฎร์ธานี : วัดท่าไทร,
ม.ป.ป. (อัดสำเนา)

วัดพัฒนาราม. “งานสรุบน้ำปิดทองรูปเหมือนหลวงพ่อดำ นารโท.” สุราษฎร์ธานี : ๒๕๕๕.
(อัดสำเนา)

(๕) บทสัมภาษณ์ :

สัมภาษณ์ พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนตวณฺโณ). เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าอาวาสวัดท่าไทร, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส. ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดท่าไทร, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาภิรมย์ สุจิตโต ป.ธ.๗. อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระมหาสุนทร อติเมธ. ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระวัดตจาร์ศีลสุนทร (อำนวย โกวิท). เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าอาวาสวัดบ้านส้อง, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗.

สัมภาษณ์ พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรปญฺโญ). เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าอาวาสวัดพัฒนาราม พระอารามหลวง, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม, ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร./๐๘๔-๑๐๔-๔๒๗๓
 ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓ / ๓๒๕ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗
 เรื่อง ขออนุมัติโครงการตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นมัสการ พระอาจารย์ มหาสม กลยาโน,ดร.

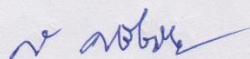
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรวิฑู ฉายา สิริวัฒน โณ นามสกุล จิตรจันทน์ รหัสประจำตัว ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ และเชี่ยวชาญ สามารถให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือดำเนินการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

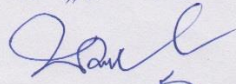
๑. ผศ.ดร.อินดา ศิริวรรณ	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	กรรมการ

จึงนมัสการเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์
 โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ดร.ว.ก.วิ.ลวิ

 ดร.ว.ก.วิ.ลวิ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร./๐๘๔-๑๐๔-๔๒๗๓

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓ / ๓๒๕ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

นมัสการ พระอาจารย์ มหาไกรวรรณ ชินทศดิโย,ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวัฒนโณ นามสกุล จิตรจันทน์ รหัสประจำตัว ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ และเชี่ยวชาญ สามารถให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือดำเนินการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. ผศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	กรรมการ

จึงนมัสการเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร./๐๘๔-๑๐๔-๔๒๗๓

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓ / ๓๒๕ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวัฒนโณ นามสกุล จิตรจันทน์ รัทสประจักษ์
๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การบริหารการศึกษา พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ และเชี่ยวชาญ สามารถให้คำแนะนำอันเป็น
ประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือดำเนินการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี โดยมีคณะกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. ผศ.ดร.อินดา ศิริวรรณ	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	กรรมการ

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของ
เครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/๑๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๑๙ กันยายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน ผศ.ดร.วราภรณ์ สุขสดเขียว

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวณโณ นามสกุล จิตรจันทวงศ์ รหัสประจำตัว
 ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
 การบริหารการศึกษา พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ และเชี่ยวชาญ สามารถให้คำแนะนำอันเป็น
 ประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือดำเนินการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี โดยมีคณะกรรมการควบคุม
 วิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. ผศ.ดร.อินดา ศิริวรรณ	ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	กรรมการ

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของ
 เครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

คำชี้แจง

๑๓๗๓ แล้ว
 ๑๓๗๓ ๑๓๗๓.
 (๑๓๗๓. ๑๓๗๓. ๑๓๗๓. ๑๓๗๓. ๑๓๗๓.)

- ในหนังสือขอสงวนสิทธิ์เฉพาะหน้าที่ขอ
สงวนสิทธิ์ของบุคคลใด ๆ (หน้า ๑๑)

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/๑๑๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๙ กันยายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เรียน อาจารย์ ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวณโณ นามสกุล จิตรจำนงค์ รหัสประจำตัว ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ คณะกรรมการบริหารโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ และเชี่ยวชาญ สามารถให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครื่องมือดำเนินการวิจัยของนิสิตได้เป็นอย่างดี โดยมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้

๑. ผศ.ดร.อินดา ศิริวรรณ ประธานกรรมการ
๒. ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก กรรมการ

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือวิจัยดังกล่าว และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์
โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ได้รับและตรวจเช็คเรียบร้อยแล้ว
ศาสตราจารย์สมเกียรติ
[Signature]
Ms. Areejit

ภาคผนวก ข
ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ของแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ข้อที่	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๑.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	๑	๐	๑	๑	๑	๐.๘๐	ใช้ได้
๑๑.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๑.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๑	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๒	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๓	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๔	ผู้เชี่ยวชาญคนที่ ๕		
๒๒.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๓.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๔.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๕.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๖.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๗.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๘.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๙.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๐.	๑	๑	๑	๑	๑	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค

หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อทดสอบเครื่องมือวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/๑๒๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ
จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๘๔๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามเพื่อทดสอบเครื่องมือวิจัย
กราบนมัสการ พระธรรมปริยัติเวที เลขานุการโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อทดสอบเครื่องมือวิจัย จำนวน ๓๐ ฉบับ

ด้วย พระมหาสรุภูมิ ฉายา สิริวณฺโณ นามสกุล จิตรจันทน์ รหัสประจำตัว
๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องทดสอบเครื่องมือเพื่อวิจัยประกอบการทำวิทยานิพนธ์
และทางโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการทดสอบเครื่องมือวิจัยแล้ว

(พระธรรมปริยัติเวที)

วันที่ ๒๑/๑๐/๒๕๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงผลการทดสอบเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ภาคผนวก ง

ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

RELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
หลักสูตร ๑	105.07	307.168	.653	.967
หลักสูตร ๒	105.83	296.695	.830	.965
หลักสูตร ๓	105.50	300.948	.761	.966
หลักสูตร ๔	105.40	309.007	.517	.967
หลักสูตร ๕	105.20	306.234	.561	.967
หลักสูตร ๖	105.83	300.489	.701	.966
การจัดการฯ ๑	104.97	304.033	.731	.966
การจัดการฯ ๒	104.73	308.823	.682	.967
การจัดการฯ ๓	105.37	293.482	.748	.966
การจัดการฯ ๔	105.73	301.720	.718	.966
การจัดการฯ ๕	105.37	301.137	.797	.966
การจัดการฯ ๖	104.73	310.823	.658	.967
สื่อ ๑	105.80	300.028	.628	.967
สื่อ ๒	105.73	296.616	.820	.966
สื่อ ๓	105.80	299.683	.759	.966
สื่อ ๔	106.23	305.013	.625	.967
สื่อ ๕	105.57	297.771	.750	.966
สื่อ ๖	106.30	297.803	.622	.967
กิจกรรมฯ ๑	106.00	303.172	.688	.966
กิจกรรมฯ ๒	105.83	301.316	.793	.966
กิจกรรมฯ ๓	105.53	301.223	.744	.966
กิจกรรมฯ ๔	105.50	299.086	.716	.966
กิจกรรมฯ ๕	105.90	295.955	.766	.966
กิจกรรมฯ ๖	106.17	296.833	.767	.966
วัดผลฯ ๑	105.37	301.757	.690	.966
วัดผลฯ ๒	105.33	302.989	.625	.967
วัดผลฯ ๓	105.37	304.930	.649	.967
วัดผลฯ ๔	105.20	305.407	.671	.967
วัดผลฯ ๕	105.23	303.013	.700	.966
วัดผลฯ ๖	105.23	305.151	.660	.967

Reliability Coefficients

N of Items = ๓๐

Alpha = ๐.๙๖๗

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 กราบนมัสการ เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดบ้านส้อง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๓๕ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวัฒน นามสกุล จิตรจันงค์ รหัสประจำตัว
 ๕๖๐๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
 คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
 โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
 สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงมีสการกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

กราบนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

พระวิฑูรย์ ฐิตะสุนทร

(พระวัดตจาร์ศีลสุนทร)

วันที่ ๒๖/๑๑/๒๕๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
การบ่มัสนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดท่าไทร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๓๐ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวัฒนโน นามสกุล จิตรจันทน์ รัศมีประจักษ์
๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบัณฑิตมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

การบ่มัสนักเรียนด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระเทพพิพัฒน์ภรณ์)

วันที่ ๑๕ พ.ค. ๒๕๕๘

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอง่วงน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 กราบบังการ เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพัฒนาราม
 สิ่งที่มาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๒๔ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวณโณ นามสกุล จิตรจำนงค์ รหัสประจำตัว
 ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
 คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
 โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
 สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบังการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

กราบบังการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระศรีปริยัตยาภรณ์)

วันที่ ๑๑ / ๕.๑๗ / ๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 กราบนมัสการ เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดบ้านส้อง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวัฒน นามสกุล จิตรจันชงค์ รัทสประจำตัว
 ๕๖๐๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
 คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
 โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
 สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงมีสการกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

กราบนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

พระวิฑูรย์ ฐิตะสุนทร

(พระวัดตจาร์ศีลสุนทร)

วันที่ ๒๖/๑๑/๒๕๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
การบ่มัสนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดท่าไทร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวัฒนโน นามสกุล จิตรจันทน์ รัทสประจำตัว
๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบัณฑิตมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

การบ่มัสนักเรียนด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระเทพพิพัฒน์ภรณ์)
วันที่ ๑๕ พ.ค. ๒๕๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภองัวน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 กราบบังการ เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพัฒนาราม
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรภูมิ ฉายา สิริวณโณ นามสกุล จิตรจำนงค์ รหัสประจำตัว
 ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
 คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
 โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
 สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบบังการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

กราบบังการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระศรีปริยัตยาภรณ์)

วันที่ ๑๑ / ๕.๑๗ / ๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๓๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 นามสกุล อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาศรุดิ ฉายา สิริวณโณ นามสกุล จิตรจันทน์ รหัสประจำตัว
 ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
 แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและ
 คณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทาง
 โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบ
 สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระมหาภิรมย์ สุจิตโร)

วันที่ ๑๖ / ๙.๑. / ๒๕๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาครุฑิ ฉายา สิริวณโณ นามสกุล จิตรจันทน์ รหัสประจำตัว ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและคณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทางโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมสกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๔

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระมหากิตติศักดิ์ โอภาโส)

วันที่ ๑๒/๑๑/๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๗/ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบึงนาราง
จังหวัดพิจิตร ๓๖๑๗๐
โทร. ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาสุนทร อติเมโธ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาครูพิณ ฉายา สิริวัฒนโณ นามสกุล จิตรจันทน์ รหัสประจำตัว ๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กำลังทำวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลแบบสอบถามและสัมภาษณ์เจ้าสำนักเรียนและคณาจารย์/ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพื่อการวิจัย ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และทางโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์ จากท่านด้วยดีตามแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยที่แนบมาพร้อมมานี้ จึงน้อมสกราบขอขอบพระคุณ ในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงกราบนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์

นมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์

โทรศัพท์ ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๐๕

ขอรับรองว่าได้ผ่านการขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยแล้ว

(พระมหาสุนทร อติเมโธ)

วันที่ ๑๖/๑๑/๒๕๕๗

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ภาคผนวก ฉ
แบบสอบถามและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของภิกษุและสามเณรเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม

๒. สารสำคัญของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใน ด้านต่าง ๆ รวม ๕ ด้าน ๆ ละ ๖ ข้อ รวม ๓๐ ข้อ

ลักษณะของแบบสอบถามฉบับนี้เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มีการพิจารณา ๕ ระดับคือ ระดับ ๕ หมายถึงมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด, ระดับ ๔ หมายถึงมีระดับความคิดเห็นมาก, ระดับ ๓ หมายถึงมีระดับความคิดเห็นปานกลาง, ระดับ ๒ หมายถึงมีระดับความคิดเห็นน้อย, ระดับ ๑ หมายถึงมีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๓. ในการตอบแบบสอบถามขอได้โปรดตอบคำถามทุกข้อตามสภาพที่เป็นจริงเพราะคำตอบของท่านมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลการวิจัยคำตอบที่ถูกต้องตรงตามข้อเท็จจริงจะทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานีและสำนักอื่น ๆ ต่อไป

๔. เมื่อท่านตอบแบบสอบถามเสร็จแล้วกรุณาตรวจสอบอีกครั้งว่าท่านได้ตอบครบทุกข้อแล้วหรือไม่ แบบสอบถามที่ตอบได้ครบทุกข้อท่านนั้นจะเป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์และนำมาใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ได้

พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโณ (จิตรจำนงค์)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัย

แบบสอบถาม

ตอนที่ ๑ : คำถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริง

๑. สถานะ

☐ ภิกษุ ☐ สามเณร

๒. ตำแหน่ง/หน้าที่

☐ ผู้บริหาร ☐ ครูสอน ☐ นักเรียน

๓. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี ☐ ๒๐-๓๐ ปี
☐ ๓๑-๔๐ ปี ☐ ๔๑ ปีขึ้นไป

๔. พรรษา/ปีที่บรรพชา

☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา ☐ ๕-๙ พรรษา
☐ ๑๐ พรรษาขึ้นไป

๕. วุฒิการศึกษาทางโลก

☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษา
☐ ปริญญาตรี ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๖. วุฒิเปรียญธรรม

☐ ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม
☐ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒,ป.ธ. ๓)
☐ เปรียญโท (ป.ธ. ๔,๕,๖)
☐ เปรียญเอก (ป.ธ. ๗,๘,๙)

ตอนที่ ๒ : ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ตามระดับความคิดเห็น

ข้อ	การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ระดับความคิดเห็น				
		๕ (มากที่สุด)	๔ (มาก)	๓ (ปานกลาง)	๒ (น้อย)	๑ (น้อยที่สุด)
๑. ด้านหลักสูตร						
๑	มีการจัดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร					
๒	มีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ					
๓	จัดหลักสูตรได้ตรงความต้องการและความถนัดของผู้เรียน					
๔	มีการจัดทำแผนการสอนครอบคลุมหลักสูตร					
๕	เนื้อหาการเรียนแต่ละระดับชั้นเหมาะสมกับผู้เรียน					
๖	หนังสือแบบเรียนภาษาบาลีได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง					
๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน						
๗	มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๘	ครูสอนมีคุณภาพและสามารถเป็นที่พึ่งของนักเรียนได้					
๙	ครูมีแผนการสอนและแจ้งวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน แต่ละครั้งอย่างชัดเจนและเป็นระบบ					
๑๐	มีบันทึกหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาช่วยปรับปรุงการ เรียนการสอน					
๑๑	ครูมีการวิเคราะห์เชื่อมโยงเนื้อหาที่สอนกับเหตุการณ์ ปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม					
๑๒	ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียน ได้อย่างเต็มที่					
๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน						
๑๓	มีสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอ					
๑๔	มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตาม เนื้อหาอย่างเหมาะสม					
๑๕	มีการใช้สื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจและความเข้าใจ ให้แก่ผู้เรียน					

ข้อ	การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ระดับความคิดเห็น				
		๕ (มากที่สุด)	๔ (มาก)	๓ (ปานกลาง)	๒ (น้อย)	๑ (น้อยที่สุด)
๑๖	มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและนักเรียนมีการนำเอาสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการเรียนการสอน					
๑๗	มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น					
๑๘	มีการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่ผู้เรียนอย่างเหมาะสม					
๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน						
๑๙	มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามโอกาส					
๒๐	มีการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม					
๒๑	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง					
๒๒	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างเสรี					
๒๓	มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มทักษะความรู้ความสามารถนอกห้องเรียน					
๒๔	มีการจัดกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนและชุมชน					
๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล						
๒๕	มีการประเมินผลการศึกษาเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนสม่ำเสมอ					
๒๖	มีการแจ้งผลการประเมินให้นักเรียนทราบเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ					
๒๗	นักเรียนนำผลการประเมินการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบบาลีสนามหลวง					
๒๘	การวัดผลการเรียนสอดคล้องกับหลักสูตรและการวัดผลของสนามหลวง					
๒๙	มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง					
๓๐	มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล					

ตอนที่ ๓ : ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

คำชี้แจง : โปรดให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและแนวทางพัฒนาการจัดการศึกษา
พระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามความคิดเห็นของท่าน

๑. ด้านหลักสูตร

ปัญหา,อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๒. ด้านการจัดการเรียนการสอน

ปัญหา,อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา,อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

ปัญหา,อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล

ปัญหา,อุปสรรค.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่อนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ด้านหลักสูตร หมายถึง แผนหรือโครงการ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙

ด้านการจัดการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ทางสำนักแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนด ซึ่งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแต่ละแห่งจัดขึ้นเพื่อให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจในพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ด้านสื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ หรือกิจกรรมซึ่งเป็นตัวกลางที่ช่วยชักนำและถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปยังนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ตามที่ตั้งไว้

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ด้านการวัดผลและประเมินผล หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่ผู้สอนใช้ในการทดสอบผู้เรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพและทำให้ทราบพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน

ส่วนที่ ๓ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑) ท่านเห็นว่า ปัจจุบัน การบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาตามรายด้าน ดังนี้

- ๑.๑) ด้านหลักสูตร
- ๑.๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน
- ๑.๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน
- ๑.๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
- ๑.๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒) ท่านเห็นว่า ปัญหา อุปสรรค ในการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาตามรายด้าน ดังนี้

- ๑.๑) ด้านหลักสูตร
- ๑.๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน
- ๑.๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน
- ๑.๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
- ๑.๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๓) ท่านมีข้อเสนอแนะที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี อย่างไร เมื่อพิจารณาตามรายด้าน ดังนี้

- ๑.๑) ด้านหลักสูตร
- ๑.๒) ด้านการจัดการเรียนการสอน
- ๑.๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน
- ๑.๔) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
- ๑.๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล

พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒน (จิตรจํานงค์)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ข
ภาพการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์พระเทพพิพัฒน์ภรณ์ (ชูชาติ กนฺตวณฺโณ) ป.ธ. ๕, นธ.เอก
เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดท่าไทร
๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์พระวัดจาริสีลสุนทร (อานวย โกวิท) ป.ธ. ๓, นธ.เอก

เจ้าคณะอำเภอเวียงสระ, เจ้าสำนักเรียนวัดบ้านส้อง

๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์พระศรีปริยัตยาภรณ์ (กลีบ วรพลโย) ป.ธ.๙

เจ้าคณะอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี, เจ้าสำนักเรียนวัดพัฒนาราม พระอารามหลวง

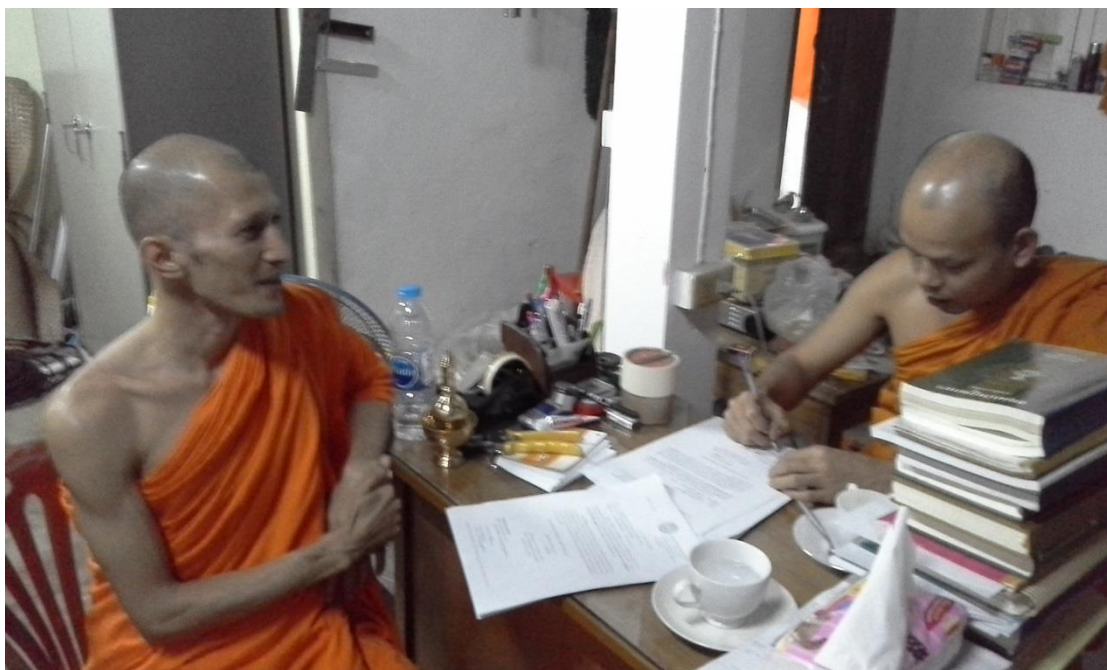
๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์พระมหาภิรมย์ สุจิตโต ป.ธ.๗, นธ.เอก
 อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดบ้านส้อง, อาจารย์สอนพระปริยัติธรรมวัดบ้านส้อง
 ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์พระมหาภิตติศักดิ์ โอภาโส ป.ธ.๙
 ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดท่าไทร
 ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๗

สัมภาษณ์พระมหาสุนทร อติเมโธ ป.ธ.๙, วท.บ.

ครูสอนพระปริยัติธรรม วัดบ้านส้อง

๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๗

ภาคผนวก ซ
หนังสือรับรองการปฏิบัติธรรม

ที่ ศวน. พอ.๒๕ / ๒๕๕๘...

ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติ
สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๔
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เขตพระนคร
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐ โทร.๐๒-๒๒๓-๖๘๗๘

หนังสือรับรอง

ขอรับรองว่า.....พระมหาศรุตติ..... ฉายา สิริวัฒน์.....อายุ ๓๕ พรรษา.....๑๖.....
เลขประจำตัว.....๕๖๐๑๔๐๒๕๗๔.....สังกัดวัด.....วัดพระงาม.....
แขวง/ตำบล.....พระปฐมเจดีย์.....เขต/อำเภอ.....เมืองนครปฐม.....จังหวัด.....นครปฐม.....
ระดับการศึกษา.....ปริญญาโท สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.....
สถานการศึกษา.....มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.....

ได้เข้ารับการฝึกอบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ณ ศูนย์ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนานาชาติ

สำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๔ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร
ระหว่างวันที่ ๙ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ถึงวันที่ ๑๙ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘.....
รวมเวลาปฏิบัติ.....๓๐.....วัน.....

จึงออกหนังสือรับรองไว้เป็นหลักฐาน

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑๓ เดือน กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘.....

(พระธรรมสุธี)

อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาศรวุฒิ สิริวัฒนโณ (จิตรจำนงค์)
- เกิด : วันศุกร์ ที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๒
- สถานที่เกิด : ๖๕ หมู่ ๑ ต. บางชนะ อ. เมืองฯ จ. สุราษฎร์ธานี ๘๔๐๐๐
- การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๔ จบการศึกษานักธรรมชั้นเอก
: พ.ศ. ๒๕๕๔ จบการศึกษาเปรียญธรรม ๙ ประโยค
- อุปสมบท : ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๒ ณ พัทธสีมาวัดบางขยาราม ต. บางชนะ อ. เมืองฯ
จ. สุราษฎร์ธานี
- หน้าที่การงาน : ครูสอนพระปริยัติธรรมโรงเรียนสหศึกษาบาลี องค์พระปฐมเจดีย์
จ. นครปฐม
- ปีที่เข้าศึกษา : ๑ มิถุนายน ๒๕๕๖
- ปีที่จบการศึกษา : ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๘
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดพระงาม พระอารามหลวง ต. พระปฐมเจดีย์ อ. เมืองฯ จ. นครปฐม
๗๓๐๐๐ โทร. ๐๘-๔๑๕๙-๑๓๗๖.

